KEMAL DEMİREL

ANTON ÇEHOV
ve

ESERLERİ

Hiç şüphe yok ki, dünün olduğu kadar bugünün de «en büyük muharrirlerinden biri, Anton Pavloviç Çe-' üıov'dur.

Gündelik hayatını kazanmak için, şöyle «şakacıktan», mizah mecmualarına yazı yazmağa başlayan Anton Çe-hov, günün birinde kendisi de farkına varmadan Rusya-.nın en büyük muharrirleri mertebesine yükseldi.

Rus edebiyatında kısalığın, sadeliğin, vuzu-Çehov'un hun en büyük üstadlarından biri sayılan ailesi Çehov, tipik bir küçük burjuva ailesine mensuptur. Çehov'un büyük babası Yegor Mihayloviç Çehov, Çertko-v isimli bir derebeyinin toprak kölesi imiş.

Fakat kabiliyetli bir iş adamı olduğu için çabucak sivrilmiş; köleliğine rağmen, derebeyinin çiftliğine kâhya olmuş. Bu arada, o devir için çokça sayılabilecek bir para da biriktirmeğe muvaffak olmuş. Günün birinde 3500 rublelik bir «fidyei necat» mukabilinde ken-

¦disinin ve çocuklarının hürriyetini satm almış.

Çehov'un büyük babası, sert ve haşin bir adammış. Oğullarından Pavel Yegoroviç Çehov da, babasının bu ^huylarını aynen kapmış.

Yegor Mihayloviç, oğlunu da

kendisi gibi bir «iş adamı» yetiştirmek istemiş. Onu Taganrog tüccarlarından Kobilinin yanına çırak olarak: vermiş.

fşte bu çocuk, yani Pavel Yegoroviç Çehov, muhar--rir Cehov'un babasıdır. Cehov'un babası, tüccar Kobilinin yanında yıllarca çıraklık ve tezgâhtarlık yaptı. Ni-hayat 1857 yılında, tüccarın yanında" ılarak Tagan-rog'da başlı başına bir bakkal dük] ı.

Fakat Pavel Yegoriç, yirmi y. ûütün didinmelerine rağmen bakkallık işini bir türlü ileri götüremedi. Kâr etmek şöyle dursun, bütün varını yoğunu bu uğurda sar-fetti. 1876 yılında da, dükkânını kapayarak Moskovaya göç etmeğe mecbur oldu.

Pavel Yegoriç'in bu hale gelişinin en mühim sebeplerinden biri, onun kendi istidad ve kabiliyetleriyle hiç te1 münasebeti olmıyan bakkallık gibi bir meslek tutmuş olmasıdır. Pavel Yegoriç'in belli başlı hiç bir tahsili yoktu. Fakat buna rağmen o, keman çalar, resim yapar, güzel ilâhi taganni eder, ve bilhassa kilise korosunu fevkalâde iyi idare etmesini becerirdi.

Pavel Yegoriç,in sanatkâr tarafını aksettiren bu meşgaleler ve bilhassa kilisedeki koro işi, onu ticaret işlerinden ziyade meşgul ediyordu.

Bütün bunları dikkate aldığımız takdirde Pavel Yegoriç'in birçok kabiliyetleri nefsinde toplayan iradeli ve sebatkâr bir insan olduğunu görürüz. Fakat o devrin ağır ve karanlık hayat şartları, Pavel Yegoriç'in kabiliyetleri üzerinde de kendini hissettirmekten geri kalmadı.

Pavel Yegoriç'in sanatkâr temayülleri dinî bir mecraya, kilise muganniliğine döküldü. Onun irade ve sebatı ise sertlik ve müstebitlik şeklinde tecelli etti.

¦ _ V —

Anton Pavloviç Çehov, Azak

Cehov'un çocukluğu denizi kıyısındaki Taganrog

ve yetiştiği şehrinde dünyaya geldi. Çe-

sosyal muhit hov'un dünyaya gelişine ait

Taganrog'un Uspenski kilisesindeki resmî kayıtlar şöyledir :

«Bin sekiz yüz altmış yılının 17 İkincikânununda dünyaya geldi ve 27 İkincikânununda vaftiz edilerek Antoni ismiyle tesmiye edildi.

Babası: Tagonrog'un üçüncü sınıf tüccarlarından Pavel Yegoroviç Çehov; annesi de: Pavel Yegoroviç'in meşru zevcesi Yevgeni Yakovleva'dır. Vaftiz babası: Taganrog'un üçüncü sınıf tüccarlarından Spiridov Fedoroviç Titov; vaftiz annesi: Taganrog'un üçüncü sınıf tüccarlarından Dimitri Kirikov Safyanopulo'nun karışıdır.»

Uspenski kilisesi kayıtlarının gösterdiğine göre, Çehov ailesini çevreleyen insanlar, umumiyetle üçüncü sınıf, yani küçük küçük tüccarlarmış. Rusyanm o zamanki vaziyetine göre bu sınıf tüccarlar, hakikî tüccarlarla esnaflar arasında geçici bir halka teşkil etmekte imiş.

Safyanop'ulo adından da anlaşılacağı üzere Cehov'un vaftiz annesinin kocası bir Yunanlıdır. Bu, hiç te tesadüfi değildir. Çünkü o devirde Tagonrog Yunanlıların pek bol "bulunduğu bir şehirmiş.

Bütün bunlar Taganro'nun çehresini tayin eden keskin hatlardır: Taganrog, 65 bin nüfuslu bir taşra şehridir. Endüstri buracla hemen hemen hiç yok gibidir. Cehov'un dünyaya geldiği sıralarda, Rostov gibi Odesa gibi rakip ve modern ticaret şehirlerinin doğması üzerine, Taganrog şehrinin ticareti de yavaş yavaş sönmeğe yüz tutmuş.

Çehov, 1887 senesinde kız kardeşine yazıdığı bir mektupta Taganrog şehrini şöyle tarif etmektedir:

— VI —

«... Şu Taganrog ne pis, ne tenbel, ne mânâsız, ne cars sıkıcı bir yer!.. Caddeler bomboş. Her yanda umumî bir' tenibellik göze çarpıyor. Bütün bunlar insanın o kadar fenasına gidiyor ki... Kirliliğine, lekeli hummasına rağmen* Moskova bana daha sempatik görünüyor».

İşte bu dar, bu kapalı muhit içinde yetişen, fikrî gıdasını münhasıran kiliseden alan Çehov ailesi, muhafazakâr ve dindardı.

Çehov evin içinde yalnız değildi: Dört erkek kardeşiyle bir de kız kardeşi vardı. İrili ufaklı bütün bu Çehov kardeşler babalarının riyasetinde evde ilâhiler teganni ederler, ailece, muntazaman, kiliseye giderlerdi. Çehov ailesi, kilise korosunun en başında bulunur, Çehov kardeşler, babalarının idaresinde, sesleri kısılmcaya kadar" garkı söylerlerdi. Fakat iş bu kadarla bitmezdi.

Çehovlar evlerine dönünce, bu dinî merasim geç vakitlere kadar evde de devam ederdi.

Çehov kardeşler, başta babaları olmak üzere, kış, yaz, hava nasıl olursa olsun, sabahleyin karanlıkta kalkarlar ve hemen kiliseye koşarlardı. Orada soğuktan tir tir titreyerek sesleri kısılmcaya kadar teganni ederlerdi.

Çehov, çok sonra, 1892 yılında, muharrir Şçegolov'a yazdığı bir mektupta, bu kilise tegannileri vesilesile çocukluğunda hissettiği ıztırabı şöyle kaydeder:

«Ben ve iki kardeşim kilisede teganni ettiğimiz zaman herkes hayranlıkla bize bakar, ebeveynimize adetâ gıpta ederdi. Biz ise bu anda kendimizi adetâ birer küçük' kürek mahkûmu olarak hissederdik».

Çehov, daha küçük yaşından itibaren dükkânda babasına yardım etmeğe, mektep hayatından arta kalan zamanlarını babasının dükkânında geçirmeğe, «ticaretin her

türlü ahlâk ve kanunlarına riayet ederek» mal satmağa mecbur tutuluyordu.

Çehov'un babası, dükkândaki çıraklarına olduğu kadar kendi çocuklarına karşı da sert davranır, onları sık sık kamçılar, döverdi.

Çehov, «Üç yıl» adlı eserinin kahramanı Aleksey Laptev'in ağzından bu meseleyi şöyle anlatır:

«İyi hatırlıyorum, babam beni daha beş yaşıma basmadan okutmağa, daha doğrusu dövmeğe başladı. O beni değenekle döver, kulaklarımdan çeker, başıma vururdu. Ve ben her sabah gözümü açar açmaz her şeyden önce: Acaba bugün beni dövecekler mi?.

Diye düşünüyordum. Ben ve kardeşim Feöor'a oynamak, şakalaşmak yasaktı. Biz sabah akşam kiliseye gitmeğe, papasların ellerini öpmeğe, evde ilâhiler teganni etmeğe mecburduk... Kilisenin yanından geçtikçe çocukluğumu hatırlar ve bir fenalık hissederim.

Sekiz yaşımda iken babamın yanına, ambara, çalışmağa gitmeğe başladım. Ben orada alelade bir çırak gibi çaılşırdım.... Orada beni her gün döğerlerdi.»

Vakıa Aleksey Laptev'in bu korkunç ve meşakkatli çocukluk hayatını, büyük muharririn çocukluk hayatı -mn hrafi harfine bir kopyesi diye kabul edemeyiz!.. Fakat maalesef Çehov'un, vesikalarla teyid edilen çocukluğu da Laptev'in çocukluğundan hemen hemen farksızdır. Rusların tanınmış tiyatro üstadlarından Nemiroviç-Dançenko, «Maziden» isimli hatıratının bir yerinde Çehov hakkında şunları

kaydeder:

« .... Anton Pavloviç'in babasına karşı olan vaziyetini

iyice bilmiyorum. Fakat bakınız, bir defasında o bana ne demişti:

«Bu bizim artık iyice dost olduğumuz çok sonralara

ait bir devirde idi. Kışın Fransız Riviyerasmda idik. Bir gün ikimiz o devrin tanınmış profesörlerinden Maksim Ko-valenko'nun öğle yemeğinden dönüyorduk. Profesörün Bolye'de kendi villâsı vardı. Biz, (bu «Kış baharında» arkamızda pardesüler, sıcak memleketlere has yeşillikler arasından yürüyor, gençlikten, delikanlılıktan, çocukluktan bahsediyorduk. Çehov o sırada bana: Biliyor musun, dedi, çocukluğumda beni dövdüğü için babamı asla affedemiye-ceğim! [*]».

Çehov, dar ve kapalı taşra muhitinin, dindar ve mu-jhafazakâr bir ailenin çocukluğunda kendisine aşıladığı terbiyeden kurtulmak için uzun, zahmetli bir emek sar-fetmek zorunda kalmıştır. Çehov çok sonraları, 1889 yılında yazdığı bir mektupta, çocukluğunda neler çektiğini şöyle anlatır:

«Sabık ıbir toprak kölesinin, sabık bir -bakkalın oğlu olan bir idadi talebesinin, kilisede mugannilik eden, papas ellerini öpmeğe alıştırılan, her lokma ekmek için bin bir yaltaklık eden, babasından birçok defalar dayak yiyen, derslerine yırtık pabuçlarla giden, zengin akraba sofralarında karnını doyurmasını seven, her hangi bir sebep ve lüzum olmadığı halde, münhasıran kendi hiçliğini idrâk ettiği için hem Allahı, hem insanları aldatan bir delikanlının, günün birinde gözlerini hayata açtığı zaman damarlarında artık bir köle, bir esir kanı değil de hakikî bir insan kanı cevelân ettiğinin nasıl farkında olduğunu anlatan bir hikâye kaleme almak, cidden çok enteresan olurdu». Cehov'un hayatından bir parçayı aydınlatan bu satır-

[*] V. İ. Nemiroviç — Dançenko «Maziden» Sah: 15

lar, aynı zamanda muharririn yaşadığı devri karakterize eden çok enteresan bir vesika mahiyetini de taşımaktadır.

Çehov ailesinde hüküm süren şiddet ve istibdadı hafifleten biricik insan, Cehov'un annesi Yevgenya Yakov-levna idi.

Yevgenya Yakovlevna, çok genç yaşında kocaya varmış, ve bütün aile efradı gibi o da kocasının otoritesine boyun eğmişti. Fakat Yevgenya, manevî güzelliğiyle pek çabuk kocasını teshir etmiş ve hayatının sonuna kadar kocası üzerinde müessir olmaktan geri kalmamıştır.

Yevgenya Yakovlevna, akıllı, nazik, iyi kalbli, fevkalâde hassas bir kadındı. Kocası, kilise namına kendi sıhhatini, çocuklarının nafakasını, bir kelime ile her şeyini feda ederken Yevgenya, tamamen bunun aksine olarak, kendisi için en zarurî sayılabilecek şeyleri bile çocukları uğruna feda etmekten çekinmiyordu.

Yevgenya Yakovleva'nm, çocuklarının fikrî inkişafları üzerinde çok büyük bir tesiri olmuştur. Yevgenya Ya-kovlena, toprak köleliği rejiminin bütün acılarını, bütün fenalıklarını gözleriyle görmüş bir insan sıfatiyle bu rejimin müthiş bir düşmanı idi. Bu itibarla çocuklarına da bu rejimin fenalıklarım, zayıf ve düşkün insanlara merhameti telkin etmesini pek güzel bildi.

Sonraları, Çehov kardeşler büyüyüp te bunlardan Anton'la Aleksandr'da yazıcılık; Nikolay'le Marya'da ressamlık; İvan'da pedagojik kabiliyetler kendilerini göstermeğe başlayınca, Cehov'un babası çocuklarına sık sık şunları söylerdi: «Sizdeki bu kabiliyetler baba tarafından, Manevî hasletleriniz ise ana tarafından gelmedir».

Çehov kardeşlerin hepsi de, zeki, alaycı, şakacı, tabi-atlerinde mizah temayülleri bulunan çocuklardı. Bunların evin içindeki oyunları, icad ettikleri binbir muziplikler, Pavel Yegoriç'in evde yarattığı ağır havayı dağıtan,

bunun yerine neşe ve şataret koyan biricik vasıta idi.

Taganrog'un birinci sınıf tüccar-

Çehov'un mektebe lan, ekseriyetle Yunanlılardı. Ü~> girişi ve çüncü sınıf bir tüccar sayılan.

Taganrog idadisi Pavel Yegoriç için bu Yunanlı, tüccarların hayatından daha ideal bir hayat, bunların eriştikleri mertebeden daha yüksek bir mertebe olamazdı. Oğullarından hiç olmazsa bir tanesinin bu yoldan yürüyerek zengin olmasını istiyordu. Bundan ötürü, dostları olan bazı Yunanlı tüccarların tavsiyesile, o sıralarda yedi yaşma giren (1867) Anton Çehov'u Taganrog'dakî Rum mektebine verdi: Küçük Çehov, Rum mektebini bitirecek, sonra Atinaya gidecek, orada tüccarlığın bütün esrarını öğrenecek, ve memleketine dönünce, Taganrog-daki zengin Rumlar gibi kısa bir zamanda zengin oluve-recektir. İşte Çehov'un babasının düşünceleri böyle idi.

Çehov'un, bu mektebi tasvir eden bir hikâyesinden anladığımıza göre, Taganrogdaki bu beş sınıflık Rum mektebi, mektepten ziyade bir mektep karikatürüdür. Bu mektebin, bizim eski mahalle mekteplerinden hiç bir^far-kı yoktur. Bütün mektep bir tek odanın içine toplanmış, beş sınıfın derslerini bir tek cahil hoca üzerine almıştır. Bu hocanın, fırınlarda hamurkârlık yapan İspiro isminde-bir de muavini var. Sınıf geçmek, sınıf değiştirmek, ¦ ayni oda içinde, meselâ ikinci sıradan, üçüncü sıraya, veyahut üçüncü sıradan dördüncü sıraya geçmekle olurmuş. Mektebin dayandığı biricik terbiye sistemi dayakmış.

Çocuğun annesi bütün bunları yakından bildiği için Çohov'un böyle bir mektebe verilmesine şiddetle muarız--mış. Fakat sert ve haşin kocasına lâf anlatmak kabil olamıyor. Çehov bir sene kadar bu mektebe devam ediyor. Tabiî hiç bir şey öğrenemiyor. Pavel Yegoroviç de bu işten'

şüphelenmeye başlıyor. Bir gün, tanıdık Yunanlı tüccarlardan biri vasıtasiyle çocuğu ufak bir imtihandan geçirip de bir sene içinde tek bir şey öğrenmediğine kendi de şahit olunca, karısına

tamamen hak veriyor. Bunun üzerine Çehov, 1868 yılında Taganrog idadisinin hazırlık sınıfina giriyor.

Çehov idadide, daha ilk gününden itibaren derslerine büyük bir alâka göstermeğe başladı. Bir yıl sonra da, yani 1869 yılının 2

Birinciteşrininde idadinin birinci sınıfina kabul edildi.

Çehov, bu sekiz senelik Taganrog idadisini — üçüncü ve beşinci sınıfları ikişer sene okumak suretiyle — on senede bitirdi. Çehov gibi zeki ve kabiliyetli bir çocuğun iki defa sınıfta kalması, ya mektebin kötülüğüne, veyahud Çehovun ders haricinde başka şeylerle meşgul olduğuna delâlet eder. Çehovun hayatını tetkik ederken öğrendiğimiz hakikatler bunlardan her iki ihtimalin doğruluğunu gösteriyor. Kilisedeki tegannilere iştirak mecburiyeti, dükkânda çalışmak zaruretleri Çehov'un bir hayli vaktini yiyordu. Diğer taraftan Tagonrog idadisi de, o devrin birçok taşra mektepleri gibi her bakımdan bozuk bir mektepti. Mektebin gerek müdürü, gerekse öğretmenleri, idare ve bilgiden mahrum, devrin müstebit ruhî haletine uymasını bilen hafiye ruhlu kimselermiş. Meselâ mektebin Urban isminde bir Lâtince hocası vramış ki, hocalıktan ziyade, istibdat idaresi için şüpheli sayılabilecek talebeleri teşhis ve yakalamak işlerinde üstadmış. Gene mektebin hocalarından bir tanesi varmış ki, tiyatroya gittiği zaman cebine ceviz doldurur, oyunun en hararetli, en hassas bir yerinde bunları çatır çutur ökçesiyle kırarmış.

Taganrog idadisindeki muallim tipleri, Çehov'un

«Kabuğuna çekilmiş adam» [1] ve diğer bir çok hikâyelerinde fevkalâde güzel canlandırılmıştır.

Çehov'un talebelik

hayatı ve îik yazıları

Çehov mektebin devamlı bir talebesi idi. Fakat derslerdeki muvaffakiyeti orta idi. Son sınıflara doğru daha büyük bir muvaffakiyet göstermeğe

başlamıştır. Bunu, ailesinin 1876 da Moskovaya giderek Çehov'un tek başına kalışı ve dükkân gibi, kilise şarkıcılığı gibi mecburiyetlerden kurtulması ile izah etmek kabildir. Talebelik hayatında en fazla edebiyat ve Rusça derslerini severdi. Edebiyattan maada tiyatroyu da çok severdi. Tiyatroda ilk gördüğü piyes: «Güzel Helen» dir. O zamanlar Çehov ancak on üç yaşında idi; bu seyrettiği ilk piyesten itibaren tiyatroya delice bağlandı. Ve bu sevgi onu ölünceye kadar terketmedi. Tiyatro sevgisi Çehov'un fikrî inkişafi üzerinde çok müsbet bir rol oynamıştır,

Taganrog'un parlak devirlerinden kalma tiyatrosu, Çehov zamanında da kısmen şöhretini muhafaza ediyordu. Fakat tiyatroya muntazaman devam edebilmek içîh her-şeyden önce paraya ihtiyaç vardı. Çehov kahvaltılarından, yemişinden fedakârlık yaparak tiyatroya gitmek imkânlarını bulabiliyordu. Bundan maada bir başka güçlüğü daha yenmek icabediyordu: [Mektep idaresi talebenin ancak pazrları tiyatroya gitmesine müsaade ediyordu. Çe-hof bazan sivil giyiniyor, bazan takma sakal,

takma bıyık takıyor, ve bu müşkülü de yenmeğe çalışıyordu.

Çehov'un hayatını yazan bazı muharrirler, Çehov'un

[*] «Kabuğuna çekilmiş adam*. Yazan: Çehov, Türkçeye çeviren B. Deniz. Cep kitapları serisi, No.: 5. 1939.

tiyatro kanaliyle edebiyata girdiğini iddia ederler. Bu pek doğru olmamakla beraber, tiyatronun, Çehov'un edebî kabiliyeti üzerinde müsbet bir rol oynadığı muhakkaktır.

Andreyev - Turkin, «Çehov Taganrog'da» adlı eserinde, Çehov'un sınıf ve sıra arkadaşlarından M. A. Rabino-viç'in ifadesine atfen, Çehov'un daha idadinin dördüncü sınıfinda iken mektepte çıkan el yazması bir mecmuaya yazılar verdiğini kaydeder. Gene Andreyev, kitabının bir başka yerinde, Çehov'un mektep arkadaşlarından Messa-roj'a atfen, Çehov'un Tagarong idadisi talebesinin çıkardığı «Boş vakit» adlı bir mecmuaya «Talebe hayatından» ve «Tabiattan sahne» adlı yazılar yazdığını söyler.

Çehov'un dördüncü sınıfta bulunuş zamanı 1873 yılına rastlar. Bu hesapça 1873 yılı, Çehov'un ilk yazılarını yazdığı bir tarihtir.

Bunun doğruluğu hakkında şüpheler beslense bile, Çehov'un 1875 yılında mektep mecmualarında yazı yazdığına dair elimizde canlı vesikalar var:

Çehov'un ağabeyisi Aleksandr'ın, Taganrog idadisi beşinci sınıf talebesinden Anton Çehov'a, Moskovadan yazdığı 4 Birinciteşrin 1875 tarihli bir mektup var, Bugün Moskova Edebiyat müzesinde bulunan bu mektupta Aleksandr, kardeşi Anton'a şunları yazmaktadır: «Za-ika [*] için teşekkür edermi. Daha sık çıkar. Allahaısmarladık. Senin: Aleksandr Çehov».

Aleksandr Çehov'un bahsettiği bu «Zaifca» da ne o-luyor?

1875 yılında Çehov'un iki ağabeyisi —Aleksandr ve Nikola — Moskovaya gitmişlerdi. Bunlardan Aleksandr Üniversiteye, Nikola da Güzel Sanatlar Akademisi Resim şubesine girdi. Ailesiyle beraber Taganrog'da kalan Çehov, bu tarihten itibaren kardeşlerine, kendi yazısiyle ya-

[*] Zaika: Kekeme, Pepeme.

zılmış el yazması, «Zaika» adlı bir mecmua göndermeğe başlıyor.

Demek ki Çehov edebiyata tiyatro kanaliyle değil, fakat çok müteammim olan bir yol ile, el yazması talebe mecmuasiyle girmiş

bulunuyor.

Çehov Taganrog idadisinde okurken, mektep arkadaşlarının da şahadet ettikleri gibi siyasete, siyasî hâdiselere mutlak bir alâkasızlık göstermiştir. O zamanlar Rusyada Pisarev, Gertsen, Bakunin gibi mütefekkir ve inkılâpçıların gizli mahfilleri vardı. Çehov bunlardan hiçbirine ayak bile atmadı. Çehov, kendi tâbirince «Tatlıya, tuzluya» karışmaz, bütün bunları uzaktan seyretmekle iktifa ederdi.

Çehov'un bu hareketine en mühim sebep, yaşadığı, doğup büyüdüğü muhitin geriliği idi.

Çehov 1879 yılında Taganrog idadisini Üniversiteye bitirerek Moskovaya gitti ve orada, Mos-giriş kova Üniversitesi Tıb Fakültesine girdi.

Çehov Üniversiteye girince büyük bir gayretle derslerine sarıldı. Taganrog gibi geri, kapalı, karanlık bir muhitten sonra, Üniversitesiyle, geniş profesör kadrosiyle Moskova ona harikulade iyi görünmüştü.

Çehov Moskovaya gelince onun aile hayatında da pek derin değişiklikler oldu. Çehovla beraber, ayni şekilde Tıb Fakültesine girmek istiyen iki genç te gelmişti. Bunlar da Çehovlara yerleştiler; tabiî evin masrafına da ortak oldular. Diğer taraftan Çehov Moskovaya gelirken, Taganrog belediyesinden aylık bir de yardım koparmağa muvaffak olmuştu. Bütün bunlar tam zamanında yetişen yardımlardı. Çünkü Moskovadaki Çehov ailesi pek perişan bir halde idi. Çehov'un babası Moskovada zengin bir tüccarın yanında gece bekçiliği yapıyor, dükkânda yatıp

kalkıyordu. Çehov'un bütün diğer kardeşleri tahsilde olduğu için bütün yük babada idi.

Çehov eve gelir gelmez evin vaziyeti tamamen değişti. Çehov derhal aile reisi oldu. Evin neşesi yerine gel-¦di. Evin içi Çehovun Üniversiteli arkadaşları olan neşeli gençlerle doldu.

Çehovun ilk matbu yazılarının ne Çehov'un edebi zaman ve nerde çıktığını katî olarak hayata atılışı tesbit etmek mümkün olamamıştır. Maamafih Çehov'un artık 1878 yılından itibaren yazılarının şurada burada çıkmağa başladığına hükmettirecek bazı sebepler vardır. Onun ilk yazıları, büyük bir ihtimalle, küçük, kısa mizahî fıkralardı. Fakta bugün için katî olarak malûm olan nokta şurasıdır: Çehov'un ilk matbu yazısı 9 Mart 1880 tarihli ve 10 numaralı «Strekoza» mecmuasında intişar etmiştir. Yazının serlevhası da şu idi: «Don Kazaklarından derebey Stepan Vlademiroviç'in alîm komşusu Doktor Fredrih'e mektubu». Yazının altında «.....v»

imzası bulunuyordu. Gene

ayni mecmuanın ayni sayısında Çehov'un: «Roman, hikâye ve ilâh... gibi şeylerde en çok rastlanan nelerdir?» serlevhasını taşıyan bir yazısı daha çıktı. Bu yazının altında «Antoşa» ismi vardı.

Bunlara tesadüfi birer yazı göziyle bakamayız. Çün-Icü ayni yılın içinde Çehov'un. gene ayni mecmuada birkaç yazısı daha çıktı. Bu 1880 yılı içinde Çehov'un intişar eden yazılarının mecmuu dokuz kadardır. Bunların yarısından fazlası parodi mahiyetini haiz şeylerdir.

O devirde Çehov'la arkadaşlık edenlerin hatıratına nazaran Çehov bu ilk yazılarında «Kendini göstermek», «Şöhret toplamak» gibi kaygılardan çok uzaktı. Çehov'un "bütün gayesi, ihtiyaç içinde

kıvranan ailesine üç beş ku-

— XVI —

ruş temin etmekti. Ve işte Çehov bunun için yazı yazıyordu. -Çehov'un, daha küçüklüğündenberi, gördüğü hâdise* ve vakıaları karikatürize etmesini bilen bir zekâsı vardı. Çehov «Strekoza» gibi mizah mecmualarına yazı yazmakla hem bu temayülüne bir akış

veriyor, hem hayatını kazanmış oluyordu. Esasen o sırada ağabeyisi Aleksandr da ikinci derecedeki mecmualara mizahî yazılar yazmakla hayatını kazanıyordu.

Çehov ilk muvaffakiyetlerinden sonra hiç durmadan «Strekoza» ya yazılar göndermeğe başladı. Fakat çok geçmeden ilk hayal sukutu da kendini göstermekte gecikmedi. «Strekoza» nın «Açık muhabere» sütununda Çehov'a hitaben şu mealde ihtarlar çıkmağa başladı:

«¦Müthiş rüya»: Evet; herkesin bıktığı mevzuları tekrar ettiği için müthiş!»

«Çok uzun ve renksiz. Tıpkı Çinlilerin ağızlarından çıkardıkları bitmez tükenmez beyaz şeridler gibi!»

«Henüz açılmadan solmağa mahkûm, neyazık! Bir münekkit gözile işe bakmadan yazı yazılmaz!»

O devirde Çehov hakkında yürütülen bu muhakemeler, bugün üzerimizde çok tuhaf bir tesir bırakıyor. Çünkü bugün vuzuh, kısalık, tenevvü gibi en büyük edebî meziyetler, Çehov'un ismiyle sıkı sıkıya bağlıdır. «Çok uzun, renksiz» mefhumlariyle «vuzuh, kısalık, tenevvü, sadelik» mefhumlarını telif etmemize imkân yoktur. Bunun içindir ki bugün Çehov'un hayatını tetkik edenlerden birçoğu, o zamnalar mecmuada yazılan bu hükümlerin saçma olduğunu iddia ediyorlar.

Halbuki mesele pek de böyle değildir. Çünkü Çehov ilk edebî faaliyeti esnasında hakikaten birçok zayıf ve fena yazılar yazmıştır. Bu keyfiyet gerek Çehov'un okuyucuları için, gerekse Çehov'un hayatını yazan muharrirler için uzun zamanlar meçhul kalmıştır. Çünkü Çehov 1890

— XVII —

yıllarına doğru, ilk defa olarak hikâyelerini toplu bir cild halinde neşrederken, fevkalâde titiz dvaranmış; intişarları sırasında tenkide uğrayan ve beğenilmiyen yazılarını Jkâmilen tasfiyeye tâbi tutmuş ve ancak en iyi hikâyelerini kitabına sokmuştur Meseleyi bilmiyen okuyucuların ve bazı münekkitlerin bu ilk ciltteki hikâyelere bakarak sadece bunlar bakımından hüküm yürütmeleri, onları yanlış

kanaatlere sevketmiştir. Hattâ dahası var: Çehov'un mecmualar tarafından beğenilmiyerek iade edilmiş «Müthiş rüya», «Efsane»,

«Portre» ilâh... gibi hikâyelerini ancak isimlerinden tanıyoruz. Bunlar mecmua idarehanelerinde kaybolmuş yazılardır ki kimsenin görmesine bile kısmet olmamıştır.

Çehov 1881 yılında faaliyet sahasını genişleterek «Budilnik», «Zritel» gibi mizahî mecmualara da

yazılar yazmağa başladı.

Maamafih Çehov'un bu ikinci edebî faaliyet yılı, nispeten az verimli oldu. Çehov bütün bir yıl içinde ancak küçük çapta on üç hikâye yazdı; buna karşılık üçüncü edebî faaliyet yılı olan 1882 senesinde 32 hikâye kaleme aldı. Bunlardan «Lüzumsuz bir galibiyet»,

«Canlı Mata», «Geç kalmış çiçekler» gibileri uzun hikâyelerdir.

Esasen 1882 yılı, Çehov'un edebî faaliyetinde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Çehov bu yıl içinde devrin en iyi bir mizah mecmuası olan Petersburgdaki «Oskolki» mecmuasına yazı yazmağa başladı. Bu mecmuanın müdürü olan Leykin, devrin en kabiliyetli bir mizah muharriri idi. Ayni zamanda iyi bir iş adamı olan Leykin, Çe-kov'un bütün kabiliyetlerinden azamî derecede istifade etmek için bütün gayretlerini sarf etmeğe başladı. Nete-kim bunun tesirleri pek çabuk görüldü: 1883 yılında Çehov 120

hikâye yazdı. Bunun 85 tanesi «Oskolki» mecmuasında çıktı. Onu takip eden 1884 yılında (Çehov'un sen

talebelik yılı) Çehov'un yazdığı 102 hikâyeden ancak 23 tanesi diğer mecmualarda, ve geri kalanı «Oskolki» de intişar etti.

Çehov «Oskolki» de yazı yazmağı büyük bir muvaffakiyet sayıyor, Leykin'le sık sık mektuplaşıyordu. Bu Çehov'un tanınmış bir muharrirle ilk muhaberesi idi. Gerek Leykin'in, gerekse "Oskolki" nin, Çehov'un edebî inkişafında çok mühim bir rol oynadıklarını inkâr etmek imkânı yoktur.

Leykin Çehov'dan ancak kısa ve mizahî yazılar istiyordu. Çünkü umumiyetle o devirde Çehov'un yazı yazdığı mizahî mecmualarda ne bir siyasî temayül, ne de muayyen bir gaye vardı. Bunlar münhasıran okuyucuyu güldürmek ve eğlendirmek vazifesiyle mükelleftiler. O zamanki mecmuaların bu hali, boğucu bir istibcrat havası içinde bunalan ve biraz olsun gülmek istiyen 1881 devri münevverlerinin vaziyetine çok uygun geliyordu. Çehov'un ilk eserleri de devrin bu temayülüne pek uygundu.

Çehov, daha uzunca yazılarını diğer mecmualara, bilhassa «Budilnik» mecmuasına verirdi. Netekim Çehov'un o devirde yazdığı en uzun bir hikâyesi olan «Avda bir facia» sı «Budilnik» de çıktı.

Bu sırada Leykin ona «Oskolki [*]» de, «Moskova hayatının kırıntıları» adlı bir köşe ayırdı. Müşahedesi kuvvetli zeki Çehov, her günkü müşahedelerine istinaden Moskova hayatına ait binbir mevzu üzerinde yazılar yazmağa başladı.

Çehov'un «Oskolki» ye daimî muharrir olması, ona bütün diğer mecmuaların kapılarını açtı. O devirde Çehov'un kullandığı müstear isimlerden bir kısmı şunlardır : «Antoşa», «Antoşa. Ç.», «G. Baldastov». «Safra kesesi

«Kardeşimin kardeşi», «Ruver», «Ulis»

[*] «Oskolki»: Kırıntı, Yonga, Döküntü mânasına gelir.

olmıyan adam», ilâh.....

Senede (100) den fazla yazı yazan Çehov'un o sıralarda bir de Üniversitenin en güç bir şubesi olan Tıb fakültesinde okuduğunu hesaba katarsak, normalin fevkinde bir verim gösterdiğini kabul etmeğe mecbur kalırız.

Bu kadar büyük bir faaliyete rağmen Çehov'un eline geçen para hiç te fazla değildi: Çehov'un hayatını etüd eden muharrir İsmailov'un. «Oskolki» mecmuasının hesaplarına dayanarak yaptığı tetkiklere nazaran, Çehov, 1880 yılında yazdığı 49 yazısına karşılık ancak 642 ruble 48 kapik bir para almış. •[*] Bu sıralarda Çehov'un şöhretini yapmış, her taraftan yazıları istenen bir muharrir olduğunu da hesaba katmak lâzımdır. Sonra, bu 49 yazı içinde birer şaheser mahiyetinde olan «Anuta», «Eczacı kadın,,, "Koca,,,

"Uzun dil,,, "Hatip,, gibi hikâyelerin bulunduğunu da unutmamalıyız!..

Çehov'un İstidadı

fizeriade menfi tesir

yapan amiller

Ailesinin, içinde yuvarlandığı fakrüsefalet dolayısile, Çe -hov'un hiç durmadan her gün yazı yazmağa mecbur olması, onun istidat ve kabiliyeti ü-zerinde gayet fena bir tesir yapıyordu. Bir makine gibi, her gün ısmarlama yazı yazan Çehov'un yazılarına lüzumu olan ihtimamı gösteremiyeceği aşikârdır.

Di'ğer taraftan Çehov'un bütün yazdığı yazıların mutlaka v izahî olması icabettiği hakkındaki Leykin'in ısrar-

-ns«---------------

tiv £ O zamanlar bir rublenin 10 kuruş ettiğini düşünecek :k suirsak, Çehov, bizim paramızla yılda 65, ayda da, takri-

, 5,5 altın lira almış oluyor. H. Â. Ediz.

lan da Çehov'un edebî istidat ve kabiliyeti üzerinde menfi' bir tesir yapıyordu.

Çehov'un edebî kabiliyet ve istidadı üzerinde sansürün de oldukça menfî bir tesir yaptığını kaydetmek mecburiyetindeyiz! Hem mizahî yazmak hem de sansürle hoş geçinmek çok güç bir işti. Çünkü mizahın içinde tenkit unsuru bulunmazsa, mizah kuvvetini kaybeder. Bunalan kombine etmek ise büyük bir ustalıktır. Çehov, mizahla sansürü uzlaştırmasını öğreninceye kadar bir hyali zorluk çekti.

Maamafih Çehov'un sanatkârlığı üzerinde, ayni zamanda, hem müspet, hem menfi istikametlerde

müessir' olan âmiller de vardı.

Bunlardan biri «Oskolki» için yazılacak hikâyelerin yüz satırı geçmemesi icabşttiği hakkındaki Leykin'in isteği; diğeri de haftada bir defa «Moskova hayatının kırıntıları» köşesini doldurmak mecburiyeti idi.

Çehov, bilhassa yazılarının satırlarla tahdit edilmesine fena halde içerlerdi. Zaman zaman Leykin'e ihanet eder ve daha uzun hikâyeler yazarak .diğer mecmualarda neşrettirirdi. Fakat işin garibi şu ki, Çehov'un gümrükten mal kaçırır gibi Leykin'den kaçırarak diğer mecmualarda neşrettiği bu uzunca hikâyeler, ekseriya sanat bakımından zayıf ve renksiz olurdu. Halbuki buna karşılık Çehov'un kısalıklarından şikâyet ettiği öyle küçük hikâyeleri vardı ki, bunlar, bilhassa kocaman bir mevzuu dar bir kadro içine sıkıştırmak, vuzuh, sadelik bakımlarından-birer şaheser mahiyetini haizdiler. j Tahdit edilmiş bir çerçeve içinde yazı yaznr*- mecburiyetinin, Çehov'un istidatlarını birçok bat ^nj.rdan baltaladığı su götürmez bir hakikattir. Fakat ^ces karşılık, henüz inkişaf çağlarında olan Çehov g^iy^ bir r muharririn, bu kadar geniş tecrübe imkânla^'

ti-

-iade ederek, kısa hikâye yazmak sanat ve tekniğini en yüksek bir mertebeye ulaştırdığı da gene su götürmez bir hakikattir.

Sonraları bizzat Çehov da kısa, vazih, sade yazmak sanatine fevkalâde fazla ehemmiyet vermeğe başladı. Onun nazarında vuzuh, kısalık, sadelik sanatin bir ifadesi halini aldı.

Çehov bu kısa yazmak sanatini «Oskolki» mektebinde •öğrendi.

Ayni şeyi «Moskova hayatının kırıntıları» köşesi için

• de söyliyebiliriz. Çehov bu sütunu istemiye istemiye doldururdu. Birçok defalar bu sütunu bırakmak teşebbüslerinde bile bulundu.

Fakat yakasını bir türlü Leykin'in elinden kurtaramadı. Nihayet bu arzusuna ancak, 188İ5 senesinde nail oldu.

«Moskova hayatının kırıntıları», Çehov'u hakikî sanat işlerinden alakoymuş olmasına rağmen, muharririn üzerinde müspet bir tesir yapmaktan da geri kalmamıştır. Çünkü bu yazılar, çeşitli Moskova hayatının her köşesini ^aydınlatan, her sınıf halkm örf ve aletleriyle alay eden, idare mekanizmasından, sanattan, tiyatrodan, velhasıl her şeyden bahseden yazılardı. Bunları yazabilmek için esaslı bir müşahedeye hitiyaç vardı.

İşte bu yazılar Çehov'a, bir sanatkâr için en lâzımlı bir şeyi, müşahede kabiliyetini kazandırdı.

Çehov 1884 yılında Tıb fakültesini Çehov doktor bitirdi. Diğer taraftan herkesten habersiz, bir de doktora tezi hazırlamağa başladı. Tezinin mevzuu: «Rusyada doktorluk» tu.

* Çehov tezi için iki sene kadar materyel topladı. Fakat her nedense bu işi sonuna erdirmeden bıraktı. Çehov'un böyle bir faaliyeti —tezine ait topladığı materyeller ele geçmek suretiyle — ancak 1917 senesinden sonra öğrenildi.

II

— xxii —

Çehov, Üniversiteyi bitirir .bitirmez doktorluğa baş -ladı. Kardeşinin öğretmen olarak bulunduğu bir şehir hastahenesinde, tanınmış

profesörlerden birinin rehberliği altında hasta kabulüne başladı. Kaza doktorunun isti-rahate gitmesi dolayısiyle ona vekâlet etti.

Bunun tabiî bir neticesi olarak hasta tedavisinden maada otopsilerde bulunmağa, adlî tıb vazifesini görmeğe de mecburdu. Bütün bunlar onun müşahede sahasını genişletiyordu.

«Cerrahlık», «Kaçak», «Kadavra» gibi hikâyeleri bu müşahedelerin mahsulüdür.

Çehov ayni senenin kışında Moskovaya döndü. Orada da doktorluğuna devam etti. Doktorluk sahasındaki faaliyeti onun birçok vakitlerini alıyor, edebî faaliyetine bir hayli engel oluyordu. Fakat buna rağmen^Çehov doktorluğu bir türlü bırakmak istemiyordu.

Hattâ bunlardan birini tercih etmek bahis mevzuu olduğu zamanlar Çehov uzun müddet doktorluğu tercih etti. Netekim artık büyük ve tanınmış bir edib olduğu 1888 yılında kendisine doktorluktan vazgeçmeği tavsiye eden bir dostuna şöyle bir cevap verdi:

«... Bir iş değil de iki iş sahibi olduğumu düşündüğüm zamanlar kendimi daha cesur hissediyorum. Doktorluk benim megru karımdır; edebiyatsa metresim. Birinden bıktığım zaman diğerinde geceliyorum».

Maamafih Çehov'un muharrirlik şöhreti arttığı rlisbette "Metres,, i tedricen "Meşru karısı,, nın yerine geçmiş, Çehov yavaş yavaş

doktorluktan yüz çevirmeğe başlamıştır. Fakat garip değil midir ki Çehov, yıllarca iyi bir doktor olduğuna kani olduğu halde bir türlü iyi bir muharrir olduğuna inanmak istememiştir.

— XXIII —

Tıb tahsilinin ve doktorluk

Doktorluğun, Çehov'un hayatının Çehov'un sanatkâr-sanatkârhğı .lığı üzerinde yaptığı tesir pek üzerindeki tesirleri büyüktür. Muharrir 1899 yılında yazdığı kendi hal tercümesinde bu meseleden şöyle bahsetmektedir:

«Doktorluk ilmiyle uğraşmam, hiç şüphe yok ki, benim edebî faaliyetim üzerinde çok büyük bir tesir yapmıştır. Bu ilim benim müşahede sahamı genişletmiş, bir muharrir olarak bunun benim için taşıdığı

hakikî kıymeti ancak bir doktorun anlayabileceği bir bilgi ile beni zen-ginleştirmiştir. Ben bu ilim sayesinde kendimi birçok hatalardan koruyabildim. Tabiî ilimler ve ilmî metodlar sayesinde ben her vakit ihtiyatlı hareket ettim. Mümkün olan her yerde ilimden istifade etmeğe çalıştım. İlmimin kâfi gelmediği şeylri hiç yazmadım».

Çehov, bir muharrir olarak doktorluktan gördüğü faydaları sırası geldikçe daima söylerdi. Meselâ «İsim Günü» adlı hikâyesi intişar edince, büyük bir sevinçle Suvarin'e şunları yazdı:

«İsim Günü» adlı hikâyemle bayanları pek memnun ettim. Nereye gittimse hep beni methediyorlar. İnsanın doktor olması, ve yazdığı şeyi anlaması hakikaten iyi bir şeymiş! Kadınlar bu hikâyemde tasvir edilen «Doğum» hâdisesinin aslına çok uygun olduğunu söylüyorlar.»

Çehov'un «Kara Keşiş» adlı hikâyesi, tıbda kaydedilen megalomani hastalığının tipik bir örneğidir. Çehov'un eserlerine baktığımız zaman bunların birçoğunda tıb ilminin, doktorluk müşahedelerinin izlerini ve tesirlerini görmekteyiz!.. Mevzularını gündelik tıbbî müşahedelerden aldığı bir yığın küçük hikâyelerinden sarfınaza, fakat

— XXIV —

«6 No. Koğuş», «Düşmanlar», «Hazin bir hikâye» gibi Çehov'un en güzel ve en meşhur eserleri, tıbbî müşahedelerin bir mahsulüdür.

Çehov, nazarî tababet ilminden ziyade, pratik doktorluk sayesinde müşahede sahasını genişletmeğe muvaffak olmuştur. Çehov, doktorluk mesleği sayesinde, şehirlilerin, memurların, münevverlerin, derebeylerinin hayatlarını en ince teferruatına kadar görmeğe muvaffak olabilmiştir. Çünkü doktor Çehov bu gibi ailelere yalnız bir misafir olarak, her şeyin güllük ve gülistanlık olduğu anlarda değil, fakat hastalık gibi, ölüm gibi felâketlerin insanları maskesiz bir halde bulundurduğu anlarda da giderdi.

Diğer taraftan Çehov'un Melihovo'daki köy doktorluğu ona o devir Rusyasınm köy hayatını bütün fecaatile tanıtmıştı. İşte bunun içindir ki Çehov'un, eserlerinde yer alan kahramanlar hayalî değil, müşahedeye müstenit hakikî tiplerdi. Ve işte bundan ötürüdür ki, Çehov'un «Hayatım», «6 No. Koğuş», «Kabuğuna çekilmiş adam». «Mujikler» gibi eserlerini okuduğumuz zaman, o devir Rusyasındaki sosyal hayatın sakat, hasta olduğunu, ümitsiz bir hastanın hayatına çok fazla benzediğini görürüz. Çünkü muharrir Çehov, eserlerinde tasvir ettiği tipleri — tıpkı bir doktorun hastalarını muayene eder gibi — objektif olarak ve hastalığı olanca vehametile ortaya koyarak tasvir etmiştir. Onda bu sahada her hangi bir fantezi veyahut realiteden her hangi bir uzaklaşış beklememeliyiz!..

Çehov, mektuplarından birinde diyor ki:

«Alelade bir insan mehtaba, esrarengiz ve erişilmesi güç bir şey diye bakar. Halbuki bir Astronom, ona büsbütün başka bir gözle bakar. Onda bu sahada en ufak bir illüziyon olamaz.. İşte bunun gibi, bir doktor olmam itibariyle, bende de illüziyon aramayın!,, I — XXV —

Çehov'un, hayatını kazanmak

Çehov'ım geçirdiği için muhtelif mizah mecmualarına istihaleler yazdığı yazılar ona hayatı görmesine yardım etti. Tıb tahsili.

hayat hâdiselerini tahlil ederken, ilmi bir metod kullanmasını ona öğretti; müşahede ufkunu genişletti. Bunlardan ayrı olarak Çehov'un bir de muazzam fitrî kabiliyeti vardı. Fakat bütün bunlar Çehov'un-yaratıcı faaliyeti için sadece birer silâh, onun büyük bir muharrir olabilmesi için birer vasıta idi. Fakat bir muharririn büyük bir muharrir olabilmesi için bu kadarı kâfi değildir. Bir muharririn büyük bir muharrir olabilmesi için, onda muharrirliğe karşı ciddi bir de alâka uyanması lâzımdı. İşte Çehov'da noksan olan bu idi.

Çehov bu mesele üzerinde ancak 1885 yılının sonunda, yani Üniversiteyi bitirdikten sonra düşünmeğe başladı. Bu âna kadar Çehov kendi hakikî kıymetini bilmiyor, kendi istidadını takdir etmiyordu. Çehov'un hayatını tetkik eden bazı muharrirlerin, kaydettiğine göre, Çehov'da, kendi istidad ve kabiliyetine karşı ciddî bir alâka uyandıran ilk hâdise, muharrir D. V. Grigoroviç'in ona yazdığı bir mektutur.

Grigoroviç, o devrin en büyük muharrirlerinden biri idi ve Çehov'a büyük bir kıymet vermekte idi. Onun Çe-hov'a gönderdiği mektubun, Çehov üzerinde derin bir iz bırkatığı muhakkaktır. Fakat Çehovdaki istidatları «keşif» edip, zahire çıkarmak şerefi, zannedildiği gibi pek te Gri-goroviç'e ait değildir. Çünkü Çehov, daha bu mektubu almadan bir hayli zaman önce, kendi istidat ve kabiliyetleri hakkında esaslı bir surette düşünmek lüzumunu hissetmişti. Buna sebep olan hâdise, Çehov'un 1885 yılı Birinci-kânununda Petersburg'a yaptığı seyahatte ora muharrirlerinden gördüğü büyük iltifatlardır. Çehov bu hâdiseden

bir ay sonra, yani 1886 yılı İkincikânununda kardeşi Alek-sandr'a yazdığı bir mektupta bu mesele hakkında, şunları: söylüyor:

«...... Bunu görünce, şimdiye kadar başıboş ve ihti-

mamsız yazı yazışıma bayağı üzüldüm. Bana bu kadar ehemmiyet verildiğini bilseydim, ısmarlama yazı yazmazdım.».

Çehov'un kendi hakkındaki kanaat ve görüşlerini değiştirmeğe sebep olan hâdiseler birbiri ardınca tevali etmeğe başladı. Bu sırada kendisine, o devirde Rusyanın en; büyük gazetelerinen biri olan «Novoye Vremiye» de yazı yazması teklif eildi. Bu gazetenin müdürü, devrin en kabiliyetli muharrirlerinen A. S. Suvarin'di. O zamana kadar Çehov, hep ikinci derecede mecmua ve gazetelerde yazı yazıyordu. Bu gazetelerin muharrirleri arasında Su-varin'in pek büyük bir itibarı vardı.

Bu arada Çehov, kendi edebî kabiliyetine daha fazla inanması icabedeceği hakkında otoriter şahsiyetlerden de birçok mektuplar aldı. Aradan bir yıl geçmeden, üstüste gelen bu hâdise ve bu mektupların tesirleri görülmeğe başladı.

Çehov'daki değişikliğin ilk alâmetlerinden biri, muharririn eski devirlere nazaran az ve hesaplı yazmağa başlamasıdır. Tabiî bu birdenbire olamazdı. 1886 senesi, bu sahada, Çehov için bir dönüm

noktası oldu. Halbuki 1886 yılma kadar Çehov'un edebî mahsulâtı daimî bir artış kaydetmişti. 1886 yılında ilk defa olarak bir azalış göze çarpmaktadır: Meselâ 1885 senesindeki 129

yazısına karşılık,. 1886 senesinde 112 yazı neşretti. 1887 yılında: 66; 1888 yılında: 12. Halbuki bu yıllarda Çehov edebî faaliyeti için eskisinden fazla bir zaman sarfediyordu. Çehov'daki bu değişiklik o kadar bariz bir şekil almıştı ki, bunu muhar-

ririn hayatiyle biraz olsun yakından alâkadar olanlar derhal farkedebiliyorlardı.

Çehov'un kendi kabiliyetine ve isti-Dönihîî noktası ladma olan itimadı arttıktan sonra artık o büyük bir muharrir olmak yolunu tutabilir mi idi?. Bunun için gereken bütün sübjektif ve objektif şartlar hazır mı idi?.. Çehov hakkında çok enteresan bir etüd yazan A. Derman, kitabının 85 inci sayfasında:

«Hayır, diyor, henüz ortada bazı maniler vardı. Bizzat Çehov da bunları bütün derinliğiyle idrâk ediyordu. Bu maniler Çehov'un politik ve sosyal görüşlerindeki muayyen bir sistem yokluğu idi».

Ön sözümüzün baş taraflarında kaydettiğimiz gibi, Çehov, uzun yıllar bütün siyasî cereyanlar dışında kalmış ve bu vaziyeti yazılarında da kendini belli etmişti..

Fakat 1885 yıllarından sonra Rusyanın sosyal çehresi süratle değişmeğe başlamıştı. Memleketin bütün ileri kuvvetleri, Çarlık istibdadına karşı mücadeleye girişmişlerdi. ~ fiik rp^harriri olmak iştiyen birisi, mutlaka bu ileri, Jhareketi benimsemek ve yazılarında aksettirmek zo-randa idL işte bu tarihlerde Çehov'un siya"sî~ğoruflerl "fJP ^2 , yavaş

yavaş kristalize olmağa başladı. Çehov, küçük ve mi-£>^' zahî hikâye janrini bırakarak tedricen lirik ve hazin '«* f mevzulara el attı. Fakat tabiî bu ilk adımdı. Çehov'un bu L , *" devir eserlerinin de, bu devirde yazdığı eserlerinin kahra- ° '--manian da, Çehov'un görüşlerine uygun olarak, henüz mütereddit ve kudretsiz insanlardı. Bunun en canlı misalini «Hazin bir hikâye» adlı eserinde görmekteyiz:

«HAZİN BİR HİKÂYE» deki vakanın kahramanı devrin en âlim, en okumuş bir profesörüdür. Fakat profesörün hayatında, manevî ve ruhî bir cesaret göstermesi icabeden buhranlı bir safha çatıp geldiği zaman o kudretli profesör, bir sabun köpüğü gibi sönüverir. En lâzimh bir anda, gerek kendisine, gerekse en yakınlarına yardım etmek kudretini bile kendinde göremez! Profesörün tapındığı Katya, büyük bir ruh buhranı esnasında ona: «Nikolay Stepaniç! Artık ben böyle yaşıyamam! Artık tahammülüm kalmadı! Aliah rızası için bana söyleyin, hemen şimdi söyleyin: Ben ne yapayım?.. Siz akıllı, okumuş bir adamsınız canım!.. Çok görmüş geçirmişsiniz, muallimlik etmişsiniz!.. Ne yapayım, bana cevap veriniz!.» Dediği zaman, koca âlim, perişan bir halde, Katya'ya ancak şu cevabı verebiliyor: ^

«Doğrusunu istersen Katya, bilmiyorum. Haydi, kahvaltı edelim!».

«Hazin bir hikâye» deki profesörün kararsızlığı, biraz da Çehov'un o devirdeki derunî kararsızlığının

bir ifadesidir.

Maamafih artık Çehov'un şöhreti süratle yayılıyordu. Çehov, 1886 yılında, «Alacabulaca hikâyeler» ismi altında, hikâyelerinden mürekkep ilk eserini neşretti. Çehov'un bu ilk derlitoplu eseri, müthiş bir muvaffakiyet kazandı. Bundan cesaret alan Çehov 1887

yılında, gene küçük hikâyelerden ibaret, «Masum sözler» ve «Alaca karanlıkta» adlı iki eser daha neşretti. Çehov'un «Alaca karanlıkta» eseri, muharririn haberi olmadan İlim Akademisinin tetkikine arzedildi. Akademi, 1888 yılının nihayetinde esere, Puşkin mükâfatının yarısını verdi. Çehov bunu haber aldığı zaman fevkalâde şaşırdı. Bu mesele hakkında Suva-rin'e yazdığı bir mektubunda şöyle diyor:

«Akademinin taltif kararı üzerimde şaşırtıcı bir tesir

yaptı. Bu haber, gerek evimde, gerekse Moskovada ebedî Zevs'in korkunç gökgürültüsü tesirini uyandırdı. Ben bütün bu günler içinde bir âşık gibi dolaştım durdum».

1889 yılı Çehov'a daha büyük zaferler getirdi. Bu yılın İkincikânununda, 1887 senesinde yazıp da şimdi baştanbaşa değiştirdiği

«İvanov» piyesi devrin en iyi tiyatrosu olan, Petersburgdaki Aleksandr tiyatrosunda oynandı. Gene bu yılın sonunda Çehov'un iki büyük eseri «Nöbet» i ve az önce kendisinden bahsettiğimiz «Hazin bir hikâye» si çıktı.

Artık Çehov'a olan alâka gittikçe artıyordu. Onun her yeni bir eserinin çıkışı, Rusya ölçüsünde muazzam bir edebî hâdise oluyordu:

«Düello» (1891); «6 No. Koğuş» (1892); «Meçhul bir adamın hikâyesi» (1893); «Kara keşiş» (1894); «Üç yıl» ve «Ariadna» (1895);

«Çardaklı ev» ve «Hayatım» (1896); «Mujikler» (1897); «Çukurda» (1900); nihayet «Gelin» (1903) böyle bir tesir yaprmş kıymetli eserleridir.

Bu eserlerden bir kısmı, bilhassa «6 No. Koğuş», «Mujikler» ve «Çukurda» eserleri, o kadar büyük bir şöhret temin ettiler ki, bunların uyandırdığı velvele ve aksiseda senelerce dinmedi.

Bilhassa bu üç eserin bu kadar fazla şöhret temin etmelerinin sebebi ne idi?.. Bunu her şeyden önce Çehov'un artık istikrar bulan ve devrin icabatına uyan görüşlerine atfetmek lâzımdır. Filvaki bu üç eserin her biri, ayrı ayrı, o devir Rusyasının iğrençliklerini aksettiren, hasas, sadık birer ayna vazifesi gördüler.

"6 NO. KOĞUŞ,,: 1892 yıllarına doğru Çehov'un siyasî görüşleri o kadar kristalize olmuştu, ki, bu tarihlerden sonraki eserleri Çarlık istibdadına karşı sarih hücumlarla doludur. Bilhassa Çehov'un bu çeşit eserlerinin ilki

olan "S No. Koğuş,, bu sahada büyük bir hususiyet taşımaktadır.

Bu eserde bütün iğrençlikleriyle tasvir edilen 6 No. akıl hastaları koğuşu, Çarlık Rusyasının canlı bir timsalidir.

Bu eserde tasvir edilen bütün tipler: itisaf manisine

müptelâ mütefekkir münevver de; göğsüne nisanlar taka-rek dolşan megaloman memur da, kaba, hissiz, iğrenç ve pis bir hayvandan farkı olmıyan köylü de.. Oda, Suda, buda

velhasıl hepsi de o devir Rus sosyetesini karakterize eden sembolik tiplerdir. Ya Nikita?.. Bu deliler koğuşunun güllâbicisi olan ve "Dünyada her şeyden fazla nizam ve intizamı» sevdiğini söyliyen, ((Bundan ötürü de dayağın lüzumuna kani bulunan bu canavar ruhlu insan, Çarlık istibdadının, bu koğuşun üzerine kanad germiş canlı bir örneğidir.

Çehov, eserinde, fevkalâde büyük bir ustalıkla tasvir ettiği akıllı, namuslu, dürüst, fakat haksızlığa karşı mücadeleye kabiliyetsiz doktor Ragin[*]'nin şahsında, o devir münevverlerine hâs olan ve hayatı olduğu gibi kabul etmeği tavsiye eden^^^ntikJelseie^ tenkit ve teşhir etmektedir. Çehov, her şeyiolduğugiD^abulü tavsiye eden Ra-gin'in görüşlerine zıd olarak, mücadele lüzumunu ileri süren akıl hastası münevver Gromov'u ortaya atmaktadır.

Eserin bağlanış ve bitimi, Çehov'un o devirdeki görüşlerini karakterize etmktedir. Doktor Ragin: «Benim bütün hastalığım, yirmi sene zarfında bütün şehir içinde

bir tek akıllı insan bulabilmem ve bu bulduğum kimsenin bir deli oluşudur [**]» diye bağırıyor; nihayet deli diye G

[*] Ragin: Bu isim, tercümemizin 17 inci sayfasının ikinci satırında yanlışlıkla "Rogin,, diye dizilmiştir; düzeltiriz. [**] «6 No. Koğuş»: Sayfa 79.

No. lı Koğuşun içine tıkılınca, yirmi senedenberi gösterdiği müsamaha ile kendisinin de kısmen sebebiyet verd?~: Nikita'nm müstebit rejimi ile karşılaşınca, o da Gromov-la beraber kapıyı yumruklamağa başlıyor.. Demek ki Gro-mov haklı imiş.. Doktor Ragin. r&alite il»» . kajjg^fairsıvaje-Jir gelmez. «JBJİtün saadeti kendi içinde aramaJy^lâzım gc-lejçeği hakkındaki felsefesinin manasızlığını derhal kavrıyor.

«6 No. koğuş», Çehov'un, realizm ile sembolizmi gayet ustaca mezceden en yüksek sanat eserlerinden biridir. Bu eseri okuduğu zaman insanın ürpermemesi, bir an için kendini «6 No. koğuş» da zannetmemesi imkânı yok.

Kardeşinin ölümü Çehov'un Sahalîn ve Avrupa seyahati

Çehov'un en sevdiği kardeşi ressam Nikola idi. Nikola Çehov ile Anton Çehov arasında birçok

bakımlardan bir yakınlık vardı.

Nikola, 1889 yılının ortalarına doğru veremden öldü. Çehov'un Sahalin adası gibi Uzak Şarkın en ücra bir yerine seyahati, kardeşinin ölümünden duyduğu teessürle sıkı sıkıya bağlıdır.

Çehov, 1890 yılında Sahalin'e gitti. 1893 yılında da, seyahatinin intihalarım «Sahalin Adası» namı altında neşretti.

Çehov, 1891 yılında ilk defa olarak Avrupaya gitti. Garp medeniyeti Çehov üzerinde pek derin tesirler bıraktı. Çehov 1892 yılında Melihovo malikânesini satın aldı ve ailesile beraber oraya yerleşti. Bu çok yerinde bir hareket olmuştur. Çünkü Çehov'un Moskovadaki arkadaş muhiti o kadar genişlemişti ki, artık onun için orada oturup çalışmak imkânları kalmamıştı. Hem şimdi artık Çehov eserlerini eski derbederlikle de yazmıyordu. Eserlerine karşı

beslediği ihtimam ve alâka, ciddî ve sakin bir çalışmayr icabettiriyordu.

Sonra Çehöv'un bir başka bakımdan da kır hayatına, ihtiyacı vardı: Çünkü Çehov veremdi. Çehov daha Üniversiteyi bitirir bitirmez veremin ilk meşum alâmetlerini farketmişti. Fakat Çehov uzun yıllar buna inanmak istememişti, Hastalığının boğazına ait olduğunu iddia edip durmuştu. Halbuki bu kendi kendini aldatmadan başka bir şey değildi.

. Nihayet Çehöv'un bu kendi kendini aldatması, 1897 senesi 24 martında sonuna erdi. Ogün Melihovo'dan Mos-kovaya gelen Çehov, öğle yemeği yemek için dostu Suva-rin'le beraber bir lokantaya gitmişti. Orada Çehöv'un ağzından, birdenbire bir kan boşandı. Mutad ve^normal usullerle kanı durduramaymca Çehov'u hastahaheye kaldırdılar. Burada Çehov'a ilk defa olarak, katiyetle

«verem» teşhisi kondu. Ve işte ancak bundan sonradır ki, muharrir, tedavi çarelerine başvurdu. Fakat artık iş işten geçmiş, hastalık bir hayli ilerlemişti.

Çehov ayni senenin sonbaharında Rivyera'ya ve Nis'e gitti. 1898 yılının baharına kadar orada kaldı. Rusyaya dönünce o yılın yarısını Melihovo'da geçirdi. Sonbaharda ise, doktorların tavsiyesiyle, iklimi mutedil olan Yalta'ya gitti. Burada, Krım'ın Yalta sahillerinde kendine bir say-fyie yaptırdı; ve ailesiyle beraber -buraya yerleşti.

Bu suretle Çehöv'un hayatında yeni ve son bir safha,. Yalta safhası başladı.

Fakat, Çehöv'un Yalta'ya taşın-Çehov Dramaturg ması, çok aksi bir zamana rasla-mıştı. Çünkü Moskova, birçok

bakımlardan çekici bir hal almıştı: 1898 yılından itibaren:: Moskovada yeni bir Sanat Tiyatrosu açılmıştı. Bu tiyatro,

Çehöv'un piyesleri için en uygun bir tatbik sahası olabilirdi. Bu tiyatronun açılışı, Çehov'un

dramatürji istidadına yepyeni bir hız verdi.

«Ön söz» ümüzün baş taraflarında söyldiğimiz gibi, Çehov'un daha çocukluğundanberi tiyatroya büyük bir meyli vardı. Netekim Çehov'un ilk büyük eseri bir piyes olmuştu; fakat Çehov bunu neşretmemiştir. Çehov, bize kadar intikal eden ikinci piyesini 1885

yılında yazmıştır. Bu, «Büyük yol üzerinde» ismini taşıyan bir perdelik dramatik bir piyesti. Fakat sansür bunun oynanmasına müsaade etmedi.

Bunu takip eden iki yıl içinde Çehov, bütün edebî faaliyetini hikâyeciliğe hasretti. Fakat 1887 yılının sonunda Çehov'un fikri, yeniden piyes muharrirliğine takıldı ve Avanov» dramını yazdı. Eser, gerek mevzu itibariyle, gerekse tiyatro tekniği bakımından bir yenilik ifade ediyordu. Çünkü o zamana kadar Rus tiyatrosu, basmakalıp birtakım usullerle hareket ediyordu. Çehov Rus tiyatrosuna realizmi getirdi. Onun kanaatince tiyatro «hayatı olduğu gibi» göstermelidir. Piyesteki kahramanlar da, hayat sahnesindeki gibi olmalıdırlar... Hayatta insanlar her dakika birbirlerini öldürmezler; boyuna intihar etmezler; mütemadiyen birbirlerine aşk ilân etmezler; her dakika, her an akıllıca lâf etmezler. Onlar daha ziyade yerler, içerler; gülerler, oynarlar, şakalaşırlar.. İşte insanların hayat sahnesindeki bu hallerini, tiyatro sahnesinde de göstermek lâzımdır. Öyle bir piyes vücuda getirmelidir ki, bu piyesin kahramanları gelsinler, gitsinler, girsinler, çıksınlar, yesinler, içsinler, havadan, sudan bahsetsinler.... Tiyatro sahnesinde her şey, hayatta olduğu gibi hem mürekkep,

hem ayni zamanda basit olmalıdır.»

«îvanov», eski tiyatro tekniğini yıkmağa doğru atılmış ilk adımdı. Maamafih Çehov'un bütün gayretlerine rağmen «îvanov» piyesi, tiyatro tekniğinin bütün eski tra-disiyonlarile tamamen kopuşamamıştı. Piyes oynandığı zaman, bazılarınca beğenildi, bazılarınca tenkit edildi.

Çehov dvanov» dan sonra hummalı bir faaliyetle piyes yazmağa koyuldu: «Kalhaş», «Ayı», «Evlenme teklifi», «Zoraki haile oyuncusu», nihayet 1889 da yazdığı «Orman Perisi» bu devrin mahsulüdür. Çehov bu piyesinde de yenilik yapmak istemiş ve piyesi için şunları söylemişti:

«Bu piyesimin şahısları tamamen yenidir. Piyesimde bir tek uşak, bir tek palyaço, bir tek dul kadın bulamazsınız!»

/ Piyes her taraftan hücuma uğradı. Petersburg tiyatrosu bunu refüze etti. Çehov bunun üzerine «Orman Perisi» ni repertuvarmdan fırlatıp attı.. Onu toplu eserlerinden hiç birine sokmadı. Eski hikâyelerinden çevrilme «Düğün» ve «Jübile» gibi vodvillerini istisna edersek, altı sene müddetle hiç piyes yazmadı. Ancak yedi sene sonra «Martı» yi kaleme aldı.

«Orman perisi» ndeki muvaffakiyetsizliğine rağmen Çehov, zerre kadar tereddüt göstermeden bu piyeste de, o zamanki tiyatro telâkkilerine aykırı görülebilecek birçok yenilikler yaptı.

Çehov, «Martı» nın sahneye konuş hazırlıklarını yakından takip etmek üzere 1896 yılında Petersburga geldi. Piyes, komedi artistlerinden birinin jübilesinde temsil edilecekti. Rejisörün elinde topu topu

dokuz günlük bir vakit vardı. Eski usul piyeslere, ve basmakalıp rollere alışmış olan artistler, bu piyeste bir türlü kendi yerlerini bulamıyorlar, her şeyi yadırgayorlardı.

wr

Jübileye gelen seyirciler, her zaman olduğu gibi bu .defa da, şimdiye kadar alıştıkları mutad bir komedi ile karşılaşacaklarını umuyorlardı. Oyunun ilk anlarında bunun, şimdiye kadar gördüklerinin hepsinden komik bir piyes olduğunu sandılar. Oyunun en dramatik yerlerinde kahkahalarla gülmeğe başladılar. Fakat az sonra bu kahkahaları derin bir şaşkınlık takip etti. Çok geçmeden öksürükler, ıslıklar, bağırıp çağırmalar başladı. Tiyatronun içinde o zamana kadar görülmemiş bir rezalet koptu. O-yun ıslıklar, ayak sürtmeleri, öksürükler, «Yetişir, kâfi!» sesleri arasında devam etti.

Oyunu seyreden münekkitlerden biri, oyun hakkındaki intihalarını şöyle kaydediyor:

«Takriben yirmi yıldanberi tiyatroya devam ediyorum. Birçok piyeslerin muvaffakiyetsizliklerine şahit oldum. Fakat bu akşamki hâdiseye benzer bir şey ömrümde görmedim».

Çehov da seyirciler arasında idi. Rezalet ve gürültü başlayınca kulis arasına kaçtı; oyunun sonuna kadar orada kaldı. Oyun bitince hiç kimseye görünmeden tiyatrodan kaçtı; soluğu Melihovo'da aldı. Ayni günün akşamı, oyun hakkındaki intihalarım Suvarin'e şöyle yazdı:

«Dün geceyi ömrümde unutamıyacağım. Bir daha da katiyyen ne piyes yazacağım, ne de oynatacağım».

Piyes etrafında kopan fırtına, tiyatroya inhisar etmedi, matbuata da aksetti. Sonraki temsillerinde piyesin muvaffakiyet kazanmasına rağmen, Çehov'un 17 Birinci-teşrinde aldığı yara bir türlü kapanmadı. Çehov'un, tiyatro ile olan ilişiğini kesmek hususundaki kararı o kadar kuvvetli idi ki, basılmakta olan ve bütün piyeslerini bir araya toplayan kitabının baskısını durdurdu. Ancak Suva-Tin'in uzun ısrarlarından sonra, baskının devamına razı oldu. Bu kitabın içinde, «Orman perisi» nin tamamen de-

getirilmiş bir şekli olan «Vanya Dayı» [*] da vardır

Çok geçmeden «Vanya Dayı» piyesi taşra tiyatrolarında oynanmağa ve muvaffakiyetler kazanmağa başladı. Az sonra piyes, Petersburg civarındaki bir taşra tiyatrosunda da oynandı. Bu vesile ile Petersburg gazeteleri de ondan bahsetmeğe başladılar.

«Vanya Dayı» nm bu beklenilmedik muvaffakiyeti «Martı» nm mukadderatı üzerine de büyük bir tesir yaptı. 1898 yılında Moskovada Nemiroviç - Dançenko tarafından kurulan yeni «Sanat Tiyatrosu» Çehov'dan bu piyesi istediği zaman Çehov, bütün ısrarlarına rağmen, eninde sonunda bunu vermeğe razı oldu.

Yeni tiyatro bu piyesi almakla, çok tehlikeli bir oyuna girişmiş oluyordu. Piyesin muvaffak

olamaması, muharriri için olduğu kadar, genç tiyatronun, bilhassa yeni tiyatro cereyanının mukadderatı üzerine de çok feci tesirler yapabilirdi.

Fakat «Martı» nm bu yeni temsilinde kazandığı sonsuz muvaffakiyet, değil yalnız Çehov'un fakat yeni tiyatro cereyanının da bir muvaffakiyeti oldu.

Çehov bu muvaffakiyetten cesaret alarak 1900 yılında «Üç kız kardeşler» i, 1902 yılında «Vişne bahçesi [*]» ni

[*] «Vanya Dayı»: Bu piyesi okumamış olan müellif ve mütercimlerimizin ekserisi, bunu, Fransızcadaki «oncle» kelimesinin tek karşılığı «amca» imiş gibi «Vanya Amca» diye tercüme ediyorlar. H. Â. Ediz

[*] «Vişne Bahçesi». Qehov'un bu piyesi umumiyetle dilimize «Kiraz Bahçesi» diye çevrilmiştir. Bu yanlıştır. Çünkü Rusçada bunun ismi: «Vişneviy sad» dır. Rusça «Vişne» kelimesi, Türkçedekinin aynidir. «Kiraz» ise «Çe-reşnia» dır. Binaenaleyh piyesin ismi

«Kiraz Bahçesi» olsaydı Rusçası, «Çereşneviy sad» olurdu. Bunun dilimize

yazdı. Bunların her ikisi de büyük muvaffakiyetler kazandılar. Çehov, gerek «Üç kız kardeşler» de, gerekse bilhassa «Vişne bahçesi» nde komik unsurla dramatik unsuru, gayet ustaca birbirine mezcetmesini bildi. Bu, Çehov'un piyeslerine büyük bir.

hususiyet verdi.

Çehov Yalta'da bulunduğu esna-

Yaita devri da hayatının mühim hâdiselerin-

ve den biri cereyan etti: 1898 yılı-

ÇelîOv'îiH ölümü nm 9 eylülünde, Moskova sanat

tiyatrosunun genç artistlerinden

Olga Leonardovna ile tanıştı ve onu çok beğendi. Bu hâdise onun sık sık Moskovaya gidip gelmesine sebep oldu. Halbuki Çehov'un hastalığı 'da günden güne ilerliyor, ve onun Yaltada kalmasını icabettiriyordu. Bu arada Olga, Çehov'un Melihovo'daki evinde misafir kaldı. Artist ile Çehov arasında bir de muhabere kapısı açıldı.

1900 yılının baharında, Çehov Moskovaya giderniye-cek bir halde olduğu için tiyatro, sevgili muharririne kendi piyeslerini göstermek vesilesiyle Yaltaya kadar geldi. Bu vesile ile, Olga ile Çehov arasındaki münasebetler daha samimî bir hal aldı.

Çehov'la Olganm nikâhları daha sonra kıyıldı. Her harririn arzu ettiği şekilde cereyan etti: Nikâh

merasiminden ve bunun icabatmdan fena halde ürküyordu.

Çehov'un düğünü, 1901 yılının 25 Mayısında, tam muharririn arzu ettiği şekilde cereyan etti: Nikâh merasiminde şahitlerden başka kimsecikler yoktu.

«Kiraz bahçesi» diye geçmesi Fransızçada gerek vişneye, gerekse kiraza «Cerise» denmesinden galattır. Bir tercümenin üçüncü bir dilden yapılmasındaki fenalıkları gösteren ne güzel bir misâl! H. Â. Ediz.

— XXXVIII —

Çehov, hastalığı dolayısiyle Yalta'da yaşamakta devam ediyor, karısından ayrı bulunmak onu fena halde muzta-rip ediyordu. Karı -

koca birbirlerini çılgınca seviyorlar, ilk fırsatta birer deli gibi birbirlerine koşuyorlardı. Çehov sık sık Moskova'ya kaçamaklar yapıyordu. Fakat her defasında bu kaçamaklarının cezasını sıhhati ile ödüyordu.

Olga birçok defalar tiyatrodan ayrılarak Yaltaya, kocasının yanına gelmek arzusunu gösterdi. Fakat her defasında Çehov'un mukavemetiyle karşılaştı: Olga gibi gene^ ve istidatlı bir artistin kendisini feda etmesi caiz değildi.

Çehov Yaltada bulunduğu esnada, Tolstoy da oraya gelmişti. Bu hâdise, esasen birbirlerini tanımakta olan bu iki büyük edib arasında büyük bir dostluk kurulmasına sebep oldu. Çehov gene ayni şekilde, Yaltada, Gorki ile ahbaplığını ilerletmişti.

Moskovaya dönmek Çehov için sabit bir fikir haline gelmişti. Onu vaktiyle tedavi etmiş olan profesör de, muharririn bu fikrine kuvvet verdi. Çehov, 1904 yılı Mayısının ortalarına doğru Moskovaya göç etti ve Moskova civarında bir sayfiyeye yerleşti. Fakat Moskovaya geliş, muharririn sıhhati üzerinde fena tesir yaptı; çok geçmeden yatağa düştü. Doktorlar derhal Avrupaya gitmesini tavsiye ettiler.

Çehov karısiyle birlikte 3 Harizanda Avrupaya hareket etti. 8 Haziranda, Almanyanm İsviçre hududu civarındaki Badenveyler sayfiye kasabasına yerleşti. Burası Çehov'un pek hoşuna gitti. Kendisinde bir salâh vehmetmeğe başladı. Fakat bütün bunlar bir veremlinin kendi kendini aldatmasından başka bir şey değildi. 29 Haziranda anî olarak hastanın kalb faaliyeti zayıfladı. Bu hal 30 Haziran günü de devam etti. 1 Temmuzu nisbeten iyi geçirdi. Akşam erkenden rahat bir uykuya yattı. Gece, bir fenalık I
— XXXIX —

hissiyle uyandı. İlk defa olarak karısından, bir doktor çağırmasını rica etti. Çehov'u tedavi etmekte olan doktor Şverer geldi. Çehov doktoru görür görmez Almanca olarak, «Ben ölüyorum» dedi. Bütün tedbirlere rağmen Çehov'un kalb faaliyeti gittikçe azalıyordu.

Doktor, Çehov'a şampanya verilmesini emretti.. Çehov yatağının içinde doğruldu. Karısına bakarak: «Çoktandır şampanya içmemiştim» dedi ve gülümsedi.

Çehov, şampanya kadehini dibine kadar içti ve bir daha uyanmamak üzere uyudu.

Çehov'un ölüsü Moskovaya getirildi ve büyük bir kalabalığın iştirakiyle 1904 senesi 9 Temmuzunda gömüldü.

Ölümünden dört yıl sonra da, 12 Temmuz 1908 de, Almanlar, Badenveyler de namına bir heykel diktirdiler. Fakat 1914 dünya harbi başlayınca, heykeli yıkarak madenini top imalinde kullandılar.

Çeîıov'iîn sanatkârlığı

Çehov, Rus klâsik edebiyatında tenkitçi realizmin en hakikî, en olgun, en yüksek bir mümessili idi. XIX uncu yüzyıl sonlarındaki Rus sosyetesinin sosyal tabakalarını Çehov kadar kudretle tasvir eden hiçbir Rus muharriri yetişmemiştir. Çehov'un yaşadığı devirlerdeki Rus sosyetesinin hakikî çehresini, o devirde ya-şıyan muhtelif tabakaların —derebeylerinin, köylüleri-rin, işçilerin, esnfam, memurların, her cins münevverin — psikolojisini öğrenmek istiyenler, mutlaka Çehov'un eserlerine başvurmak zaruretini duyarlar.

Çehov'un Rus edebiyatında oynadığı rol hakkında, A. Derman «Çehov» adlı kitabının 195 inci sayfasında bakınız ne diyor:

«Çehov'un eserlerinin oynadıkları sosyal rol etrafında yapılan münakaşaların su götürür tarafı varsa bile, onun Kus edebiyatında oynadığı rolün ehemmiyeti herkesçe kabul edilmiş bulunuyor. Bu arada şunu da kaydetmek lâzımdır: Çehov'un Rus edebij^atı üzerindeki tesirini herkes hissediyor, fakat bu tesirin ne gibi neticeler doğurduğunu, Rus edebiyatında ne gibi değişikliklere yol açtığını sarih olarak hiç kimse kestiremiyordu. Bu sahada Çe-hov'la Puşkin'in bahtı hemen hemen aynidir. Çünkü bu büyük ediblerden her ikisinin de Rus edebiyatında yaptıkları muazzam reform «Sadelik» ismi altında geçmiştir. Sadelik ise anlaşılması en güç olan bir şeydir.

«Rus edebiyatı, pek muhtelif isrîkametlerde inkişaf ve ilerleyişler kaydetmiştir. Fakat ne Gogol, ne Dosto-yevski, ne Tolstoy, ne de Turgeniev Rus edebiyatını sadeleştirmeği kendilerine iş edinmemişlerdi. Halbuki Çe-hov bu işi gaye edindi ve bunda muvaffak da oldu. Bu, edebiyatın demokratlaştırılması hususunda atılmış yeni ve muazzam bir adımdı. Çehov'un, okuyucu kütlesini nâ-mütenâhî genişlettiğini kati olarak iddia edebiliriz. Çünkü Çehov'u anlamayan bir okuyucunun bulunabileceğini tasavvur etmek güçtür.»

Tabiî burada, Çehov'daki bu sadeliği düşüş, tenezzül, mânasında anlamamak lâzımdır. Çehov, yazılarının herkesçe anlaşılmasını temin etmek için hiç bir zaman derin ruh tahlillerinden, mürekkep ve karışık mevzulardan kaçınmamış, eserlerini, sadeliklerine rağmen, her zaman yüksekte tutmasını bilmiştir.

Çehov'un, en karışık, en mürekkep hâdiseleri bile sade ve açık bir tarzda anlatmak için kendine mahsus muayyen usulleri ve prensipleri vardı. Çehov, sadeliğe erişmek için her şeyden önce okuyucuda bir hareket ve bir

faaliyet uyandırmak lüzumuna kani idi.

Çehov, arkadaşı Suvarin'in piyeslerinden birini ten-kid eden bir mektubunda şunları yazmaktadır:

«Hizmetçiyi defet!.. Defet onu!. Onun sahneye çıkışı realiteye aykırı düşüyor; çünkü tesadüfi bir mahiyet taşıyor, ve ayrıca izahatı icabettiriyor. Bunun tabiî bir neticesi olarak zaten karışık olan mevzu biraz daha karışıyor. Onun için hizmetçiyi defediniz. Hem ne diye halka izahat veresin?. Onu korkutmak kâfidir, ve işte hepsi bu kadar. O zaman seyirci alâkadar olacak ve mevzu üzerinde düşünecektir».

Bu sözler, Çehov'un .«Sadelik Metodları» nı anlamamız için bir anahtar vazifesini görmektedir. A. Derman'ın haklı olarak işaret ettiği gibi, bundan önceki «Turgenyev Devri» nde her şey «İzah» sistemi üzerine kurulmuştu. Muharrir, okuyucunun fikrî faaliyetine itimad etmez, ondan en ufak bir zihnî faaliyet beklemezdi. Onun içindir ki o devir Rus edebiyatında bütün yazılar hazırlop bir şekilde okuyucuya sunulurdu. Okuyucu bu «Armut piş ağzıma düş» edebiyatına o kadar alıştırılmıştı ki, bu usule riayet etmiyen yazılar ona müphem ve aykırı görünürdü.

A. Derman, «Çehov» adlı kitabının 197 inci sayfasında diyor ki:

«Vakanın cereyanı esnasında romanın kahramanı yetişmiş bir adamdır. Fakat buna rağmen romanın muharriri geriye, maziye dönmek, vaka kahramanının çocukluğunu ele almak; çok defa babasına, hattâ büyük babasına bile uzanarak çocuğu büyütmek ve kolundan tutarak vakanın cereyan anma kadar getirmek lüzumunu duyar.

«Rus romancıları içinde okuyucunun fikrî faaliyetini en az hesaba katan Tolstoy, romanlarından birindeki fa-

lan kahramanın şişmanlığından; yahut Prenses Bolkons-koya'nm üst dudağından, Prenses Marya'nın ışıklı gözlerinden belki on, belki on beş defa bahseder.

«Çehov bu usulün tamamen aksine hareket etti. O, eserlerindeki kahramanlarını, vakaların cereyan anından itibaren aldı.

Kahramanının mazisine temas etmek zaruretini duydu ise bunu bir iki çizgi ile yapıverdi. O hiç bir vakit, hiç bir şeyi «izah» tarafına yanaşmadı. İs-temiyerek, bililtizam kaydetmediği noktaların anlaşılmasını, okuyucunun kabiliyetine bıraktı.».

Bütün bu söylediklerimizden sonra, Çehov'un sanat-kârlığmdaki hususiyeti teşkil eden şu ik^ karakteristik noktayı tesbit edebiliriz*

1) Lâkonizm (Kısa, açık yazmak),

2) Sadelik.

Lâkonizm, Çehov'un eserlerinin en göze çarpan tarafı idi. Çehov Lakonizmi bilerek, istiyerek, şuurlu

bir tarzda yaratmıştır. Çehov, kardeşi Aleksandr Çehov'a 1889 yılında yazdığı bir mektubunda diyor ki: «Açıklık ve kısalık istidadın kız kardeşidir».

Çehov, eserlerindeki kısalık ve vuzuha, lüzumsuz «izahat» a girişmemek prensibine riayet etmek suretile erişirdi. Çehov, 1899

yılında Gorki'ye yazdığı bir mektubunda şöyle demektedir:

«Müsveddelerinizi okurken, lüzumsuz tasvirleri, vasıfları, fiilleri mümkün olduğu kadar çıkarmağa çalışınız! Meselâ ben: «Bir adam otların üzerine oturdu» dediğim zaman bunu herkes anlar. Fakat «Uzun boylu, dar omuzlu, kızıl sakallı bir adam, etrafına ürkek ürkek bakmarak, yeşil ve ezilmiş otların üzerine gürültüsüzce oturdu» dersek, bunu ilk ağızda kimse kavrayamaz ve anlayamaz»

Gene Çehov. 1886 yılında kardeşi Aleksandr'a yazdığı bir mektupta:

«Şayed, diyor, kırılmış bir şişenin ağzı parlak bir yıldız gibi değirmenin şeddi üzerinde ışıldadı; bir köpeğin kara gölgesi, bir lâstik top gibi yuvarlanıp geçti. Dersen, pekâlâ mehtaplı foir geceyi tasvir etmiş olursun!.»

Netekim Çehov. «Kurt» adlı hikâyesinde, bu mehtap tasvirini bizzat kendisi kullandı.

Hikâyelerinden mürekkep bir eserini bastırmak üzere hazırlık yapan Çehov, dostu Suvarin'e şunları yazıyor:

«Merhametsizce çiziyorum. Bugünlerde bende tuhaf bir kısalık manisi var. Gerek kendime, gerekse başkalarına ait ne okursam, bana, hep, kâfi derecede kısa değilmiş gibi geliyor.».

Çehov, eserlerinde vuzuha erişmek için, ister istemez, en karakteristik tâbir ve tavzihleri aramak zorunda kalıyor, bu vesile ile onun icad kabiliyeti tasavvurların fevkine yükseliyordu.

«XIX uncu yüzyıl Rus edebiyat tarihi» nin 414 üncü sayfasında Çehov hakkında şöyle denilmektedir:

«Çehov'un şaka olarak söylediği şu sözler, fevkalâde dikkate şayandır: Bir hikâyenin birinci sayfasında duvarda bir tüfeğin asılı olduğu yazılıyorsa, bunu takip eden satırlarda artık bu tüfeğin rolü ateş etmektir, Şayed bu tüfek ateş etmiyecektiyse, onu duvara asmanın ne mânası vardı? Çehov'un kanaatince, yazı yazmak sanati, yazmaktan ziyade kötü yazılanları çizip atmaktan ibarettir.

Noksan söylemek, fazla söylemekten daha iyidir.».

Çehov'un Eus edebiyatına yaptığı hizmetler pek çoktur. Çehov Rus edebiyatına kısa, mizahî hikâye janrım

soktu. O zamana kadar görülmemiş bir vuzuh, sadelik ve kısalıkta hikâye ve nuvel örnekleri verdi.

Çehov Rus tiyatrosunda da bir inkılâp yarattı. Rus tiyatrosunu basmakalıpçılıktan kurtararak, ona hayat ve hareket verdi.

Çehov'un uzun yıllar nasibi, tıpkı Mopasan gibi, lâyı-kiyle anlaşılamamaktı. Uzun seneler, onu herkes «Edebiyat ırgadlığı»

zamanında, karnını doyurmak için yazdığı yazıların bir muharriri olarak tanıdı. Netekim bizde de Çehov, yıllarca, yalnız gündelik gazete sayfalarını doldurmağa yarayan küçük ve mizahî hikâyelerin bir muharriri olarak bilindi. N

Fakat artık Çehov, dünya edebiyatında olduğu gibi, bizde de asıl çehresiyle görünmeğe başladı.

Türkiyede Çehov Türk edebiyatına, ilk önce,

Çehov küçük mizahî hikayeleriyle girdi.

Hepimiz yıllarca onun gündelik

gazete sayfalarında çıkan hikâyelerini okuyarak neşelendik. Fakat Çehov, Rus edebiyatına yenilik getiren büyük Çehov, bu değildi.

Rus edebiyatiyle temasımız arttığı nis-bette Çehov'a olan alâkamız da arttı. Son yıllarda Çehov'un olgunluk devirlerine ait eserleri de çıkmağa başladı.

Turgenyev'in, Tolstoy'un, Gorki'nin ve diğer büyük Rus ediplerinin eserleri yıllarca evvel kitap şeklinde çıktığı halde, Çehov'un kitap halinde basılmış ilk eseri ancak 1935 tarihini taşır.

«Hayat Yoldaşı»: Rus edebiyatını memleketimize tanıtmak hususunda faydalı hizmetleri dokunan Sami zade Süreyya, Çehov'un 6

hikâyesini bir araya toplayarak, «Hayat Yoldaşı» namı altında Hilmi Kitabevinde neşretti.

Kitabın baş tarafında, Rus edebiyatına ve Çehov'a ait gene Sami zade Süreyya tarafından yazılmış kısa fakat güzel bir de önsöz var. Vakıa kitabın içindeki hikâyeler, Çehov'un büyük bir sanat kıymeti ifade eden yazıları değildir. Fakat Çehov'u kitap halinde vermek bakımından atılmış ilk adım olmak itibariyle eser bir hususiyet ifade etmektedir.

«Maske»: Çehov'un 30 hikâyesini bir araya toplayan 190 sayfalık büyük bir eserdir. Eseri tercüme eden Zeki Baştımar, çıkaran da

«Remzi Kitabevi» dir. Kitabın içinde: Kitaba ismini veren «Maske» den mada, «Suikastçı», «Uyku», «Prişibeyev Çavuş», «Keder»

gibi, Çehov'un en güzel hikâyelerinden bazıları vardır.

Kitabın baş tarafında, Zeki Baştımar tarafından yazılmış güzel bir de önsöz vardır. Eserin bir başka hususiyeti de, doğrudan doğruya Rusçadan çevrilmiş olmasıdır. «.Maske», Remzi Kitabevinin «Dünya muharrirlerinden tercümeler serisi» nde, 1938 yılında intişar etmiştir.

«Kabuğuna çekilmiş adam»: Sabiha Zekeriya'nın, 1938 yılında neşrettiği «Cep kitapları serisi» nin üçüncü kitabını teşkil etmektedir.

«B. Deniz» müstear ismile doğrudan doğruya Rusçadan dilimize çevrilmiştir.

«Kabuğuna çekilmiş adam», Çehov'un en kudretli hikâyelerinden biridir. Muharririn, Taganrog'daki mektep hayatının intibalarmı taşır. Eser, adetâ bir darbımesel haline geçmiş ve bu tipteki insanlara âlem olmuştur. Kitabın içinde, Çehov'a ait daha iki hikâye vardır.

«Artistin ölümü»: «Cep kitapları serisi» nin 33 üncü numaralarını teşkil etmektedir. 1939 da çıkmış, gene «B. Deniz» müstear ismile doğrudan doğruya Rusçadan dilimize çevrilmiştir. İçinde Çehov'a ait altı hikâye vardır.

— XLVI —

«Kadın kalbi»: Çehov'un uzunca bir hâkeyesidir. Haydar Rifat tarafından Türkçeye çevrlimiş, İkbal Kitabevi tarafından 1939 yılında

«İnci roman kolleksiyonu» nun 3 üncü numarası olarak neşredilmiştir. Çehov'un «Kadın Kalbi» namı altında böyle uzun bir hikâyesine hiç rastlamadım. İsminin değişik olmak ihtimali var.

« İşler tıkırında gidiyor»: Bu da Haydar Rifat tarafından Türkçeye çevrilmiş, Çehov'un beş hikâyesinden mürekkep bir eserdir. Kitap, Hilmi Kitabevi tarafından 1939 yılında basılmıştır. Kitaba, birinci hikâyenin ismi olan «İşler tıkırında gidiyor» namı verilmiştir.

JFakat maalesef birinci hikâye de dahil olduğu halde, kitabın içindeki hikâyelerden hiç birisi hakikî isimlerini taşımıyorlar. Bunlardan 101 inci sayfadaki «Kötü kişi» hikâyesi, Remzi Ki-tabevinin daha önce neşrettiği «Maske» adlı kitabın içinde, hakikî ismi olan

«Suikastçı» namiyle yer almıştır.. Kitabın en büyük hikâyesi olan «Kader», Rusçasmda büsbütün başka bir isim taşır.

Kitabın baş tarafında, tâbi İbrahim Hilminin bir de önsözü var.

Bundan maada, Çehov'un «Ayı» komedisi de Bedred-din Tuncel tarafından Türkçeye çevrilerek (galiba 1927 senesinde) Şehir Tiyatrosunda oynanmış, gene Şehir Tiyatrosu mecmuasında Çehov'un iki komedisi intişar etmiştir.

***

«6 No. Koğuş» u, dostum Hüsameddin Bozokla - ben Rusçasmdan o da Fransızcasmdan olmak üzere-birlikte tercümeye karar vermiştik. Netekim işe de başladık. Fakat çok geçmeden Rusça asliyle Fransızca tercümesi arasında o

kadar büyük farklara rastladık ki, bu işin devam edemi-yeceğine, eserin Fransızca tercümesinden istifade mümkün olamıyacağına karar verdik. Bu vesile ile de bir defa daha, mümkün oldukça, her eserin aslından tercüme edilmesi lâzım geleceğine, ikinci bir dilden yapılacak tercümelerin daima aksaklıklar taşıyacağına kani olduk.

8 - IV - 1940 HASAN ÂLİ EDİZ

«.Önsöz» ü hazırlamak için istifade ettiğim mehazler:

Çehov hakkındaki bu «Ön söz» ü hazırlamak için:

a) A. Derman'm, 1939 yılında neşredilen «Anton Pavloviç Çehov» adlı 209 sahifelik etüdünden; b) Gene 1939 yılında neşredilen «XIX uncu yüzyıl Rus ede- / biyatı» adlı, 468 sahifelik Rus Edebiyat Tarihinden; c) 1940 tarihli ve 1 numaralı Rusça «Edebiyat Tedrisatı» mecmuasında çıkan V. Goldiner'in «Çehov'un mevzuları» adlı bir tetkik makalesinden; i

d) Gene ayni tarihli «Edebiyat Tedrisatı» mecmuasında intişar eden B. Yagolim'in «Çehov'un eserlerinin mahiyeti» adlı bir yazısından;

e) Profesör M. Yünovç'in, Çehov'un doğumunun 80 inci yıldönümü münasebetile Çehov hakkında yazdığı bir makaleden; f) 1939 tarihli ve 7 No. «30 Gün» mecmuasında çıkan N. Plis-ko'nun, Çehov hakkındaki etüdünden istifade ettim.

H. Â EDİK

6 No KOÖUŞ

Hastahanenin avlusunda, avret otlarının, ısırganları» ve yabani kenevirlerin teşkil ettiği koca bir ormanla çevrili küçük bir pavyon vardır. Çatısı paslanmış, bacası yarı yarıya yıkılmış, antresinin çürümüş basamaklarında otlar fışkırmış ve sıvalarından ancak izler kalmıştır. Pavyonun ön cephesi hastahaneye bakar; arka cephesi ise - hastahanenin, üzerine çiviler çakılmış kurşunî renkli tahta perde-sile ayrılan - tarlaya nazırdır. Sivri uçları yukarıya çevrili olan bu çivilerin, bu tahta perdenin ve bizzat bu pavyonun, bizde yalnız, hastahane ve hapishane binalarında görülebilen, o kendine has mağmum ve menhus bir manzarası vardır.

Şayet ısırganların sizi dalamasından korkmazsanız, pavyona giden daracık yoldan yürüyerek, içerde ne olup ne bittiğini gözden geçirelim. Dış kapıyı açarak taşlığa giriyoruz. Burada, duvarların dibinde ve sobanın yanında, hastahanenin eski püsküleri, bir dağ

gibi yığılı durmaktadır. Şilteler, parça parça olmuş eski hırkalar ve kaputlar, nantalonlar, mavi çizgili gömlekler, hiç bir işe yaramayan kullanılmış ayakkabılar... Bütün bu eski püsküler bir kümeye yığılmış, buruşmuş ve birbirine karışmış bir halde çürümekte ve boğucu bir koku neşretmektedir.

Bu eşya yığını üzerinde, piposu daima dişleri arasın-

da, şeridleri solmuş pantalonile eski bir asker mütekaidi cilan bekçi Nikita yatar. Bunun sert ve solgun bir yüzü, kendisini stepteki çoban köpeklerine benzeten aşağı doğru sarkık kasları, ve kırmızı bir burnu vardır. Boyu kısa, vücudu zaif ve adalı; fakat görünüşü heybetli ve yumrukları* kuvvetlidir. O, dünyada herşeyden fazla nizam ve intizamı seven, bundan ötürü de dayağın lüzumuna kani bulunan, basit ruhlu, dar kafalı, müspet memur ruhlu insanlar zümresindendir. Nikita, surata, göğse, sırta, velhasıl nereye rast gelirse oraya vurur; böyle yapılmazsa burada intizamın temin edilemiyeceğine inanırdı.

Biraz ilerleyince, taşlığı hesaba ^katmazsanız, bütün pavyonu kaplayan büyük ve geniş bir odaya girersiniz!. Buranın duvarları kirli mavi bir renge boyalıdır; tavanı, ocaksız bir izbeninki gibi islidir. Kışın burada sobaların tüttüğü, ve ortalığın marsık koktuğu besbellidir. Pence-reler,içerden takılan demir parmaklıklarla berbad edilmiştir. Döşeme ise esmer ve pürtüklüdür. Odanın içi, ekşi lahna, lamba fitili, tahta kurusu, ve amonyak kokmaktadır; ilk ağızda bu kokular, insanda, vahşî hayvanlar cambazhanesine girmiş

gibi bir intiba bırakır.

Odada, döşemeye vidalarla tutturulmuş karyolalar vardır. Bunların üzerinde, mavi hastahane hırkaları, ve eski âdet üzere takkeler giymiş insanlar oturmakta ve yatmaktadır; bunlar akıl hastalarıdır.

Bunlar burada beş kişidir. Bunlardan yalnız biri asîl tabakaya mensubtur, diğerleri küçük burjuvadır. Kapıdan itibaren birincisi, uzun kırmızı bıyıklı, ağlamaktan gözleri kızarmış, uzun boylu zayıf bir adamdır. Başını ellerine dayamış olduğu halde oturmakta ve bir noktaya bakmaktadır. Gece gündüz kederlidir. Başını sallar, içini çeker ve acı acı gülümser. Nadiren lafa karışır, suallere umumiyetle cevap vermez.. Otomatik olarak, kendisine ve-

:-rildiği zaman, yer ve içer. Devamlı ve ıstırab verici öksürüğüne, yanaklarının zayıflığına ve penbeliğine bakılırsa »#nda verem illetinin başladığına hükmedilebilir..

Bundan sonra sivri sakallı, bir zenci gibi siyah ve kıvırcık saçlı, yerinde hiç duramayan, canlı ve ufak tefek bir ihtiyar gelir. Gündüzleri bir pencereden öbürüne gider gelir veyahut yatağında bağdaş kurarak oturur ve bir şakrak kuşu gibi, hiç durmadan ıslık çalar, yavaş

sesle şarkı söyler ve kıs kıs güler. Geceleyin Allaha dua etmek, yâni göğsünü yumruklamak ve parmaklarile kapıyı tırmalamak için kalktığı zaman da çocuk neşesini ve canlı karakterini belli eder. Bu, sahibi olduğu şapka atölyesi bundan yirmi yıl önce yandığı zaman akimi kaçıran, budala, yahudi Moyseyka'dır.

6 numaralı koğuşun bütün sakinleri içinde bu pavyon-»dan, hattâ hastahaneden dışarıya çıkmak müsaadesi yalnız buna verilmiştir.

Her halde o, hastahanenin eski bir sakini, sessiz ve zararsız bir deli, şehrin - çocuklarla ve köpeklerle çevrili olarak görmeğe alışılmış - eski bir eğlencesi olmak itibarile, uzun zamandanberi böyle bir imtiyazdan istifade etmektedir. Sırtında hırkacığı, başında gülünç bir takke, ayağında terlikler, bazan yalın ayak hattâ pan-talonsuz olarak, sokaklarda dolaşır, dükkânların ve kapıların önünde durarak birer kapik isterdi. Burada ona kvas, [*] ötede ekmek, daha ötede bir kapik verirler; öyle ki, u-mumiyetle, pavyona karnı tok ve cebi dolu olarak döner. Bu suretle dilenerek bütün getirdiği şeyleri Nikita elinden alır ve kendine mâleder.

Nikita bu işi, Moyseyka'nm ceblerini tersine çevirerek ve onu birdaha sokağa bırakmayacağına, dünyada intizamsızlık kadar kendisini hiç birşeyin sinirlendirmediğine kasl*~\Kvas: şıraya benzer bir nevi rus içkisi.

sem ederek, hoyratça ve öfkeli bir surette yapar. Moysey---ka hizmet etmesini sever. Arkadaşlarına su verir; uyudukları zaman üzerlerini örter, hepsine sokaktan birer kapik getirmeği ve yeni birer şapka dikmeyi vadeder. Solundaki yatak komşusu paralitique general liye yemek yedirir. O bunu merhametinden veyahut insanlık duygusundan ziyade sağdaki komşusu Gromov'u taklit düşüncesile ve ona karşı duyduğu gayrı iradî bir itaat saikasile yapar.

Sabık mahkeme mübaşiri ve vilâyet kâtibi İvan Dimit-riç Gromov, otuz üç yaşlarında, asîl tabakaya mensub bir adamdır. Hastalığı (itisaf manisi-Manie de persecution) idi. O, ya yusyuvarlak bir halde yatağında yatar, yahut da ek-zersis yapıyormuş gibi bir köşeden öbür köşeye gider, gelir, ve pek nadir olarak otururdu. Belli olmayan, gayri muayyen birşeyin vukuunu bekliyormuş gibi daima müteheyyiç, uyanık ve üzüntülüdür. Koridordaki ufak bir hışırtı, veyahut sokaktan gelen bir haykırma, onun, başını kaldırıp kulak kabartması için kâfidir. Onu yakalamak i-çin mi geliyorlar?. Onu mu arıyorlar?. Bu anlarda yüzü büyük bir telâş ve dehşet ifade eder.

Onun, mücadele ile ve bitmez tükenmez ıstırablarla ezilmiş ruhunu bir ayna gibi aksettiren, geniş, elmacık kemikleri çıkık, daima solgun ve bedbaht yüzü hoşuma gider. Yüzünün hareketleri tuhaf ve hastalıklıdır. Fakat derin ve hakikî bir ıstırabın simasında doğurduğu ince çizgiler, zeki ve münevver adamlannki gibidir; gözlerinde sıcak ve canlı bir pırıltı vardır. O, kibarlığıle, inceliğile,.

Nikita müstesna, herkese karşı olan tatlı muamelesile hoşuma gider. Birisi yere bir düğme ve yahut bir kaşık dü-şürse, onu yerden kaldırmak için derhal yatağından sıçrar. Arkadaşlariyle her sabah selâmlaşır; gece yatarken-de onlara hayırlı geceler temenni eder.

Deliliği, daimî teheyyücünden ve yüzünün hareketlerinden mada, aşağıdaki hallerde de kendini belli eder. Bazan geceleri hırkasına sarılır ve bütün vücudu t: rek, dişleri birbirine vurarak, bir köşeden diğer köşeye ve karyolaların arasında suratla yürümeğe başlar.

Adetâ kuvvetli bir hummaya tutulmuş gibi görünür. Birdenbire duruşundan ve arkadaşlarına bakışından, onlara çok mühim birşey söylemtek istediği anlaşılır; fakat zahir kendisini dinlemeyeceklerini veyahut anlamayacaklarını düşünerek ¦sabırsızlıkla başını sallar ve yürümesine

devam eder.

Fakat konuşmak arzusu, süratle, bütün diğer düşünceleri yener, ve o kendini koyverir, hararetle ve ihtirasle konuşur. İntizamsız, ateşli ve bir hezeyanı andırırcasına kesik kesik olan nutku, ekseriya anlaşılmaz bir haldedir. Fakat buna karşılık gerek sözlerinde, gerekse sesinde fevkalâde güzel birşeyler duyulur. Konuştuğu zaman karşınızda hem bir deli hem de bir insan bulunduğunu anlarsınız!. Onun çılgın sözlerini kâğıda tespit etmek çok güçtür. İnsanların alçaklığından, hakkı mahveden cebir ve şiddetten, ileride dünya yüzünde kurulacak olan harikul -âde güzel hayattan, zâlimlerin kaim kafalılığını ve gaddarlığını kendisine hatırlatan pencere parmaklıklarından bahseder. Bütün bunlar eski, fakat henüz bitirilmemiş şarkılardan yapılma ahenksiz ve intizamsız bir prot-pour-riyi

[*] andırmaktadır.

[*] prot-purri: müstakil ve muhtelif parçalardan mü-¦rekkeb bir müzik eserine denir.

II

12-15 yıl kadar önce, şehrin en büyük caddesindeki evinde Gromov adlı, hal ve vakti yerinde bir memur yaşıyordu. Gromov'un iki oğlu vardı: Sergey ve İvan. Sergey, üniversitenin dördüncü sınıfında iken tez vereme yakalandı ve öldü; bu ölüm, Gromov ailesi üzerine birden bire çullanan bir sürü felâketlerin âdeta bir başlangıcı oldu. Sergey'in gömülmesinden bir hafta sonra ihtiyar baba, sahtekârlık ve ihtilas suçundan mahkemeye verildi vaaz sonra hapishane hastahanesinde tifodan öldü- Evi ve-bütün mobilyaları mezadda satıldı; İvan Dimitriç'le annesi tam mânasile gelirsiz kaldılar..

Babasının sağlığında Petersburg üniversitesinde okuyan ve ayda 60-70 ruble alan İvan Dimitriç'in fakrü zaruret hakkında en ufak bir fikri bile yoktu; şimdi ise yaşayışını kökünden değiştirmek lüzumunu duydu.' P^z bir para mukabilinde sabahtan akşama kadar dersler vermek, yazı işlerile uğraşmak mecburiyetinde kaldı. Fakat buna rağmen, bütün kazancını annesine gönderdiği için, açlık içinde kıvranıyordu.. İvan Dimitriç böyle bir hayata tahammül edemedi; cesaretini kaybetti, zayıf düştü ve üniversiteyi bırakarak memleketine döndü. Burada, küçük bir kasabada, iltimas yolile kaza mektebinde bir muallimlik elde etti; fakat meslekdaşlariyle anlaşamadı, talebelerin hoşuna gitmedi ve az bir zaman sonra işini bıraktı.

Annesi öldü. Kuru ekmek ve sade su ile geçinerek altı ay boş gezdi. Sonra mahkeme mübaşiri oldu. Bu vazifede, hastalığı dolayısile işinden çıkarılıncaya kadar kaldı.

O hiç bir zaman, hattâ gençliğinde talebelik hayatında bile sıhhatli bir adam intibaı bırakmamıştı. Daima solgun yüzlü, zayıf ve soğuk algınlığından muztaribdi; az yer fena uyurdu. Bir kadeh şarap içse başı döner ve bir sinir buhranına tutulurdu. Topluluğu severdi; fakat asabî mizacı ve itimatsızlığı yüzünden hiç kimse ile samimî olamaz ve hiç bir dost edinemezdi.. Vatandaşlarının kaba cehaletini, durgun ve hayvanca yaşıyanlarım pek iğrenç ve müstekreh bulduğunu söyleyerek onları daima hor görürdü. Hararetli, yüksek ve tenor bir sesle ve daima samimî olarak konuşur; konuşurken mutlaka ya kızarır ve nefret izhar eder veyahut neş'e ve hayret gösterirdi. Onunla her ne konuşursanız konuşunuz, herşeyi ayni bir mevzua götürür: Bu kasabada yaşamak can sıkıcı ve güçtür; sosyete yüksek şeylerle

alâkadar olmiaz; sosyete sadece cebir ve şiddetle, büyük mikyasta sefahatla ve riyakârlıkla tenev-vü eden durgun ve mânâsız bir hayat sürmektedir. Namussuzların karnı tok ve sırtı pektir; namuslu insanlarsa bir lokma ekmeğe muhtaçtır. Mektep, namuslu bir tandansı olan mahallî bir gazete, tiyatro, halka mahsus dersler, münevver bir insan kümesi lâzımdır; sosyetenin şuurlan-ması ve korkması lâzımdır. İnsanlar hakkındaki hükümlerinde, hiç bir nüans gözetmeden, sadece siyah ve beyaz gibi müfrit renkler kullanırdı; ona göre insanbk namuslular ve namussuzlar olmak üzere ikiye ayrılmıştı; bunun ortası yoktu.

Kadınlardan ve aşktan, daima, iştiyakla ve ihtirasla bahsederdi; fakat bir def acık olsun âşık olmamıştı.

Sinirliliğine ve hükümlerinin sertliğine rağmen şehirde onu severler ve gıyabında Vanya diye muhabbetle kendisinden bahsederlerdi.

Yaradılışındaki inceliği, uysal-

lığı, intizam perverliği, ahlâkının temizliği, eskimiş redingotu, hastalıklı tavırları, ailevî bahtsızlığı, herkeste iyi, sıcak ve gamlı hisler uyandırıyordu. Bundan başka malûmatlı ve okumuş bir adam olduğu için, kasabalıların nazarında herşeyi bilirdi; ona bir nevi canlı kütüphane gö-zile bakarlardı.

O, çok okurdu. Ekseriya kulübde, sinirli sinirli sakalını çekiştirerek mecmua ve kitapları gözden geçirirdi. Ve yüzünden, okumadığı, âdeta çiğnemeğe vakit bulmadan büyük bir ihtirasla kitabı yuttuğu belli olurdu. Okumanın, onda, itiyat halini almış hastalıklardan biri olduğunu kabul etmek lâzımdır; çünkü o, hattâ geçen seneki gazete ve takvimler bile olsa, eline geçen hergeyin üzerine ayni hırsla atılır ve okurdu. Evinde, daima yatarak okurdu.

IH Bir sonbahar sabahı, İvan Dimitriç, paltosunun yakasını kaldırmış, dar sokakları ve avluları geçmek için çamurların içinden yürüyerek, bir esnaftan, mahkeme kara-rile takdir edilen bir parayı almağa gidiyordu. Her sabah olduğu gibi, kafasının içi hüzünlü idi.

Sokağın birinde, silâhlı dört jandarma tarafından götürülen elleri kelepçeli iki mahkûmla karşılaştı. İvan Dimitriç, evvelce de bu gibi mahkûmlara sık sık rastlardı; her defasında bunlar kendisinde bir nevi merhamet ve azab hissi uyandırırlardı; fakat bugünkü bu karşılaşma onda, hususî ve garib bir intiba bıraktı. Kendisini de böyle kelepçeye vurabilecekleri, ve ayni suretle çamurların içinden geçirerek hapishaneye götürebilecekleri fikri, her nedense, birden bire kafasında uyandı. İşini görüp evine dönerken, postahane nin yanında, kendisile selâmlaşan ve ayni istikamette bir kaç adım yürüyen, bildik bir polis komiserine rastladı; her nedense bu da kendisine şüpheli göründü. Evinde bütün gün, mahkûmlar ve silâhlı jandarmalar aklından çıkmadı, anlaşılması imkânsız ruhî bir üzüntü onu okumaktan ve aklını basma toplamaktan alıkoydu. Akşam olunca odasında ışık yakmadı. Geceleyin ise uyumadı; hep, kendisini gelip tevkif edebileceklerini, ellerine kelepçe vurabileceklerini, ve hapishaneye götürebileceklerini düşündü. Her hangi bir suç işlediğini ha-

tırlamıyordu; ileride de, asla hiç kimseyi öldürmeyeceğini, yangın çıkarmayacağını, hırsızlık Çapmayacağını temin edebilirdi; fakat istemeyerek, kazaen bir suç işlemek,. bir iftiraya uğramak, nihayet adlî bir hatanın kurbanı olmak güç birşey mi idi?. Eski bir halk darbımeseli: Dilenci torbasile hapishanenin tövbe tutmadığını söyler. Bugünkü adlî teşkilâta göre adlî bir hata işle -mek çok mümkündür; ve bunda şaşılacak bir cihet de yoktur. Başkalarının ıstırabına vazife ve iş dolayısile alâka gösteren, meselâ, hâkim, polis, doktor gibi insanlar zamanla ve alışkanlıkla okadar merhametsizleşiyorlarki, isteseler bile, kendilerile münasebette bulunan müşterilerine formel bir muameleden daha başka türlüsünü yapamazlar. Onların bu bakımdan, avluda koyunları ve danaları kesip de kanlarının aktığını fark etmeyen bir mujikten zerre kadar farkları yoktur. Ferde karşı gösterilen â-lâka böyle formel ve lakayt olduktan sonra masum bir insanı bütün hayat haklarından mahrum ederek onu küreğe mahkûm etmek için hâkime ancak birşey lâzımdır: Zaman. Karşılığı maaş olan birkaç formaliteye riayet için kâfi gelebilecek bir zaman... Ve işte hepsi bukadar. Bundan sonra da, işin yoksa, şömendüferden ikiyüz verst uzaklıkta olan bu küçük ve pis kasabada adalet ve himaye ara-.. Hem her türlü cebir ve tazyikin sosyetece makul ve münasib bir zaruret telâkki edildiği, buna karşılık, meselâ beraat kararı gibi yumuşak ve merhametli bir fiilin, tatmin .edilmemiş, ve intikamcı bir takım hislerin galeyanını doğur-duğuİDİr anda adaleti düşünmek gülünç birşey değil midir? İvan Dimitriç, ertesi sabah, alnında soğuk bir ter olduğu halde ve kendisini her dakika tevkif edebileceklerine tamamen inanmış olarak büyük bir korku içinde yatağından kalktı.. Dünkü korkunç fikirler mademki bukadar uzun bir müddet onu meşgul etmişlerdi, demek ki bunlar

da, mutlaka, bir parça hakikat vardı. Ortada hiç bir sebeb-yokken bu düşünceler onun kafasına gelemezlerdi!.

Penceresinin önünden ağır ağır bir bekçi geçti: Bu da mı sebebsizdi?. İşte evinin yanında iki adam durdu ve sustular.. Bunlar niçin susuyorlardı?.

Bu suretle İvan Dimitriç için ıstırablı günler ve geceler başladı.. Penceresinin önünden geçen veya evinin avlusuna giren herkes, ona hafiye veya taharri memuru gibi gözüküyordu. Kazanın polis direktörü, hergün öğle vakti çift atlı arabasile sokaktan geçerdi; o, kasaba civarında ki malikânesinden direktörlüğe geliyordu. Fakat, her defasında İvan Dimitriç'e, direktör, çok çabuk ve yüzünde hususî bir ifade olduğu halde mutlaka kasabada mühim bir caninin peyda olduğunu bildirmeğe koşuyormuş gibi geliyordu..

İvan Dimitriç, kapının her çalmışında titremeğe başlar, ev sahibinin yanında bir yabancı gördüğü zaman âdeta biterdi. Polislerle ve jandarmalarla karşılaştığı zaman lâ-kayıt görünmek için gülümser ve ıslık çalardı. Gecelerce sabaha kadar uyumaz, tevkifini beklerdi; fakat ev sahibesine uyuyormuş görünmek için derin uykulara dalmış bir adam gibi horlar, ve derin derin nefes alırdı. Çünkü uyumaması demek, onda, vicdanını kemiren bazı şeylerin bulunması demekti. Ne parlak delil!. Mantık

ve vak'alar bütün bu korkuların saçma ve psikopathk olduğuna, eğer-işe biraz geniş bakılacak olursa, tevkif edilmenin ve hapishaneye girmenin haddizatında okadar korkunç birşey olmadığına onu ikna ediyorlardı; mühim olanı, vicdanının temiz ve rahat olması idi. Fakat İvan Dimitriç nekadar mantıkî ve makûl muhakeme yürütüyorsa, ruh üzüntüsü de okadar fazla kuvvetleniyor ve ıstırab verici bir hal alıyordu. Bu tıpkı, bakir bir ormanda kendisine bir meydancık açmak isteyen bir münzevinin hikâyesini andırmaktadır: 12

Münzevi, .ağaçları baltaladıkça, onlar daha kuvvetle gelişiyorlardı.. Nihayet İvan Dimitriç bu tarzdaki düşüncelerin de bir fayda vermediğini görünce kendini büsbütün ümitsizliğe ve korkuya kaptırdı.

İnzivaya çekilmeğe ve insanlardan kaçmağa başladı. Vazifesini eskiden de sevmiyordu; şimdi ise ondan büsbütün nefret ediyordu.

Onu aldatmalarından, farkına varmadan cebine bir para koyarak rüşvet aldı diye ittiham edilmesinden, veya kendinin, istemeyerek resmî kâğıtlardan birinde sahtekârlık samlabilecek bir yanlışlık yapmasından, veyahut emanet bir parayı kaybetmesinden korkmağa başladı.. İşin garibi şuki, şeref ve hürriyetini ciddî surette tehlikeye düşürebilecek binlerce sebeb icad ettiği şu günlerdeki kadar, düşünceleri, hiç bir zaman bukadar akıcı ve bukadar icadkâr olmamışlardı.. Fakat buna karşılık haricî dünyaya ve bilhassa kitaplara olan alâkası hissedilir derecede azalmış, hafizasını şiddetle kaybetmeğe başlamıştı..

İlkbaharda karlar kalktığı zaman, mezarlığın civarındaki bir çukurun içinde, bir kocakarının ve bir çocuğun müthiş, bir ölümün izlerini taşıyan yarı çürümüş cesedle-ri bulundu. Kasabada herkes cesetlerden ve bunların meçhul katillerinden bahsediyordu. İvan Dimitriç, bunları kendisinin öldürmüş olmasından şüphe etmemeleri için sokaklarda gülümseyerek dolaşıyor, tanıdıklarına ras-ladıkça sararıyor, kızarıyor, zayıf ve müdafaasız kimseleri öldürmekten daha şeni bir cinayet olamıyacağmı anlatmağa koyuluyordu.. Fakat bu sahte tavırlar onu pek çabuk yordu; düşünüp taşındıktan sonra, kendi vaziyetin-deki bir kimse için yapılacak en iyi şeyin, ev sahibesinin bodrumunda saklanmak olduğuna karar verdi. Bütün bir gün ve bir gece, ve daha ertesi gün borumda kaldı. Adamakıllı üşüdü ve havanın kararmasını bekleyerek, bir hırsız gibi kendi odasına süzüldü. Orada, kulağı kirişte ve hiç kımıldamayarak, ortalık aydınlanıncaya kadar odanın ortasında ayakta durdu. Sabahleyin erkenden, daha güneş doğmadan, ev sahibine sobacılar geldi. İvan Dimitriç, bunların, mutvaktaki sobayı tamire geldiklerini biliyordu; fakat korku ona, bu gelenlerin sobacı kıyafetine girmiş polisler olduğunu telkin etti. Yavaşça evden çıktı; müthiş

bir korkuya kapılmış olduğu halde, şapkasız ve caketsiz sokağa fırladı. Köpekler havlayarak onu kovalamağa başladılar; arkasından bir mujik haykırıyordu; hava,..kulak-larmın içinde ıslık çalıyordu. İvan Dimitriç'e, sanki dünyanın bütün gazebi sırtına binmiş, kendisini takib ediyor gibi geldi.

Onu yakaladılar, evine getirdiler, ev sahibesini, doktor çağırmağa gönderdiler.. İleride kendisinden bahsedeceğimiz doktor Andrey Yefimiç, hastaya taflan suyu damlası verdi, başına soğuk komjpres konmasını tavsiye etti; kederli bir tarzda başını salladı ve ev sahibesine, birdaha gelmiyeceğini, çünkü insanların akıllarını kaçırmalarına mâni olmanın doğru birşey olmayacağını söyleyerek çıktı gitti.

İvan Dimitriç'in geçinecek ve tedavi olacak parası olmadığı için, onu acele hastahaneye kaldırdılar; ve orada zührevî hastalıklar koğuşuna yatırdılar.. Geceleri uyumuyor, çocukluklar yapıyor, ve hastaların rahatını kaçırıyor-du; Andrey Yefimiç'in emrile onu 6

numaralı koğuşa nakletmekte gecikmediler..

Aradan bir yıl geçince, İvan Dimitriç'i kasabada ta-ir.amen unuttular.. Ev sahibesi tarafından saçak altındaki kızağın içine atılan kitapları, mahalle çocukları tarafından birer birer aşırıldı.

IV

İvan Dimitriç'in solundaki komşusu, evvelce de söylediğim gibi, Yahudi Moyseyka idi. Sağındaki komşusu ise, hemen hemen yusyuvarlak; ebleh ve abdal suratlı şişman bir mujikti. Bu, düşünme ve duyma melekelerini u-zun zamandanberi kaybetmiş, hareketsiz, obur, ve pis bir hayvandı. Üstü başı, daima, keskin ve boğucu bir koku neşretmekte idi.

Onun temizliğile meşgul olan Nikita, yumruklarına acımaksızın, olanca kuvvetile ve müthiş surette onu dö-ğerdi. İşin korkunç tarafı onun döğülmesi değildi -çünkü buna alışmak kabildi- fakat, bu mahvolmuş hayvanın bütün bu dayaklara karşı ses çıkarmayışı, her hangi bir harekette bulunmayışı, hattâ gözünü bile kırpmayışı, sadece ağır bir fıçı gibi bir yandan diğer yana hafifçe sallanışı idi.

6 numaralı koğuşun beşinci ve sonuncu sakini, bir zamanlar postahanede tasnif memurluğu yapmış, zayıfça, u-fak tefek, sarışın, iyi fakat biraz hilekâr yüzlü bir adamdı. Şen ve berrak bakışlarla bakan zeki ve sakin gözlerine bakarak, bunun mühim ve çok hoş bir sır sakladığına hükmetmek kabildi. Yastığının ve şiltesinin altında, kendisinden zorla almaları veyahut çalmaları korkusile değil, fakat mahcubiyet tesirile sakladığı birşey vardı. Bazan sırtı arkadaşlarına dönük olduğu halde pencereye yaklaşır, 6 No- KOĞUŞ

"boynuna birşey geçirir ve başını önüne eğerek bunu seyrederdi. Bu sırada kendisine yaklaşılsa, utanır, ve boynundan birşey koparırdı. Fakat onun sırrını keşfetmek güç *birşey değildi.

O ekseriya İvan Dimitriç'e:

— Beni tebrik ediniz, derdi. İkinci rütbeden yıldızlı Stanislav nişanını aldım. İkinci rütbeden yıldız nişanı ancak ecnebilere verilir..

Fakat, her nedense, benim için bir istisna yapmak istemişler.. (Hayretle omuzlarını silkerek tebessüm ederdi.) Doğrusunu isterseniz, bunu hiç de beklemiyordum.

İvan Dimitriç düşünceli bir eda ile:

— Ben bundan hiç birşey anlamıyorum, derdi.

Eski posta memuru, hilekâr-bir tarzda gözlerini kırparak ilâve ederdi:

— Benim er-geç neye nail olacağımı biliyor musunuz?. Mutlaka İsveç «Şimal yıldızı» nişanını alacağım.. Bu öyle bir nişandır ki, özenmeğe değer.. Beyaz haç ve siyah korde-la.. Bu çok güzel birşey..

Her halde, bu pavyonda olduğu kadar hiç bir yerde hayat bukadar yeknesak değildir. Sabahleyin hastalar, paralitik hasta ve şişman mujik müstesna olmak üzere, taşlıktaki büyük yarım fıçıda yüzlerini yıkarlar ve hırkalarının eteklerile kurulanırlar.. Sonra, Nikita'nm, hastaha-nenin ana binasından getirdiği çayı, kalaylı maşrabalar-la içerler.. Öğleyin, ekşi lahnadan yapılmış şçi adlı çorba ile kara buğdaydan yapılmış bir nevi lapa yerler.. Akşamleyin de, öğleden arta kalan lapayı yerler.. Diğer zamanlarda ise, yatarlar, uyurlar, pencereden bakarlar, koğuşun bir köşesinden diğerine gidip gelirler.. Ve bu, böyle her gün devam eder. Hattâ, eski posta tasnif memuru bile hep ayni nişanlardan bahseder.

6 numaralı koğuşta yeni simalar nadiren gömülür; dok-

m.

tor, epey bir müddettir yeni hasta kabul etmiyor; bu dünyada timarhaneleri ziyaret etmek heveslisi insanlar da pek azdır. Pavyona, iki ayda bir kere Semen Lazariç isimli bir berber gelir- Berberin, delilerin saçlarını nasıl kestiğinden, Nikita'nın ona nasıl yardım ettiğinden, sarhoş ve mü-tebessim berberin her görünüşünde, hastaların nasıl bir teheyyüç ve şaşkınlığa uğradıklarından bahsetmeyeceğiz!.

Berberden başka pavyona hiç kimse uğramaz!. Hastalar her gün, sadece, Nikita'yı görmeğe mahkûmdurlar..

Mamafih geçenlerde hastahanenin içine oldukça ga-rib bir havadis yayıldı.

Doktorun, göya 6 numaralı koğuşu sık sık ziyaret etmeğe başladığına dair ortalıkta bazı dedikodular dönmeğe başladı.

V

Garib havadis!.

Doktor Andrey Yefimiç Rogin, kendi cinsi arasında harikulade bir adamdı. Anlattıklarına göre gençliğinde çok sofu imiş; ve papas olmağa hazırlanıyormuş.. 1863 senesinde idadiyi bitirince, papas

mektebine girmek istemiş.. Fakat hekim ve cerrah olan babası, kendisile acı bir şekilde alay ederek, şayet papas olursa, ona evlâd gözile bakmıyacağını kat'î bir dille söylemiş.. Doğru olduğunu bilmiyorum; fakat bizzat Andrey Yefimiç, kendinde ne hekimliğe ne de ihtisasa karşı asla hiç bir meyil olmadığını bir çok defalar itiraf etmiştir.

Fakat ne olursa olsun, tıb fakültesini bitirdikten sonra papas olmadı. Her hangi bir sofuluk göstermiyordu; hekimliğin ilk zamanlarında da, tıpkı şimdiki gibi, bir kilise adamına çok az benziyordu.

Görüşünü, bir mujiğinki gibi ağır ve kaba idi. Yüzür sakalı, düz saçları, sağlam ve hantal bünyesi, büyük yol üzerindeki obur, hovarda ve sert meyhaneciyi hatırlatıyordu. Sert yüzü, geniş mavi damarcıklarla örtülü idi; burnu kırmızı, gözleri küçüktü.. Boyu uzun, omuzları geniş, elleri ayakları pek iri idi: Bir yumrukta insanın canını çıkarabileceği hissini veriyordu.. Fakat tavır ve hareketleri yumuşak ve sokulgan, yürüyüşü ihtiyatlı idi. Dar koridorda karşılaştığınız zaman, size yol vermek için ilk P. 2

defa o durur ve kendi cüssesine göre ondan beklediğiniz kalın bir sesle değil, fakat ince, yumuşak, tenor bir sesle size «pardon!»

der. Boynunun üzerindeki küçük bir şiş, kolalı ve sert yakalar takmasına mâni olduğu için, o daima kumaştan veyahut basmadan yumuşak gömlek giyerdi. Umumiyet itibarile bir doktor gibi giyinmezdi. Ayni bir elbiseyi onlarca sene giyer, ve umumiyetle bir yahudi mağazasından satın aldığı yenisi de, üzerinde, eskisi kadar buruşuk ve eskimiş görünürdü. Ayni bir redingotla hastalarını muayene eder, ayni bir redingotla yemeğini yer, gene ayni redingotla ziyaretlerini yapardı. Bunu, hasisliğinden değil, belki kalenderliğinden, kılık ve kıyafete e-hemmiyet vermeyişinden ötürü yapıyordu..

Andrey Yefimiç, vazifesini devir almak için şehre geldiği zaman, «Hayır müessesesi» gayet berbad bir vaziyette idi. Pis kokudan, koğuşlarda, koridorlarda, has -tahanenin avlusunda nefes almak bile güçtü. Hastahane hademeleri, hastabakıcılar ve bunların çocukları, koğuşlarda hastalarla beraber yatıyorlardı. İnsanlara huzur vermeyen hamam böceklerinden, tahta kurularından, farelerden şikâyet ediliyordu.. Hastahanenin cerrahî kısmında yılancığın önüne bir türlü geçilemiyordu. Bütün hastahanede ancak iki teşrih biçağı vardı; bir tek termometre bile yoktu. Banyoların içine patates doldurmuşlardı. İdare memuru, çamaşırcı, cerrah muavini hastaları soyup soğana çeviriyorlardı. Andrey Yefimiç'in selefi olan doktora gelince, bunun göya hastahaneye aid alkolleri gizlice sattığını, kendisi için, hastabakıcılardan ve kadın hastalardan mürekkeb hakikî bir harem vücude getirdiğini söylüyorlardı.

Şehirde bütün bu intizamsızlıklar mükemme-len biliniyor, hattâ bunlar îzam bile ediliyordu. Fakat bütün bunlar sükûnetle karşılanıyordu.. Bazıları hastahaneye sadece köylülerle orta halkın yattığını, bu gibi insan.

ların ise, kendi evlerinde hastahaneden çok daha fena bir hayat tarzı sürdüklerini, bu itibarla hastahaneden şikayetçi olamayacaklarını ileri sürerek bu intizamsızlıkları mazur görüyorlardı. Bunlara nazaran hastaları piliç kızartması ile besleyecek değillerdi ya!. Diğer bir kısmi ise; zemstvo'nm [*] yardımı olmaksızın şehrin tek başına iyi bir hastahane vücude getiremeyeceğini, hiç olmayacağına fena da olsa bir hastahanenin bulunmasının gene iyi birşey olduğunu söylemek suretile bu yolsuzlukları küçültmeğe uğraşıyorlardı. Genç Zemstvo'ya gelince, şehrin kendi hastahanesi olduğunu behane ederek, o da, ne şehirde, ne -de şehir civarında yeni bir hastahane açmıyordu..

Andrey Yefimiç hastahaneyi tetkik ettikten sonra, bunun, fevkalâde yüz kızartıcı ve şehir halkının sıhhati için fevkalâde zararlı bir müessese olduğuna karar verdi. Bunun kanaatmce yapılacak en iyi hareket, hastaları taburcu etmek ve hastahaneyi kapamaktı.

Fakat bunun için yalnız kendi arzusunun kâfi gelmiyeceğini, ve bunun faydasız birşey olacağını düşündü. Maddî ve manevî pisliği bir yerden kovsanız, o mutlaka oradan kalkıp bir başka yere konar. Binaenaleyh onun kendi kendine yok olmasını beklemek lâzımdır.

Sonra, insanlar, bir hastahane açıyor ve buna tahammül ediyorlarsa, demek bu hastahane onlara lâzımdır; batıl itikadlar, ve bütün bu her günün murdarlık ve iğrençlikleri -tıpkı bir gübrenin toprağa in-kilâp edişi gibi- zamanla muvafık bir şeye istihale edeceklerine göre, zarurî şeylerdi.. Dünyada hiç bir iyi şey yok-turki aslında bir murdarlık yatmasın!.

İşinin başına geçen Andrey Yefimiç, bu intizamsızlık-

la*] Zemstvo: Çarlık Rusyasında 1864 yılından itibaren kabul edilmiş, bizdeki belediye teşkilâtlarını andırır, mahallî bir idare tarzıdır.

lan oldukça kayıtsızlıkla kabul eder göründü. Sadece, hademelerin ve hastabakıcıların koğuşlarda yatmamalarını-tenbih etti; âletler için iki dolap yaptırdı. İdare memuru, çamaşırcı, cerrah muavini ve yılancık gene yerlerinde kaldılar..

Andrey Yefimiç, zekâyı ve namusluluğu fevkalâde severdi; fakat kendisinde, etrafında namuslu ve zeki bir hayat yaratmağa kâfi gelebilecek bir seciye ve kendi doğruluğuna inanış yoktu.. Katî bir surette red etmesini, emretmesini, icbar etmesini bilmezdi. Hiç bir zaman sesini yükseltmemeğe, hiç bir zaman e«ıir sigası kullanmamağa ahdetmiş gibi idi. «Ver» veya «Getir» demek ona güç geliyordu. Karnı acıktığı zaman, kararsız bir eda ile öksü-rerek, aşçı kadına: «Acaba, nasıl etsek te bir çay içsek!.» veyahut: «Acaba nasıl etsek te bir öğle yemeği yesek!» derdi.

İdare memuruna, çalmaktan vaz geçmesini söylemek,, yahut onu kapı dışarı etmek, veyahut da bu lüzumsuz bu tufeyli vazifeyi lâğvetmek, onun gücünün yetemeyeceği bir işti.. Onu aldattıkları, ona

müdahenede bulundukları, veyahut imza edilmek üzere kendisine sahte bir hesap getirdikleri zaman Andrey Yefimiç bir İstakoz gibi kızarır, kendini kabahatli hisseder,, fakat gene hesabı imzalardı. Hastalar, aç kaldıklarından veyahut hastabakıcıların kendilerine fena baktıklarından şikâyet ettikleri zaman, mahcub olur ve kabahatli bir eda ile:

— Peki, peki, diye mırıldanırdı, ben meseleyi sonra, tetkik ederim-•• Her halde işin içinde bir yanlışlık olsa gerek..

İlk zamanlarda Andrey Yefimiç büyük bir gayretle-çalışıyordu.. Hergün, sabahtan öğlene kadar hastaları muayene ediyor, ameliyat yapıyor, hattâ doğum işlerile bile-uğraşıyordu.. Kadınlar, onun çok dikkatli olduğunu, bil—6 No. KOĞUŞ

hassa kadın ve çocuk hastalıklarını çok iyi teşhis ettiğini söylüyorlardı. Fakat zamanla bu yeknesak, ve f aydasızlı-ğı aşikâr, işten sıkılmağa başladı.. Bugün 30 hasta muayene edeceksiniz, yarın ise bunların sayısı 35 i, öbürgün 40 ı bulacak; ve bu böyle günden güne, yıldan yıla devam ¦edip gidecek.. Halbuki, şehirdeki ölüm miktarı azalmıyor, hastalar eksilmiyor. Sabahtan öğlene kadar müracaat e-den 40 hastaya ciddi bir yardımda bulunmak maddeten imkânsızdır. Bu suretle, ister istemez, ortaya bir aldatma vaziyeti çıkmaktadır. Taamüle göre bir yıl içinde 12 bin kişi muayene edildiğine nazaran, düpedüz, 12 bin kişi aldatılmış demektir. Ağır hastaları koğuşlara yatırarak ilmin usul ve kaidelerine göre onlarla meşgul olmak da mümkün değildir; çünkü usul ve kaide vardır, fakat ilim yoktur. Felsefeyi bir kenara bırakarak, diğer doktorlar gibi, pedantik bir tarzda kaidelere riayet etseniz bile, bunun için de gene herşeyden önce, pislik değil fakat temizlik ve iyi bir hava tertibatı; kokmuş ekşi lahnadan yapılmış çorba değil, temiz bir gıda lâzımdır; nihayet hırsızlar değil, fakat iyi yardımcılar lâzımdır.

Hem esasen ölüm, herkes için tabiî ve kanunî bir akıbet ise insanların ölmesine ne diye mâni olmalıdır?. Her hangi bir memur veyahut tüccar, mukadder olan zamandan beş veyahut on yıl fazla yaşarsa, bundan ne fayda hasıl olur?. Diğer taraftan hekimliğin gayesi, ilâçlarla acılarımızı azaltmaksa, gayrı ihtiyari hatırımıza şöyle bir sual gelir: Bu acıları ne diye azaltmalı?- Evvelâ: Söylediklerine göre acı çekmek insanları mükemmelleştirir-miş.. Saniyen: Şayet insanlık, haplarla ve damlalarla kendi acılarını hakikaten azaltmayı öğrenecek olursa, o zaman, şimdiye kadar değil yalnız sadece bütün felâketlere karşı bir sığmak teşkil eden, fakat ayni zamanda bir saadet ve bahtiyarlık temin eden din ve felsefeyi tamamen 22

terk eder. Puşkin ölümünden önce müthiş acılara katlandı- zavallı H. Hayne yıllarce götürüm olarak yaşadı. O halde, ıstırab olmayınca, hayatları bom boş ve manasız geçecek ve bir amibin hayatına benzeyecek olan bır-Andrey Yefimiç'i veyahut bir Matrena Savişna'yı hasta, olmaktan ne diye alıkoymalıdır?.

Buna benzer düşüncelerin yükü altında ezilen Andrey Yefimiç, cesaretini kaybetti ve hastahaneye hergun gelmemeğe başladı.

VI

Onun hayatı şöyle geçiyordu: Umumiyetle o sabahları saat sekizde kalkıyor, giymiyor ve çayını içiyordu. Sonra, ya kabinesinde oturup okumağa başlıyor veyahut hastahaneye gidiyordu. Burada, hastahanede, dar ve karanlık koridorlarda, muayene edilmelerini bekleyen polikil-nik hastaları otururlardı. Önlerinden, tuğla zemin üzerinde çizmelerini takırdatarak, hastahane hademeleri ve hastabakıcılar, hastahane kaputları giymiş bitkin yüzlü hastalar geçer; gece oturakları taşınır ve ölüler geçirilirdi. Çocuklar ağlar, koridorda hava ceryanları olurdu. Andrey Yefimiç, hummalı, veremli ve umumiyetle çabuk müteessir olan hastalar için bu gibi vaziyetlerin çok ıstırablı olduğunu biliyordu; fakat elinden ne gelebilirdi?. Muayene odasında onu, kısa boylu, şişman, iyice traş

edilmiş ve temizce yıkanmış tombul yanaklı, yumuşak ve munis tavırlı, yeni ve bol elbisesile bir doktor muavininden ziyade bir senato azasını andıran muavini Sergey Sergeyeviç karşılar. Sergey Sergeyiç'in şehirde kalabalık bir müşteri .kütlesi vardır; beyaz kravat takar; kendisini, hiç müşterisi olmayan doktordan daha salahiyetli, daha malûmatlı sayar.

Hasta kabul odasının bir köşesinde, çerçeve içinde, önünde kocaman bir kandilin asılı olduğu, Meryem ana tasviri bulunmaktadır.

Bunun yanı başında beyaz bir örtü

ile örtülü portatif bir nıihrab durur. Duvarlara, piskoposların' portreleri, Sviatogorsk manastırına aid bir manzara, ve peygamber çiçeklerinden yapılma kuru çelenkler asılmıştır. Sergey Sergeyiç dindar bir adamdır, ve dini tezyinatı sever. Meryem ana kandili, onun himmet ve para-sile oraya konmuştur. Pazar günleri, hastaları kabul ettiği odada onun emrile hastalardan biri yüksek sesle dualar okur; bu kıraatden sonra da, bizzat Sergey Sergeyiç, elinde buhurdan olduğu halde bütün koğuşları dolaşır, o-ralarmı günlükle tütsüler.

Hastalar çok, zaman da pek azdır; bundan ötürü de herkesin üstünkörü bir istintakile, teskin edici bir merhem veyahut hindyağı cinsinden bir ilâç verilmesile iktifa o-lunur. Andrey Yefimiç, çenesi yumruğuna dayalı bir halde ve düşünceli bir vaziyette oturur, suallerini mihaniki bir tarzda sorardı. Sergey Sergeyiç de oturur, ellerini o-ğuşturur, ve zaman zaman lafa karışırdı:

— Cenabı hakka kötü bir şekilde ibadet ettiğimiz için ıstırab çekiyor ve zaruretlere katlanıyoruz. Evet, bu böyle..

Muayene esnasında Andrey Yefimiç hiçbir ameliyat yapmaz!. O, uzun zamandanberi bu gibi şeyleri terk etmiştir; kanın manzarası, onun üzerinde fena bir tesir yapar. Küçük bir çocuğun boğazına bakmak için ağzını açtırsa, çocuk da haykırmağa, küçücük ellerile kendini korumağa kalksa, doktorun kulakları oğuldar, başı döner ve gözlerinden yaşlar boşanır.. Reçetesini yazmakta acele e-der, ve anneye, çocuğunu mümkün olduğu kadar çabuk götürmesini işaret eder.

Muayenede, hastaların ürkekliği ve kaim kafalığı, dindar ve sofu Sergey Sergeyiç'in yakınlığı, duvarlardaki portreler, hattâ yirmi yıldan beri mütemadiyen tekrarladığı kendi sualleri bile onu pek çabuk bıktırır.. Beş altı hastayı muayene ettikten sonra kalkar, gider.

Geri kalan hastaları, onsuz, muavini kabul eder.

Allaha şükür uzun zamandanberi hususî müşterisi bulunmadığını ve hiç kimsenin gelip kendisini rahatsız etmeyeceğini düşünerek evine gelen Andrey Yefimiç, derhal çalışma odasındaki masasının başına geçer ve okumağa başlar. Daima büyük bir memnuniyetle ve çok okur. Maaşının yarısı kitaba gider; evinin altı odasından üçü, kitaplarla ve eski mecmualarla doludur. Hepsinden fazla felsefî ve tarihî eserleri sever; doktorluğa ait olanına gelince, sadece daima sonundan okumağa başladığı «Vraç» [*] mecmuasına abonedir. Okuması, her defasında, arası kesilmeden birkaç ,saat sürer ve onu yormaz. O, bir zamanlar İvan Dimitriç'in yaptığı gibi tehalükle ve çabuk çabuk okumaz, bilâkis, yavaş yavaş, mânaya nüfuz ederek, anlamadığı veyahut hoşuna gittiği yerlerde durarak okur. Okurken, daima, kitabının yanında, açıkta, tabağa konmamış bir vaziyette doğrudan doğruya masanın örtüsü üzerinde küçük bir sürahi votka, hıyar veya elma turşusu bulunurdu.. Her yarım saatte bir, gözlerini kitabından ayır-maksızın bir kadeh votka doldurur ve içer, sonra, gene bakmadan, el yordamile hıyar turşusuna uzanır ve ondan bir parçe ısırırdı..

Saat üçte, ihtiyatla mutvağm kapısına yaklaşır, öksü-rerek:

— Daryuşka, der, nasıl etsek te şu öğle yemeğini yesek.

Oldukça kötü" ve pis bir yemekten sonra Andrey Yefimiç, kollarını göğsüne çaprazlayarak odasında dolaşır ve düşünür. Saat dördü, sonra beşi çalar; Andrey Yefimiç ise, halâ dolaşmakta ve düşünmektedir. Zaman zaman mutvağm kapısı gıcırdar, kapının arkasından Daryuşka'nm uykulu ve kırmızı yüzü görünür, ihtimam ve şefkatla :

[*] Vraç: Doktor.

— Andrey Yefimiç, diye sorar, bira içme zamanınız, gelmedi mi?.

Andrey Yefimiç cevap verir:

— Hayır daha gelmedi. Bekleyeceğim, biraz daha bekleyeceğim..

Her vakit olduğu üzere akşama doğru, Andrey Yefi-miç'in bütün şehirde kendisile konuşmaktan hoşlaştığı a-dam - Posta müdürü Mihayil Averyaniç gelir.. Mihayil A-veryaniç bir zamanlar çok zengin bir derebeyi imiş.. Süvari ordusunda hizmet ediyormuş.. Fakat sonra sefalete düşmüş.. Ve bu

yüzden, ihtiyarlığında posta hizmetine girmeğe mecbur olmuş.. Mihayil Averyaniç, dinç ve sağlam yapılı, geniş ve kırçıl favorili, tavır ve hareketleri terbiyeli, gür ve güzel sesli bir adamdı. İyi yürekli, hassas, fakat sert mizaçlıdır.

Postahaneye işi düşenlerden herhangi birisi onun fikrini kabul etmese, ona itiraz etse, veyahut sadece mütalea yürütmeye kalksa Mihayil Averyaniç kıpkırmızı kesilir, bütün vücudu titremeğe başlar ve gök gürültüsünü andıran bir sesle: «Susunuz!.» diye haykırır.. Bu suretle, uzun zamandanberi postahane, şehirde, gidilmesi caiz olmayan bir yer olarak şöhret bulmuştur. Mihayil Averyaniç, Andrey Yefimiç'i fikri kültürü ve asıl ruhu için sever, ve takdir eder; halbuki gerek emri altındaki memurlara, gerekse şehrin diğer sakinlerine yüksekten bakar.

Andrey Yefimiç'in yanma girerken:

— İşte ben geldim, der, bonjur azizim! Her halde artık ben sizi bıktırdım, değil mi?.

Doktor ona cevap verir:

— Bilâkis, çok memnunum.. Sizi görmekle daima pek mesud oluyorum..

İki dost kanepenin üzerine otururlar, ve hiç konuşmadan bir müddet sigara içerler..

Andrey Yefimiç:

— Dayruşka, diye seslenir, bize bira verseniz, nasıl olur!.

Gene bir şey konuşmadan: Doktor, düşünceye dalmış bir halde, Milîayil Averyaniç ise anlatacak çok enteresan birşeyi olan insanlara mahsus şen ve canlı bir tavırla, birinci şişeyi içerler.. Mükâlemeye ilk başlayan daima doktordur.

Başını sallayarak ve muhatabının gözlerine bakmayarak (o hiçbir vakit karşısındakinin gözlerine bakmaz!) ağır ağır ve yavaş bir sesle konuşmağa başlar:

— Muhterem Mihayil Averyaniç, kasabamızda alâka uyandıracak bir tarzda ve akıllıca konuşmasını bilen ve seven insanların bulunmayışı, ne acı, ne büyük bir acıdır!. Bu bizim için büyük bir mahrumiyettir. Hattâ münevverler bile bayağılığın fevkine çıkamıyorlar.. Sizi temin ederim ki, onların zekâ seviyeleri de aşağı tabakanmkinden hiç de yüksek değil..

— Çok doğru. Ben de sizin fikrinizdeyim..

Doktor ağır ağır ve fasılalı bir surette sözüne devam eder:

— Bu dünyada insan zekâsının yüksek manevî tezahürlerinden mada herşeyin ehemmiyetsiz ve alelade olduğunu siz de bilirsiniz!

Zekâ, insanla hayvan arasında en esaslı bir fark teşkil eder; insanın ilâhiliğini ima eder; hattâ mevcud olmayan ebediliğin yerine bile bir dereceye kadar kaim olur. Buna nazaran zekâ, huzuzatın biricik muhtemel menbamı teşkil eder. Halbuki biz etrafımızda zekânın mevcudiyetini ne görüyor, ne de işitiyoruz; şu halde biz sevinçten, hazdan mahrumuz. Evet, vakıa bizim kitaplarımız var; fakat bu canlı konuşmalardan, karşılıklı münasebetlerden büsbütün başka birşey. Pek de doğru olmayan bir mukayese yapmama müsaade ederseniz, kitaplar-i 28 6 No. KOĞUŞ

nota, konuşma ise şarkının ta kendisidir.

— Çok doğru.

Sonra bir sessizlik olur. Daryuşka mutvaktan çıkar; yüzünde budalace bir keder ifadesi olduğu halde, başını yumruğuna dayayarak, konuşulanları dinlemek üzere, kapının ağzında durur.

Mihayil Averyaniç içini çeker:

— Heyhat!. Şimdikilerde zekâ arıyorsunuz!.

Der ve eskiden nekadar neşeli, sıhhatli ve hoş yaşandığını, o zamanlar Rusyada nekadar zeki ve akıllı bir münevver kadrosunun bulunduğunu ve bu kadronun dostluk ve namus mefhumuna ne kadar kıymet verdiğini anlatır. O zamanlar senetsiz olarak para verilir, ve müzaye kadaki bir dosta yardım eli uzatmamak namussuzluk te-lekki edilirmiş. Ya ozamanki seferler, sergüzeştler, muharebeler, arkadaşlar, kadınlar ne imiş!. Ya Kafkasya ne ha-rukulâde bir memleketmiş!. Bir tabur kumandanın karısı varmış ki, -

tuhaf bir kadın- zabit elbisesi giyer, tek başına, kılavuzsuz olarak geceleyin dağlara çıkarmış. Bu kadının köylerden birinde bir prensle bir macerası olduğu söylenirmiş!.

Daryuşka içini çeker:

— Göklerin hâkimesi, Meryem anamız!.

— Ya nasıl yerlerdi! Nasıl içerlerdi! O zamanlar ne ateşli hüriyetperverler vardı!.

Andrey Yefimiç dinler ve hiç birşey işitmezdi; o, bir şeyler düşünür ve birasını içerdi. Sonra Mihayil Averya-niç'in sözünü keserek birdenbire söze başlardı:

— Ben zeki ve akıllı insanları, onlarla konuştuğumu sık sık rüyada görürüm. Babam bana çok iyi bir tahsil gördürdü. Fakat 1860

yılı fikirlerinin tesiri altında kalarak beni doktor olmağa icbar etti. Bana öyle geliyor ki, şayet onu dinlemeseydim, şimdi ben fikrî faaliyetin tam

merkezinde bulunacaktım. Her halde fakültelerden birinde âza olacaktım. Hiç şüphe yok ki akıl ve zekâ da ebedî değildir, geçicidir; fakat benim ona karşı niçin bukadar zaaf beslediğimi tabii siz

biliyorsunuzdur. Hayat can sıkıcı bir tuzaktır. Düşünen bir adam olgunluk çağına ulaş-.Jtığı, ye telâkkileri, kanaatlarıjteessüs ettiği zaman, gayrıjh-tiyarij kendini içinde_n_çKikj[h^z^bjr_kaj)_an^a_.hissedej:. Hakikatte o, kendi iradesine rağmen, bir takım tesadüflerle ademden (yokluktan) hayata davet olunmuştur... Niçin?. Kendi mevcudiyetinin sebeb ve gayesini anlamak ister; ona söylemezler, veyahut, söyleseler de saçma sapan şeyler söylerler; o kapıyı çalar, açmazlar; nihayet ölüm de gene iradesi dışında gelip ona çatar. Ve işte böylece tıpkı hapishanede olduğu gibi müşterek felâketlerle birbirine bağlanmış insanlar, bir arada oldukları zaman nasıl kendilerini biraz daha iyi his ederlerse, hayatta da, tahlile ve topluluğa mütemayil olan insanlar, bir arada bulundukları ve vaki tlelerini, yüksek ve serbest fikir mübadelesile geçirdikleri zaman, kapanın (tuzağın) mevcudiyetini fark etmezler. İşte bu mânada olmak üzere akıl ve zekâ, yeri hiç bir-şeyle doldurulamayan bir zevk, bir hazdır.

— Çok doğru.

Andrey Yefimiç, muhatabının gözlerine bakmaksızın, ağır ağır ve kesik bir surette zeki insanlardan ve onlarla olan konuşmalardan bahsetmeğe devam eder; Mihayil Averyaniç ise onu dikkatle dinler ve «Çok doğru» sözüyle dediklerini kabul eder: Posta müdürü birdenbire sorar:

— Siz ruhun ebediliğine inanmiyor musunuz?.

— Hayır, muhterem Mihayil Averyaniç, inanmıyorum ve inanmak için de hiç bir sebeb görmüyorum.

— İtiraf etmeliyim ki, benim de şüphem var. Buna rağmen içimde, hiç bir zaman ölmeyecekmişim gibi bir 30

his var. Bazan kendi kendime: İhtiyar moruk, ölme vakti geldi, diye düşünüyorum. Halbuki içimden bir ses: İnanma, ölmeyeceksin!.

Diye haykırıyor.

Saat dokuzu geçince Mihayil Averyaniç, gitmeğe davranır. Kapının ağzında kürkünü giyerken, içini çekerek söylenir:

— Fakat, mukadderat bizi öyle ücra bir yere attı ki!. Hepsinden kötüsü de bu yerde ölmeğe mecbur olmaktır; eh, ne yazık!.

VII

Dostunu geçirdikten sonra, Andrey Yefimiç masasına oturur ve tekrar okumağa başlar. Akşamın, daha sonra gecenin sessizliği, hiç bir gürültü ile bozulmaz. İnsana öyle gelir ki zaman, kitabı üzerine kapanan doktorla birlikte durmuş ve donmuştur; bu kitaptan ve bu yeşil abajor-lu lâmbadan başka hiç birşey mevcud değildir. Doktorun kaba köylü yüzü, insan zekâsının tezahürü karşısında, yavaş yavaş tatlı bir tebessümle ve sevinçli bir hayranlıkla tutuşur. O. »Oh, insan niçin ebedî değildir? diye düşünür. Bütün bu dimağ

merkezlerine, dimağın bu girinti çıkıntılarına ne lüzum var?. Bütün bunların toprağa kalbolması ve eninde sonunda arzın kabuğu ile beraber soğuyarak, nihayet milyonlarca yıl, mânâsız ve hedefsiz bir surette dünya ile beraber güneşin etrafında devretmesi mukadder olduktan sonra görme, konuşma, hissetme, deha neye yarar? soğuyup güneş etrafında dönmesi için, yüksek, hemen hemen ilâhî denilecek zekâsile insanı, hiçlikten çekip çıkarmak sonra da âdeta alay olsun diye onu balçık haline kalbetmek tamamen lüzumsuzdur.»

«Maddenin istihalesi!.. Fakat ebediliğin bu müteradifi ile kendini teselli etmek ne büyük bir korkaklıktır. Tabi-yatta husule gelen gayrışuurî seyirler, insan gabavetinden de aşağıdır; çünkü gabavette, nede olsa, şuur ve irade mevcuttur, halbuki tabiyatm seyirlerinde ise hiç birşey yok-32

tur. Ancak ölüm karşısında duydukları korku meziyetlerine galib gelen korkaklıktır ki, cisimlerinin zamanla, otda, taşta, kurbağa da yaşayacaklarına kanaat getirerek müteselli olurlar...,,

Saat çaldığı zaman, Andrey Yefimiç koltuğunun arkasına yaslanır ve biraz düşünmek için gözlerini kapar. Ve birdenbire, okuduğu kitaplardaki iyi fikirlerin tesirile mazisine ve haline bir göz atar. Mazisi menfur ve iğrençtir; onu düşünmemek daha iyi. Bugünkü hayatına gelince, o da mazisinden farksızdır. O bilirki, soğumuş olan toprakla beraber fikirleri güneşin etrafında devrettiği sırada,, hemen şuracıkta, doktor evinin yanı başında, büyük hasta-hane binasında, bir takım, insanlar hastalığın ve fizikî pisliğin pençesi altında inlemektedirler; belki de, bunlardan biri uyumamakta ve haşaratla mücadele etmektedir; bir diğeri yılancığa yakalanmakta veyhut sıkı bağlanmış bir bağın acısile inlemektedir; veyahut, hastalar, hastabakıcılarla iskambil oynamakta ve votka içmektedirler..

Geçen bir yıl içinde 12,000 insan aldatılmıştı; hastaha-nelerin idare işi, bundan yirmi yıl önce olduğu gibi, hep hırsızlık, dedikodu, adam çekiştirme, ahbablık, kaba bir şarlatanlık esası üzerine kurulmuştur; hastahane, evvelce, olduğu gibi, gayrı ahlâkî ve hastalar için fevkalâde muzir bir müessese olmakta devam eder. Doktor bilir ki, 6 numaralı koğuşta, parmaklıkların arkasında Nikita hastaları dövmekte ve Moyseyka her gün şehre giderek dilenmektedir. Diğer taraftan gene o çok iyi bilirki son yirmi beş yıl içinde doktorlukta, efsanevî denecek derecede değişiklikler olmuştur. Kendisi üniversitede okurken, ona öyle geliyordu ki, pek yakında doktorluk sirnyakerliğin ve metafiziğin akıbetine uğrayacaktır. Halbuki şimdi, geceleri okurken, doktorluk onu mütehassis ediyor, ve onda hayret, hattâ iştiyak bile uyandırıyor. Hakikaten ne beklenilmedik bir:

I pırıltı, ne inkilâp!. Antisepsi sayesinde büyük Pirogov (1) un, hattâ istikbalde bile mümkün göremediği ameliyatlar yapılmaktadır.

Alelade köy hekimleri bile diz mafsalını kesme ameliyelerine girişebiliyorlar; karnı yararak çocuk alma ameliyatında ancak yüzde bir ölüm nisbeti var. Mesane ve yahut böbrek taşı hastalıkları okadar basit telâkki ediliyor ki, artık bunlar hakkında yazı bile yazılmıyor.

Frengi cezrî bir surette tedavi edilmektedir. Ya veraset nazariyesi, ipnotizm, Pasteur'ün ve Koch'un keşifleri, istatis-tikli hıfzıssıhha, ve bizim Rus köy hekimliğimiz?.

Hastalıkların bugünkü tasnifile, teşhis ve tedavi usul-lerile psychiâtri, bundan önce mevcud olanlara kıyasen başlı başına bir Elbrus'dır.(2) Şimdi artık delileri soğuk duş yapmağa icbar etmiyorlar, onlara deli gömleği giydirmiyorlar; onları insanca tedavi ediyorlar; hattâ gazetelerin yazdığına nazaran onlar için balolar, müsamereler bile tertib ediyorlar..

Andrey Yefimiç bilir ki, bugünki telekki ve zevklere göre 6. No.lu koğuş gibi iğrenç bir yer, ancak — belediye reisile bütün belediye âzalarının yarı cahil oldukları, doktora, hattâ ağızlara erimiş kurşun bile akıtsa, tenkitsiz olarak her sözüne inanılması lâzım gelen bir papas gözi-le bakıldığı — şimendüferden ikiyüz kilometre mesafede, küçük bir kasabada bulunabilir.. Bir başka yerde olsaydı, halk ve gazeteler, bu küçük bastilde taş üstünde taş bırakmazlardı.

Andrey Yefimiç gözlerini açarak kendi kendine sorar r «Peki, ne olacak?. Bundan ne çıkar?. Antisepsi, Kochr (1) Pirogov: Tanınmış Rus operatörlerinden biridir..

(2) Elbrus: Malûm olduğu üzere, Kafkas dağlarının en yüksek tepesidir. Yâni burada psychiatric ilmi, eskisine nazaran bir zirve, bir şahika olarak kabul ediliyor.

Pasteur falan filân amma, meselenin mahiyeti zere kadar değişmedi!. Hastalık ve ölüm gene ayni. Delilere müsa-mereler, balolar tertib ediyorlar amma, onları gene dışarı bırakmıyorlar. Demek ki, herşey saçma ve mânâsız.. Hakikatte en iyi bir Viyana kiliniği ile benim hastahanem arasında hiç bir fark yok!

Fakat keder ve kıskançlığa, gıbteye benzer bir his o-nu lakâyıt kalmaktan men ediyor.. Bu, belki de yorgunluktan ileri geliyor. Ağır kafası kitabın üzerine eğiliyor, daha yumuşak olması için kollarını başı altına koyuyor ve düşünüyor:

«Ben zararlı bir davaya hizmet ediyorum ve aldattığım insanlardan maaş alıyorum; ben namuslu bir insan değilim. Fakat ben bir ferd olarak hiç bir şey değilim; ancak zarurî sosyal fenalığın bir parçasıyım: Bütün kaza memurları zararlı kimselerdir ve nahak yere maaş alıyorlar... Demek ki, kendi namussuzluğumdan mesul olan ben değilim. Zamandır. Eğer ikiyüz yıl sonra doğmuş olsaydım, bambaşka bir insan olurdum.»

Saat üçü çaldığı zaman Andrey Yefimiç lâmbasını söndürür ve yatak odasına çekilir. Canı uyumak istemez.

VIII

Bundan iki yıl önce Zemstvo'nun cömertliği tuttu. İle-aide bir kaza hastahanesi açılıncaya kadar, kasaba hastaha-:nesinin hekim kadrosunu takviye etmfek için senelik üç-yüz ruble bir para tahsis etti. Ve Andrey Yefimiç'e yardım etmek üzere, kasaba tarafından, kaza doktoru Yevge-;ni Feodoriç Hobotov davet edildi.

Bu çok genç bir adamdı: Henüz otuz yaşında bile yoktu. Esmer teni, uzun boyu, çıkık elmacık kemikleri ve küçük gözlerile ecdadında Fin veya Tatar kanı olduğunu his ettiriyordu. Kasabaya, cebinde beş parası olmadan, elinde küçük bir valiz, yanında

«aşçım» dediği genç fakat çirkin "bir kadın olduğu halde geldi. Genç kadının emzikte bir •de çocuğu vardı.

Yevgeni Feodoriç, viziyerli bir kasket, uzun konçlu çizmeler, ve kışın kısa köylü gocuğu giyerdi. Doktor muavini Sergey Sergeyiç'le ve veznadarla şıkı bir dostluk tesis etti; diğer memurlara ise, her nedense, aristokrat diyor ve onlardan kaçmıyordu. Evinde ancak:

«1881 yılma mtahsus Viyana kiliniğinin en yeni reçeteleri» adlı bir tek kitabı var. Bir hastayı muayeneye giderken yanında daima bu kitabı taşırdı- Kağıt oyunlarını sevmez, akşamları kulübte bilardo oynardı. Konuşma esnasında: «dağdağa, tezvirat», «sirkeli mantifolia», «yetişir artık keder etme» gibi kelimeleri kullanmasını pek severdi.

Haftada iki defa hastahaneye gelir, koğuşları dolaşır-ve hasta kabul ederdi. Antiseptik maddelerin hiç bulunmayışı, ve hacemat vantuzlarının tatbikî onu sinirlendiriyor, fakat Andrey Yefimiç'i gücendirmekten çekindiği i-çin yeni usuller tatbik etmiyordu. O, mteslekdaşı Andrey Yefimiç'i eski bir hilekâr farzediyor, ve onda büyük servet bulunduğunu zannediyor, ona için için gıbta ediyordu..

O seve seve arkadaşının yerine geçmeğe hazırdı:

IX

Yerlerde artık kar bulunmadığı ve hastahane bahçesinde sığırcık kuşlarının öttüğü, martın sonlarına doğru, bir ilkbahar akşamı idi; doktor Andrey Yefimiç, arkadaşı posta müdürünü geçirmek üzere kapıya kadar çıkmıştı. İşte tam bu sırada, dilenmekten dönmekte olan Yahudi Moyseyka avludan içeri giriyordu. Yahudinin başında şapka yoktu; çıplak ayaklarına küçük lâstikler giymişti; e-linde de, topladığı sadakalar dolu küçük bir torba vardı.

Yahudi, gülümseyerek ve soğuktan titreyerek, doktora:

— Bana bir kapik ver, dedi!

Hiç bir zaman red etmesini bilmeyen Andrey Yefimiç, ona, on kapik verdi. Ve çıplak ayaklarının kırmızı ve zayıf topuk kemiklerine bakarak:

«Bu rutubetli, ıslak havada, nekadar da fena!.» diye düşündü.

Ve, kısmen merhamet kısmen de nefreti andıran bir hissin tesiri altında, kâh dazlak kafasına, kâh topuk kemiklerine bakarak, Yahudinin ardından binaya girdi.

Doktor içeri girince, Nikita, eşya yığınının üstünden, yere inerek hazırol vaziyeti aldı.

Andrey Yefimiç tatlı bir sesle:

— Bonjur Nikita, dedi. Acaba bu Yahudiye bir ayak-

kabı tedarik etmek kabil değil mi?..Baksana kendisini üşütecek.

— Emredersiniz, efendimiz!. İdare memuruna söylerim.

— Lütfen. Sen bunu benim namıma iste. Benim rica.

ettiğimi söyle.

Taşlıktan 6 numaralı koğuşa girilen kapı açıktı. Karyolasında yatmakta olan İvan Dimitriç, dirseklerine dayanarak doğrulmuş, büyük bir endişeyle bu yabancı sese kulak veriyordu: Birdenbire doktoru tanıdı. Öfkesinden tir tir titreyerek yatağından fırladı; kıp kırmızı ve hiddetli bir çehre ile, gözleri dışarı uğramış bir halde koğuşu» ortasına kadar koştu ve bir kahkaha atarak bağırdı:

— Doktor gelmiş! Nihayet!. Efendiler sizi tebrik ederim; doktor, ziyaretlerile, bizi şereflendirdi. Mel'un herif!..

İvan Dimitriç, o zamana kadar 6 No: koğuşun-hiç görmediği bir öfke ve hezeyan humması içinde uluyarak ayağıle yere vurdu:

— Bu canavarı öldürmelü. Hay ir, onu öldürmek azdır! Onu, abdeshane lağammda boğmalı!.

Bu söylenenleri işiten Andrey Yefimiç, taşlıktan koğuşa baktı ve tatlı bir sesle sordu:

— Niçin?

İvan Dimitriç, ihtilaçla hastahane kaputuna sarılarak" ve tehditkâr bir eda ile doktorun üzerine yürüyerek :

— Niçin mi?. Diye haykırdı. Niçin mi?. Hırsız! (tükürmek istiyormuş gibi dudaklarını büzerek) şarlatan: cellâd!.

Andrey Yefimiç kabahatli kabahatli gülümseyerek:

— Sükûnet bulunuz, dedi. Sizi temin ederimki, bert hiç bir zaman hiç birşey çalmadım. Diğer meselelere gelince siz herhalde biraz fazlaca mübalâğa ediyorsunuzdur. Görüyorum ki bana kızgınsınız!. Rica ederim sükûnet bu-6 No. KOĞUŞ 39

lunuz, ve kabilse bana niçin öfkelendiğinizi de söyleyiniz!.

— Ya siz beni niçin burada tutuyorsunuz?.

— Çünki hastasınız.

—Evet, hastayım. Halbuki düzünelerce, yüzlerce deli serbest olarak dışarda dolaşıyor; çünki sizin cehaletiniz onları sağlam insanlardan ayırd edebilecek bir kudrette değildir. Niçin buradaki bu bedbaht insanlar ve ben herkes in vur abalısı imişiz gibi burada oturmağa mecbur o-lalım?. Siz, muavininiz, idare memuru ve bütün alçak maiyetiniz ahlâkî bakımdan, kıyas edilmiyecek derecede herbirimizden daha aşağı olduğunuz halde niçin biz burada bulunuyoruz da, siz yoksunuz?. Mantık bunun neresinde?.

— Ahlâkla mantığın burada hiç bir münasebeti yok. Herşey tesadüfe bağlıdır. Buraya kimi koydularsa o buradadır; buraya konmayanlar da dışarda gezerler; işte mesele bundan ibaret. Benim bir doktor oluşumla sizin bir akıl hastası oluşunuzda ne bir ahlâk ne de bir mantık a-ranmamalıdır; bu alelade bir tesadüften başka birşey değildir.

İvan Dimitriç boğuk bir sesle:

— Ben bu saçmaları anlamıyorum, dedi. Ve karyolasının üzerine oturdu.

Doktorun yanında, Nikita'nın ceblerini aramaktan korktuğu Moyseyka, yatağının üzerine, bir parça ekmek, kâğıt, ve kemik parçaları koydu, ve halâ soğuktan tir tir titreyerek, şarkı söyler gibi çabuk çabuk, Yahudice birşey-ler mırıldanmağa başladı. Her halde, kendisini dükkân açmış farzediyordu.

İvan Dimitriç, titrek bir sesle sözüne devam ederek:

— Beni bırakınız, dedi.

— Bunu yapamam.

— Fakat niçin?. Niçin?.

6 No. KOĞUŞ

— Çünki bu benim elimde değil de, onun için. Fakat bir defa düşününüz: Sizi serbest bıraksam da siz bundan ne kazanacaksınız?. Gidiniz... Şehir halkı ve yahut polis sizi yakalayıp tekrar buraya gönderecek..

İvan Dimitriç alnını silerek:

— Evet, evet, burası doğru, dedi. Fakat bu müthiş bir-şey!. Ben ne yapmalıyım?. Ne?.

İvan Dimitriç'in sesi ve onun hareketli, genç ve zeki yüzü Andrey Yefimiç'in hoşuna gitti. Genç adamı

teskin etmek ve ona tatlı bir kaç söz söylemek arzusuna kapıldı. İvan Dimitriç'in yanı başına, yatağa oturdu. Biraz düşündükten sonra:

— Siz, ne yapmalı, diye soruyorsunuz, dedi. Sizin vaziyetinizde olan birisi için en iyi şey buradan kaçmaktır. Fakat yazık ki bunun hiç bir faydası yok. Sizi yakalarlar. Sosyete, canilerden, akıl hastalarından, ve umumiyetle kendisini taciz eden insanlardan korunduğu zaman, onu mağ-lub etmek imkânsızdır. O zaman sizin için yapılacak tek şey: Burada bulunuşunuzun zarurî olduğunu düşünerek müteselli olmaktır.

— Bunun kimseye faydası yok.

— Mademki hapishaneler ve timarhaneler mevcud-tur, o halde onların içinde bazi kimselerin bulunması da bir zarurettir. Eğer bu kimse siz değilseniz, ben olurum; ben değilsem bir başkası olur. Uzak bir istikbalde hapishanelerin ve timarhanelerin ortadan kalkacağı zamanı bekleyiniz!. Ozaman ne pencerelerin üzerinde demir parmaklıklar, ne de deli gömlekleri bulunmayacaktır, bu zaman ergeç mutlaka gelecektir.

îvan Dimitriç, müstehziyane bir eda ile güldü. Gözlerini kırpıştırarak:

— Siz alay ediyorsunuz, dedi. Sizin ve sizin yamağınız Nikita gibi efendilerin istikbal ile hiç bir münasebetleri yoktur. Fakat, muhterem efendimiz, iyi günlerin geleceğine emin olabilirsiniz!. Belki ben fikirlerimi âdi bir tarzda ifade ediyorum; gülünüz! Fakat yeni bir hayatın fecri parlayacak, adalet muzaffer olacak, bizim sokağımız şenlik yapacaktır. Ben bunu görmiyeceğim; ozamana kadar gebermiş olacağım. Fakat her halde, her hangi bir kimsenin torunları bunu görecektir. Ben onları bütün ruhumla selâmlıyor ve memnun oluyorum; onlar hesabına memnun oluyorum. İleri! Tanrı yardımcınız olsun, dostlarım!

İvan Dimitriç, gözleri pırıldayarak, yerinden kalktı; ve ellerini pencereye doğru uzatarak, heyecanlı bir sesle sözlerine devam etti:

— Bu demir parmaklıkların arkasından sizi takdis e-diyorum! Yaşasın hakikat! Seviniyorum.

İvan Dimitriç'in hareketleri kendisine teatral görünmekle beraber pek hoşuna giden Andrey Yefimiç:

— Sevinmek için ben ciddî hiç bir sebeb görmiyorum, dedi. Hapishaneler ve timarhaneler mevcud olmayacak ve, buyurduğunuz gibi, hakikat muzaffer olacak; fakat eşyanın mahiyeti değişmiyecek; tabiatın kanunları ayni kalacak. İnsanlar, gene, şimdiki gibi ıstırab çekecekler, ihtiyarlayacaklar ve ölecekler.. Hayatınızı ne kadar muhteşem bir fecir aydınlatırse aydınlatsın, sizi eninde sonunda bir tabuta mıhlayıp bir çukurun içine atıvereceklerdir.

— Ya ebediyet?.

— Bırak onu canım!

— Siz ona inanmıyorsunuz, fakat ben inanıyorum. Dostoyevski'nin veyahut Voltaire'in kahramanlıklarından biri, Allah olmasaydı insanlar onu icad ederdi, diyor. Ben de kuvvetle iman ediyorumki, şayet ebediyet yoksa, insanın büyük zekâsı onu ergeç icad edecektir.

Andrey Yefimiç sevincinden gülümseyerek : .

— Doğru bir söz, dedi. Sizin inanmış olmanız çok iyi* bir şey.. Böyle bir inanç ile, dört duvar arasında bile gamsızca yaşanabilir..

Her hangi bir yerde tahsil ettiniz mi?»-

— Evet; üniversitede tahsil ettim, fakat bitirmedim.

— Siz bir fikir ve mütalea adamısınız!. Hangi şartlar içinde olursa olsun, teselliyi bizzat kendinizde bulabilirsiniz!. Hayatı idrake matuf derin ve serbest bir tefekkür i-le dünyanın budalaca manasızlıklarını tam bir istihfaf... İşte insanlığın erişebileceği en yüksek iki mevkibe. Üç kat parmaklık arasında olsanız bile bunlara malik olabilirsiniz!. Diyojen bir fıçının içinde yaşadığı halde dünyanın bütün krallarından daha mesut değilmi idi?.

İvan Dimitriç mağmum bir eda ile:

— Sizin Diyojen'iniz bir abdaldan başka birşey değildi, dedi. Ve birdenbire öfkelenerek yerinden fırladı:

— Bana Diyojen'den ve idraktan ne diye bahsediyorsunuz?. Ben hayatı seviyorum; hem de büyük bir ihtirasla seviyorum! Bende İtisaf manisi var; ıstırab verici daimî bir korku var. Fakat bazı anlar olur ki beni şiddetli bir yaşama ihtirası sarar. Ozaman ben deli olmaktan korkarım. Ah, yaşamak için nekadar, nekadar şiddetli bir arzu duyuyorum.

Heyecana kapılmış bir halde odanın içinde birkaç kere dolaştı; sonra sesini alçaltarak şunları söyledi:

— Tefekküre, düşünceye daldığım zaman, bir takım hayaletler beni ziyaret ederler, bir takım insanlar yanıma gelir; sesler, müzik sedası, işitirim* Bilmediğim, tanımadığım bir takım ormanlarda, deniz kenarlarında do-laşıyormuşum gibi gelir. Canım müthiş surette hayata karışmak, faaliyette bulunmak ister... Ortalıkta ne gibi yenilikler var?. Neler olup bitiyor, bana söylesenize?.

— Siz şehir hakkında mı havadis istiyorsunuz, yoksa umumiyetle mi?.

— İlk önce şehir hakkında havadis veriniz; sonra da umumiyetle verirsiniz!.

— Size ne söyleyebilirm?. Şehir müthiş surette sıkıcı... Kendisile laf atabileceğin, sözünden,

sohbetinden istifade edebileceğin bir tek insan yok. Sonra yeni insanlar da yok.. Mamafih geçenlerde Hobotov isminde genç bir doktor geldi.

— O daha benim zamanımda gelmişti. Nasıl, dangalağın biri galeba?.

— Evet, kültürsüz bir adam. Fakat tuhaf birşey... Bi-liyormusunuz, bütün zevahire nazaren merkezlerimizde, fikir durgunluğu yok; hareket var. Şu halde oralarda hakikî insanların olması lâzım. Halbuki, hernedense, oralardan bize daima öyle bir takım adamlar gönderiyorlar ki, insan onalrı görmemeği tercih eder. Bedbaht şehir!.

İvan Dimitriç içini çekerek:

— Bedbaht şehir!. Dedi ve güldü. Sonra gene sözüne devam ederek sordu:

— Ya umumî havadisler nasıl?. Gazete ve mecmualarda neler var?.

Koğuşun içerisi artık kararmıştı. Doktor kalktı; ve a-ayakta olarak, gerek yabancı memleketlerde, gerekse Rus-yada neler yazıldığından, fikirlerdeki istikametlerden bahsetmeğe başladı. İvan Divitriç onu dikkatla dinliyor ve sualler soruyordu. Fakat birdenbire, adetâ çok müthiş bir şey hatırlamış gibi başını elleri araşma aldı ve sırtı doktora çevrili bir halde yatağının içine uzandı...

Andrey Yefimiç:

— Neyiniz var!. Diye sordu-İvan Dimitriç kaba bir eda ile :

— Siz artık benden tek bir kelime bile işitemezsiniz,. dedi. Beni bırakınız!.

— Fakat niçin?.

— Size söylüyorum, beni bırakınız!. Ne Allahın belâsı herif?.

Andrey Yefimiç omuzlarını silkti; içini çekerek dışarı çıktı. Taşlıktan geçerken:

— Nikita, dedi, burasını biraz temizlesen iyi olur; çok berbad bir koku var!

— Emredersiniz, efendimiz!.

Andrey Yefimiç evine dönerken aklından şunları geçiriyordu:

«Ne hoş delikanlı!. Buraya geldiğimden beri, galiba, kendisile konuşulabilecek ilk insan olarak buna rastladım. Muhakeme etmesini ve bilhassa lüzumu olan şeylerle alâkadar olmasını biliyor».

Okuduğu müddetçe, sonra da, yatağa yatınce hep bu îvan Dimitriç'i düşündü. Ertesi sabah da,

uyandığı zaman, dün, akıllı ve dikkate değer bir delikanlı ile tanıştığını hatırladı ve ilk fırsatta onu gidip görmeğe karar verdi.

X

İvan Dimitriç, tıpkı dünki vaziyetinde, başı elleri a-rasmda ve ayakları bükük bir halde yatıyordu. Yüzü gö-rünmiyordu.

Andrey Yefimiç:

— Bonjur dostum!. Dedi. Uyumiyorsunuz ya?. İvan Dimitriç, başı yastığa gömülü bir halde:

— Evvelâ, ben sizin dostunuz değilim, dedi. Saniyen: Boşuna vakit kaybediyorsunuz: Benden bir tek kelime bile alamazsınız!.

Andrey Yefimiç şaşırarak:

— Tuhaf... Diye mırıldandı. Dün akşam uslu uslu konuşuyorduk; fakat, her nedense, birdenbire gücendiniz ve mükâlemeyi kestiniz!.

Herhalde ben bazı yersiz sözler söylemiş veyahut kanaatlarımza uygun olmayan bazı fikirler ileri sürmüş olacağım..

İvan Dimitriç, yerinden doğruldu; müstehzi ve endişeli bir bakışla doktora bakarak:

— Sözlerinize inanacağımı zannettiniz, değil mi?. Dedi. Gözleri kıpkırmızı idi. — Gidip başka yerde casusluk yapar, başkalarını iskandil edebilirsiniz; burada sizin için yapılacak hiç birşey yok. Buraya hangi maksatla geldiğinizi ben daha dün anlamıştım.

Doktor gülümseyerek:

— Ne tuhaf bir kuruntu!. Dedi. Demek ki siz beni bir"

casus farzediyorsunuz, öyle mi?.

— Evet, öyle farzediyorum... Casus, veyahut tecrübe için beni karşısına çıkardıkları bir doktor; bence bunların ikisi de aynı şeydir.

— Ah, hakikaten beni mazur görünüz!.. Tuhaf adam. Doktor, İvan Dimitriç'in karyolası yanındaki bir tabureye oturarak, itabkâr bir eda ile başını salladı:

— Haklı olduğunuzu farzedelim, dedi. Farzedelim ki polise teslim etmek için sizi sinsice bir tuzağa düşürmeğe çalışıyorum. Sizi tevkif edip mahkemeye veriyorlar. Mahkemede veyahut hapishanede

vaziyetiniz buradan fena mı olacak?. Sizi sürgüne veyahut ağır hizmete gönder-seler, sanki orada, bu pavyonda oturmaktan daha fazla mı ıstırab çekeceksiniz?. Zan etmiyorum. O halde niçin korkuyor sunuz?.

Görünüşe göre bu sözler İvan Dimitriç üzerinde bir tesir yaptılar; sükûnet bulmuş bir halde oturdu.

Saat dördü geçiyordu; bu umumiyetle, Andrey Yefi-miç'in apartımanında bir aşağı bir yukarı dolaştığı, ve Daryüşka'nm doktordan bira vakti gelip gelmediğini sorduğu bir saatti. Dışarda güzel ve sakin bir hava vardı.

Doktor:

— Yemekten sonra biraz dolaşmağa çıkmıştım, dedi. Gördüğünüz gibi buraya da uğrayıverdim. Artık bahar tamamen geldi.

İvan Dimitriç sordu:

— Hangi aydayız?. Martta mı?.

— Evet, martın sonlarmdayız!.

— Dışarda çamur var mı?

— Hayir, pek okadar yok. Bahçede patikalar bile teşekkül etti.

îvan Dimitriç, âdeta uykudan yeni kalkmış gibi kıpkırmızı olan gözlerini oğuşturarak:

— Şimdi araba ile kırlarda bir gezinti yapmak, sonra da ılık, rahat bir çalışma odasına dönmek.... Ve iyi bir .doktor tarafından şu baş ağrımı tedavi ettirmek nekadar iyi birşey olurdu, dedi. Uzun zaman var ki bir insan gibi yaşamiyorum. Burası pis, tahammül edilemeyecek kadar pis bir yer..

İvan Dimitriç, bir gün önceki teheyyüçten dolayı, yorgun ve halsizdi; isteksizce konuşuyordu. Parmakları titriyor, ve şiddetli bir baş

ağrısından muztarib olduğu yüzünden belli oluyordu.

Andrey Yefimiç:

— Ilık, rahat bir oda ile bu koğuş arasında hiç bir fark yoktur, dedi. İnsanın huzur ve saadeti kendi dışında değil, bilâkis kendi içindedir.

— Yâni ne gibi?.

— Alelade bir adam iyiliği veyahut fenalığı dışardan, yâni bir arabadan veya iyi bir odadan bekler; halbuki bir fikir adamı ise, bunu sadece kendinden bekler.

— Siz bu felsefeyi, havanın daima ılık olduğu ve portakal ağaçlarının çiçeklendiği Yunanistanda vaaz ediniz!. Bu felsefe buranın iklimine uygun değildir. Ben kiminle Diyojen'den bahsetmiştim?. Sizinle mi?.

— Evet, dün benimle.

— Diyojen'in iyi bir çalışma odasına ve sıcak bir a-partımana ihtiyacı yoktu; orası kendiliğinden sıcaktır; bir fıçıda oturup portakalla zeytin yemesi pekâlâ mümkün oluyordu. Fakat ayni Diyojen'in Rusyada oturması icab etseydi, değil kânunuevvelde, fakat mayısta bile bir oda istemeğe kalkacaktı. Aksi takdirde soğuktan kakırdardı.

— Hayir. Umumiyetle bütün diğer acılar gibi soğuğu da his etmemek mümkündür. Marc Aurele diyor ki: «İs-tırab, acının şiddetle ve canlı bir surette idrakinden başka birşey değildir. Bu idraki değiştirmek için nefsini zor-48 6 No. KOĞUŞ

la, onu def et; şikâyet etmekten vaz geç, acı da ortadan; kaybolur». Bu doğrudur. Hakîm veyahut sadece mütefekkir bir adam, ıstırabı istihkar etmekle ayırd edilir; o daima memnundur ve hiç bir şey e hayret etmez!.

— Demek ki ben abdalım; çünki ben ıstır ab çekiyorum, memnun değilim, ve beşerin alçaklığına hayret edi-

.yorum.

— Siz bu işte haksızsınız!. Sık sık düşünecek olursanız, bizi heyecana sevk eden bütün bu dış âlemin neka-dar ehemmiyetsiz olduğunu siz de anlayacaksınız!. Hayatı idrak etmeğe çalışmak lâzımdır; çünkü hakikî saadet ancak bundadır.

İvan Dimitriç suratını buruşturarak: — İdrak etmek!.. Diye mırıldandı. İç âlem, dış âlem.. Beni af edin, fakat ben bunu anlamiyorum.

Ben ancak şunu biliyorum....

İvan Dimitriç bu sözleri müteakip ayağa kalktı; ve' öfkeli öfkeli doktora bakarak sözüne devam etti:

— Ben ancak, Allahm beni sıcak kandan ve sinirden yarattığını biliyorum, evet!. Uzvî ensiceye gelince, şayet onda hayatiyet varsa, bütün teheyyüçlere karşı teessür göstermesi lâzımdır. İşte ben de teessür izhar ediyorum! Ağrıya karşı haykırış ve göz yaşlarile; alçaklığa karşı hoşnutsuzlukla; adiliğe karşı nefretle mukabele ediyorum. İşte bence, hayat demlen şey de bundan ibarettir. Orga-nizm nekadar basit ise, okadar az his eder, ve teheyyüce karşı teessürlerini okadar az gösterir; organizm nekadar yüksekse, realiteden o nisbette fazla teessür duyar. Bunu bilmeyecek ne var?. Doktor olduğu halde bukadar basit şeyleri bilmiyor!.

Istırabı istihfaf etmek, her vakit memnun olmak, ve hiç birşey karşısında hayretini izhar etmemek için şu hale gelmek lâzımdır; -İvan Dimitriç sözünün burasında şişman ve yağa garkolmuş mujiği gös-6 No. KOĞUŞ

terdi- veyahut da bütün hassasiyetini kaybedinceye kadar ıstırabın içine gömülmek, bir başka tabirle artık yaşamamak lâzımdır. İvan Dimitriç öfkeli öfkeli sözüne devam etti: Beni affediniz; ben ne bir hakîm ne bir filozofum; bu söylediklerinizden hiç birşey anlamıyorum. Düşünecek, muhakeme edecek bir halde değilim.

— Bilâkis, siz çok mükemmel düşünüyorsunuz!.

— Karikatürize ettiğiniz stoisiyenler [*] dikkate değer insanlardı; fakat doktrinleri daha bundan iki bin sene önce hayatiyetlerini kaybetmiş, donmuştu; tatbik ve yaşama kabiliyetleri olmadığı için bunlar ne bir damla i-leri gidebildiler, ne de gidebileceklerdir. Bu doktrinler ancak her doktrinin çeşnisine bakmak ve bunları tetebbu etmekle hayatlarını geçiren bir ekalliyetten başkasının alâkasını çekemez!- Ekseriyet ise bunları anlamıyordu. Zenginliğe ve hayatın rahatlıklarına kayıtsızlığı; ıstırab ve ölümü istihfafla karşılamağı vaazeden doktrin büyük bir ekseriyet için büsbütün anlaşımlaz bir şeydir; çünkü bu ekseriyet hiç bir zaman ne zenginliği ne de rahat bir hayatı tanımamıştır. İstırabı istihfaf etmek ise, bu ekseriyet için bizzat hayatı istihfaf etmekten başka bir mâna i-fade edemez!. Çünki insanın bütün hayatı açlığı, soğuğu, zilleti his ve idrak etmekten ve ölüm karşısında Hamlet-vari bir korku duymaktan başka birşey değildir. Bu his ve bu idrakte bütün bir hayat saklıdır. Ondan usanç getirilebilir, ondan nefret edilebilir fakat o hiç bir zaman istihfaf edilemez!. Evet tekrarlıyorum: Stoisiyenlerin bağlandığı dokrinin hiç bir vakit istikbali olamaz!.

Gördüğünüz üzere asrın başından bugüne kadar mücadele, ıstırab

[*] Stoisme: sabır ve tahammül tavsiye eden bir nevi felsefedir.

ve acı karşısında hassasiyet, öfke ve teheyyüce karşı koyma • kabiliyeti terakki etmektedir.

İvan Dimitriç birdenbire düşünce silsilesini kaybetti, durakladı ve can sıkıntısı ile alnını oğuşturdu:

— Mühim bazi şeyler söylemek istiyordum, dedi, fakat görüyorsunuz ki şaşırdım. Neden bahsediyordum?. Ha, evet! Stoisiyenlerden biri, yakınlarından birinin hüri-yetini satın almak için kendini bir köle gibi satmış. Görüyorsunuz ya, demek ki, bir stoisiyende bile, teessür karşısında bir aksülâmel vukua gelmiş; çünki, yakınlarından biri uğruna kendini feda etmek gibi asil bir hareket için, âsi ve mustarib bir ruh sahibi olmak lâzımdır. Ben burada, hapishanede, bütün öğrendiklerimi unuttum; yoksa daha başka misaller de verebilirdim. Misâl olarak İsa'yı alalım. İsa, ağlamakla, gülmekle, kederlenmekle, öfkelenmekle, hattâ can sıkıntısiyle realiteye mukabele etmiyor mu idi?. İsa ıstırabı tebessümle karşılalmadı; ölümü istihfaf etmedi. Bilâkis bu «darbenin kendisinden uzaklaşması için» Getsemani bahçelerinde Allaha yalvardı.

İvan Dimitriç güldü ve oturdu.

— Farzedelim ki, dedi, insanın huzur ve rahatı kendinden dışarıda değil de, bizzat kendinde olsun. Gene farzedelim ki ıstırabı istihfaf etmek ve hiç birşeye hayret etmemek lâzımdır. Fakat siz bu doktrini ne sıfatla ileri sürüyorsunuz?. Siz bir hakîm misiniz?

Siz bir filozof musunuz?.

— Hayır, ben filozof değilim; fakat bunu herkes ileri sürebilir. Çünkü bu mantıkî birşeydir.

— Fakat müsaade ediniz, idrak meselesinde, ıstırabı istihfaf etmek ve buna benzer diğer meselelerde kendinizi ne sıfatla salahiyettar saydığınızı anlamak isterdim? Siz hiç ıstırab çektiniz mi?. Istırab hakkında her hangi bir fikriniz var mı? Müsaadenizi rica ederim, çocukluğu-6 No. KOĞUŞ

»uzda dayak yediniz mi?.

— Hayır. Benim anam babam, cismanî cezalara karşı bir nefret beslerlerdi.

— Halbuki beni babam şiddetle kamçılardı. Benim babam titiz, lâf anlamaz, uzun burunlu, sarı boyunlu, ba-.surlu bir memurdu.

Fakat sizden bahsedelim. Bütün hayatınızda kimse size parmakla bile dokunmadı; kimse sizi korkutmadı, kimse size dayak atmadı.

Siz bir öküz kadar sağlamsınız. Babanızın kanadı altında büyüdünüz, onun yardımiyle okudunuz; sonra derhal maaşlı fakat işi az bir memuriyete kondunuz! Yirmi ylıdan fazla bir zamandan beri odunu, elektriği, hizmetçisi bedava olan bir apartı-manda kirasız olarak oturuyor, dilediğiniz gibi hareket ediyor, keyfiniz isterse çalışıyorsunuz!. Siz yaradılış iti-barile gevşek ve tenbel bir adamsınız; bunun neticesi olarak hayatınızı, sizi hiç birşeyin rahatsız etmeyeceği ve yerinizden oynatmayacağı bir şekilde tanzim etmeğe gayret ettiniz!. İşlerinizi cerrah muavinine ve diğer hergelelere bıraktınız; kendinizse sıcak ve rahat bir yerde oturarak para biriktirdiniz, kitap okudunuz ve bin bir çeşit yüksek saçmaların tahayyulatı ve (İvan Dimitriç, doktorun kırmızı burnuna bakarak) içki ile zevkiyab oldunuz! Bir kelime ile siz hayatın ne olduğunu bilmiyorsunuz, onun tamamile cahilisiniz!. Realiteyi ancak nazarî olarak tanıyorsunuz!. Buna karşılık ıstırabı hor görüyor ve çok basit bir sebebten ötürü hiç birşeye hayret etmiyorsunuz: Zahirî ve derunî bir manasızlık; hayatı, ıstırabı, ölümü istihfaf; idrak, hakikî saadet-•• Bütün bunlar tenbel Rusun ruhuna en uygun gelen bir felsefedir.. Meselâ bir mujiğin karısını dövdüğünü görüyorsunuz. A-raya girmeğe ne lüzum var?. Varsın dövsün, ergeç bunların her ikisi de ölmiyecek mi?. Sonra döven kimse, attığı dayakla, dövdüğü kimseyi değil, kendini tahkir etmiş ol-52

6 No. KOĞUŞ

miyor mu?. Sarhoşluk kötü ve budalace bir harekettir;.' fakat içen de, içmeyen de ölmeyecek mi sanki?. Karşınıza; dişi ağrıyan bir kadın çıkıyor.. Pöf, ne ehemmiyeti var?.. Ağrı, ağrının tahayyülünden başka birşey değildir. Bu dünyada ıstırab ve ağrı çekmeden yaşanamaz; hep öleceğiz!. Öyle ise, haydi kadın, defol!. Beni düşünmekten ve votkamı içmekten alıkoyma!. Bir gün karşınıza bir delikanlı çıkıyor, sizden: «Ne yapayım, nasıl hareket edeyim?» diye nasihat istiyor. Bir başkası, buna cevap vermeden önce biraz düşünürdü. Halbuki burada cevap hazır: «Hakikî saadeti anlamağa ve yahut ona erişmeğe çalış!»-Bu fantastik «hakikî saadet»

nedir? Tabiî buna cevap yok. Bizi burada demir parmaklık arkasında tutuyorlar, şefi-lâne yaşamağa mecbur ediyorlar, bize işkence yapıyorlar. Bu hareket hem iyi hem de imantikidir; çünkü bu koğuşla sıcak ve rahat bir oda arasında hiç bir fark yoktur. Elverişli ve mükemmel bir felsefe: Hem hiç bir iş yapma, hem vicdanın tertemiz olsun; hem de kendini filozof tasavvur et!. Hay ir efendi, bu ne felsefedir, ne idraktir, ne de bir görüş genişliğidir; bu tenbellikten, fakirizmden,-ve bunak bir hülyadan başka birşey değildir. Evet!. -

İvan Dimitriç gene öfkelendi.- ıstırabı hor ve hakir görüyorsunuz, fakat parmağınızı bir kapıya sıkıştırırsanız, kimbilir,, belki de avaz avaz bağırmağa başlarsınız!.

Andrey Yefimiç hafifçe gülümseyerek:

— Belki de bağırmam, dedi.

— Nasıl olur?. Peki, farzedelim ki size inme inse veyahut vaziyet ve memuriyetinden istifade ederek küstahın biri sizi alenen tahkir etse ve siz de onun bu hareketinin cezasız kalacağını bilseniz, işte o zaman siz şuna buna «hakikî saadete ermeğe» nasihat etmenin ne olduğunu çok güzel anlarsınız!.

Andrey Yefimiç, memnuniyetinden ellerini oğuştura-xak ve gülerek:

— İşte bu orijinal, dedi. Sizdeki, hâdiseleri bu umu-mileştirmek temayülünü gördükçe hoş bir hayrete kapılmaktan kendimi alamiyorum; az önce hakkımda verdiğiniz not ise cidden fevkalâde. Sizinle konuşmanın bana büyük bir zevk verdiğini itiraf etmekten kendimi alamayacağım. Söylediklerinizi dinledim; şimdi siz de benim söyleyeceklerimi dinleyiniz!.

XI

Bu konuşma bir saat kadar daha devam etti ve görünüşe göre Andrey Yefimiç üzerinde derin bir iz bıraktı. O' hergün pavyona gelmeğe başladı. O buraya sabahları, öğ- ; leden sonraları geliyor, ve ekseriya akşam karanlığı bas— tırınceye kadar îvan Dimitriç ile konuşmasına devam e-diyordu. İlk zamanlarda İvan Dimitriç ondan kaçmıyor, doktorun fena maksatlar beslediğinden şüphe ediyor ve* açıktan açığa hoşnutsuzluğunu belli ediyordu. Sonraları? doktora alıştı ve ona karşı takındığı sert tavırların yerine'

müstehzi bir müsamaha kaim oldu.

Doktor Andrey Yefimiç'in sık sık altıncı koğuşu ziyaret ettiği haberi pek çabuk hastahaneye yayıldı. Ne cerrah muavini, ne Nikita, ne de hastabakıcılar, velhsıl hiç* kimse, onun oraya niçin gittiğini,

saaterce orada niçin kaldığını, ne konuştuğunu, ve niçin reçete yazmadığını bir türlü anlayamadılar.. Doktorun bu hareketleri acaib ve garib telâkki edildi. Eskiden hiç vâki olmadığı halde şimdi Mihayil Averyaniç de artık onu evinde bulamamağa: başladı. Daryuşka'nm da bu işlere çok canı sıkılmıştı: çünkü şimdi doktor, birasını gayrı muayyen zamanlarda içiyor, hattâ bazan öğle yemeklerine bile gecikiyordu.

Haziran sonlarında bir gündü, doktor Hobotov bir iş-için Andrey Yefimiç'e gelmişti; onu evinde bulamayıncae avluda aramağa koyuldu. Bu arada ona, ihtiyar doktorum

akıl hastalarının yanında olduğunu söylediler. Hobotov koğuşa girip te koridorda duraklaymce kulağına bir takım konuşmalar çalındı.

İvan Dimitriç öfkeli öfkeli şunları söylüyordu:

— Biz hiç bir vakit anlaşamayız ve siz hiç bir zaman fikrinizi bana kabul ettiremezsiniz!. Siz realitenin ne olduğunu bilmiyorsunuz ve hiç bir zaman ıstırab çekmemi--siniz; sadece bir sülük gibi başkalarının İstırabından gıda alarak yaşamışsınız!. Ben ise doğduğum günden itibaren bu ana kadar fasılasız olarak hep ıstırab çektim. Bunun için size açıkça söylüyorum: Ben kendimi, her bakımdan sizden üstün ve daha selâhiyetli farzediyorum. Bana ders vermek sizin harcınız değildir.

Andrey Yefimiç sükûnetle ve kendisini anlamak istemedikleri için müteessif bir eda ile şöyle cevap verdi:

— Size, hiç de kendi fikirlerimi kabul ettirmek iddiasında değilim. Dostum, mesele bu değil. Mesele, sizin ıstırab çekmiş olmanız ve benim çekmemiş olmam meselesi değildir. Istırab ve sevinçler geçici şeylerdir; şimdi onları bir yana bırakalım. Mesele, her ikimizin de düşünce sahibi olmamızdır; biz birbirimizin şahsında düşünmeğe ve tefekküre muktedir insanlar görüyoruz ve bu keyfiyet, görüşlerimiz arasındaki farklar ne olursa olsun, aramızda bir solidarite doğuruyor. Ah dostum, umumî delilikten, ehliyetsizlikten, budalalıktan ne derece bıktığımı, ve sizinle her defasında ne büyük bir sevinçle konuştuğumu bir bilseniz!. Siz akıllı bir adamsınız, ben sizden hoşla-şıyorum.

Hobotov kapıyı hafifçe araladı ve koğuşun içine bir göz attı. Başı takyeli İvan Dimitriç'le doktor Andrey Yefimiç, yan yana karyolanın üzerine oturmuşlardı. Deli, kaşını gözünü oynatiyor, titremeler geçiriyor ve ihtilâçlı hareketlerle kaputuna sarmıyordu. Doktor ise, başını ö-56

nüne eğmiş birhalde hareketsiz oturuyordu; yüzü kırmızı, bitkin ve kederli idi.

Hobotov omuzlarını kaldırdı, gülümsedi ve Nikita ile bakıştı. Nikita da omuzlarını kaldırdı.

Ertesi gün Hobotov cerrah muavini ile beraber pavyona geldi. İkisi de taşlıkta durarak konuşulanları dinlediler. Dışarı çıkarlarken Hobotov:

— Bizim dede galeba büsbütün aklını oynattı, dedi. Pırıl pırıl boyanmış çizmelerini kirletmemek için, dikkatla su birikintilerinin üzerinden atlayarak yürüyen muhteşem Sergey Sergeyeviç içini çekerek;

— Allahım, sen biz günahkâr kullarını af et, dedi. Muhterem Yevgeni Feodoroviç, doğrusunu isterseniz ben bunu çoktandır bekliyordum.

XII

O günden sonra Andrey Yefimiç, etrafında bazı gizli •şeyler farketmeğe başladı. Hademeler, hastabakıcılar, hastalar kendisile karşılaştıkları zaman, mütecessis gözlerle ona bakıyor ve sonra aralarında birşeyler fısıldaşıyorlar-dı. Hastahane bahçesinde karşılaşmaktan hoşlandığı hasta-hane müdürünün kızı Maşa, şimdi, kendisini okşamak için gülerek yanına yaklaşan doktordan, her nedense, sebeb-siz yere kaçıyordu.. Posta müdürü Mihayil Averyaniç onu dinlerken artık «çok doğru» demiyordu; sadece anlaşılmaz bir sıkıntı içinde: «Evet, evet, evet...» diye mırıldanmakla iktifa ediyor ve doktora, kederli ve düşünceli bir eda ile bakıyordu. Sonra dostuna hernedense, artık bira ve votka içmemesini tavsiye etmeğe başladı. Fakat nazik bir a-dâm olduğu için bu fikrini açıkça değil de, imalı bir surette, —ve içki içtikleri için hastalanan, içkiyi bırakınca tamamen iyileşen— kâh fevkalâde iyi bir adam olan tabur komutanından, kâh çok iyi bir insan olan alay papasından misaller getirmek suretile, -ifade etti. İki üç defa ziyaretine gelen meslekdaşı Hobotov da alkollü içkileri bırakmasını ve görünürde hiç bir sebeb olmadığı halde, brö)mür almasını tavsiye etti.

Andrey Yefimiç ağustosta, belediye reisinden, çok mühim bir iş hususunda kendisini gelip görmesini rica e-den bir mektup aldı.

Kararlaştırılan günde belediye da-

iresine giden Andrey Yefimiç orada mevki kumandanını,,. kaza maarif müfettişini, belediye âzasından birini, Hobo-tov'u ve kendisine doktor diye takdim edilen şişman, sarışın bir efendiyi buldu. Telaffuz edilmesi güç bir Polonyalı soy adını taşıyan bu doktor, şehirden otuz verst mesafede bir Harada oturmakta ve şimdi kasabada, bir başka yere gitmek vesilesile tesadüfen bulunmakta idi.

Karşılıklı selamlaştıktan ve herkes masanın başına geçip oturduktan sonra, belediye âzası, Andrey Yefimiç'e dönerek:

— Burada size ilişiği olan bir istida var, dedi. Bakınız, Yevgeni Feodoroviç diyor ki, ana binada bulunan eczaha-neye orası dar gelmektedidr. Onu pavyonlardan birine nakletmek lâzımdır. Esas itibarile bu mühim bir iş değil; ec-zahaneyi pavyonlardan birine nakletmek pekâlâ kabildir; fakat gelgelelim, pavyonun tamire ihtiyacı var.

Andrey Yefimiç biraz düşündükten sonra:

— Evet, dedi. İşi tamirsiz geçiştirmek kabil değil. Meselâ köşedeki pavyonu eczahane haline

getirmek için, tahminime göre, en aşağı beşyüz rubleye ihtiyaç vardır. Faydasız bir masraf

Kısa bir sükût oldu.

Andrey Yefimiç yavaş bir sesle sözüne devam etti:

— Ben daha on sene önce bu halile hastahanenin, şehrin menabiine nazaran bir lüks sayıldığını arz etmek şerefine nail olmuştum.

Bu hastahane 1840 senelerinde yapılmıştı. Fakat ozamanlar şehrin menabii şimdikinden farklı idi. Şehir lüzumsuz inşaat ve fuzulî bir takım memuriyetler için birçok paralar sarfediyor. Kanaatimce, başka kombinezonlar tatbik edildiği taktirde bu para ile iki numune hastahanesi idare etmek kabildir.

Belediye âzası büyük bir canlılıkla:

— Çok iyi, dedi, şu başka kombinezonların ne olduğu-nu söyler misiniz?.

— Tıbbî servisin Zemstvo'nın [*] idaresinde verilmesi lâzım geldiğini evvelce arz etmiştim, efendim.

Sarışın doktor gülerek:

— Paraları Zemstvo'ya veriniz, dedi, o da onları bir güzelce çalsın!.

Belediye âzası gülerek tastık etti:

— Olacağına bak!

Andrey Yefimiç bulanık ve yorgun bir bakışla sarışın doktora baktı ve:

— Biraz insaflı olmak lâzım, dedi.

Yeniden bir sessizlik oldu. Çaylar içildi. Her nedense pek fazla müteheyyiç olan mevki kumandanı masanın ü-zerinden Andrey Yefimiç'in elini tutarak:

— Doktor, dedi. Siz artık bizi büsbütün unuttunuz!. Adetâ bir keşiş oldunuz: İskambil oynamıyorsunuz, kadınları sevmiyorsunuz.

Bizimle arkadaşlık etmek sizi sıkıyor.

Ve hepsi birden, aklı başında bir adam için bu kasabada yaşamanın ne kadar can sıkıcı birşey olduğundan bahsetmeğe başladılar.

Kasabada ne tiyatro ne de müzik vardı; kulübdeki son danslı suvar ede, yirmiye yakın dam olduğu halde ancak iki kavalye vardı.

Gençlik dans etmiyor; sadece büfenin başına üşüşiyor veyahut kâğıt oyniyor.

Andrey Yefimiç, kimsenin yüzüne bakmaksızın, ağır ağır ve yavaş bir sesle, kasabalıların hayatî enerjilerini, kalblerini, zekâlarını kâğıt oynamak ve dedikodu yapmakla heder etmelerini, vakitlerini faydalı mübaheselerle ve okumakla geçirmesini bilmediklerini ve istemediklerini, manevî zevklerden müstefit olmağı arzu etmediklerini te-

[*] Zemstvo: Rusyada 1864 senesinden sonra tatbik edilen bir nevi mahallî idare şeklidir.

•essüfe hem de pek derin bir teessüfe şayan bulduğunu anlatmağa koyuldu. Enteresan ve dikkate değer olan sadece akıl ve zekâdır; geri kalan şeyler âdi ve süflidir.

Meslekdaşını dikkatle dinlemekte olan Hobotov birden

"bire sordu:

— Andrey Yefimiç, bugün ayın kaçıdır?.

Hobotov sorduğu suale cevap almce, sarışın doktorla birlikte bugünün günlerden hangi gün olduğunu, bir senede kaç gün bulunduğunu, 6 numaralı koğuşta harikulade bir peygamber bulunduğunun doğru olup olmadığını, ehliyetsizliğini anlayan bir mümeyyiz edasile, Andrey Ye-fimiç'ten sormağa başladılar.

Andrey Yefimiç bu son suale cevap verirken kızardı ve:

— Evet bu bir hasta, dedi. Fakat çok enteresan bir delikanlı.

Artık ona hiç bir sual sorulmadı.

Andrey Yefimiç koridorda paltosunu giyerken, mevki Tjumandanı elini onun omuzu üzerine koydu ve içini çe-"kerek:

— Artık biz ihtiyarların dinlenme zamanımız geldi, dedi.

Andrey Yefimiç belediye dairesinden çıkmce bunun, kendi akli muvazenesini tetkike memur bir komisyon olduğunu anladı.

Kendisine sorulan sualleri hatırladı, kıpkırmızı oldu ve, hernedense, hayatında ilk defa olarak doktorluğa karşı derin bir merhamet duydu. Doktorların az önceki imtihanlarını hatırlayarak kendi kendine: «Aman al-lahım, diye düşündü, fakat bunlar psychiatrie okuyalı ve imtihan vereli çok olmadı; peki bu kara cahillik nereden geliyor?. Bunların psychiatrie hakkında en küçük bir fi-'kirleri bile yok!»

Ve hayatında ilk defa olarak kendini tahkir edilmiş

ve öfkelenmiş hissetti.

Ayni günün akşamı Mihayil Averyaniç onu görmeğe-geldi. Posta müdürü selâm vermeden onun yanına yaklaştı ve her iki elinden tutarak müteheyyiç bir sesle:

— Azizim, dostum!. Benim samimiyetime inandığınızı, beni samiçmî bir arkadaş olarak telâkki ettiğinizi ispat ediniz... Dostum!. Dedi.

Ve Andrey Yefimiç'in söz söylemesine mâni olarak heyecanla devam etti:

— Sizi ilminiz için, ruhunuzun asaleti için seviyorum. Beni dinleyiniz, azizim. İlim, bir meslek sırrı olarak doktorları, size hakikati söylemekten menediyor. Fakat ben. askercesine bütün çıplaklığile hakikati size söyleyeceğim: Siz hastasınız! Azizim beni affediniz, lâkin hakikat bu: merkezdedir; etrafmızdakiler uzun zamandanberi bunun farkındadırlar. Doktor Yevgeni Feodoroviç, istirahat etmenin ve biraz kendinizi avutmanın, sıhhatiniz için bir zaruret olduğunu şimdi bana söyledi. Bu çok doğru birşey!. Çok mükemfmel bir şey! Bugünlerde ben izin alarak hava tebdiline gideceğim. Dostum olduğunuzu ispat ediniz, beraber gidelim! Eski demleri ihya edelim!

Andrey Yefimiç biraz düşündükten sonra : — Ben kendimi çok iyi hissediyorum, dedi. Gitmeğe gelince, hiç bir yere gidemem. Size olan dostluğumu bir bşaka şekilde göstermeme müsaade ediniz!.

Kitapsız, Daryuşka'sız, birasız, niçin olduğunu, nereye olduğunu bilmeden gitmek?.. Yirmi sene zarfinda kurulan yaşama tarzını alt üst etmek?.. Bu fikir ilk ağızda ona gayet vahşi ve hayalî göründü. Fakat o belediye dairesindeki konuşmayı, ve belediyeden evine dönerken duyduğu acı intibaları hatırlayınca, bir takım budalaların kendisini deli olarak telakki ettikleri bu şehirden kısa bir zaman için ayrılmak fikri ona mülayim geldi. Ve::

— Peki, siz nereye gitmek niyetindesiniz?. Diye sordu. — Moskovaya, Petresburga, Varşovaya... Varşovada hayatımın en bahtiyar beş senesini geçirdim. Ne mükemmel bir şehir! Azizim, gidelim!.

XIII

Bir hafta sonra, Andrey Yefimiç'e istirahat etmesi, bir başka tabirle, istifasını vermesi teklif edildi. O bunu âlâkasızce karşıladı.

Bundan bir hafta sonra da o ve Mihayil Averyaniç, bir posta arabasına binmiş oldukları halde en yakın bir şimendüfer istasyonuna gidiyorlardı. Mavi semah, soğuk, şeffaf ve açık bir hava idi. İstasyona cilan ikiyüz verstlik mesafeyi iki defa yolda gecelemek su-retile iki günde aldılar. Menzil yerlerinde kirli bardaklarla çay getirildiği zaman ve yahut beygirlerin arabaya koşulması uzadığı

zaman Mihayil Averyaniç fena halde öfkeleniyor, bütün vücudu tirtir titreyerek: «Susunuz!, münakaşa istemez!.» diye haykırıyordu. Posta arabasında bulundukları zaman ise, Kafkasyaya, Polonya krallığına yaptığı seyahatları hiç durmadan anlatiyordu. Bunlar ne maceralar, ne tesadüflerdi!. Bunları anlatırken yüksek sesle konuşuyor, ve bu esnada gözleri, yalan söylediğini zan ettirecek tarzda fevkalâde garibleşiyordu. Bundan mâda, konuşurken, Andrey Yefimiç'in yüzüne doğru nefes alıyor ve kulağı dibinde kahkahalar atıyordu. Bütün bunlar doktoru rahatsız ediyor, onu düşünmekten ve tefekküre dalmaktan alıkoyuyordu.

Şemendüferde, ekonomi olsun diye üçüncü mevkide, sigara içilmeyen vagonda seyahat ediyorlardı. Yolcular yarı temiz insanlardı.

Mihayil Averyaniç pek çabuk herkesle

tanıştı. Kanepeden kanepeye giderek böyle berbad bir yolda seyahat etmenin hiç de iyi birşey olmadığını yüksek sesle anlatmağa başladı: Her tarafta hilekârlık vardı. Beygirle seyahat etmek daha muvafik değil mi idi?. Günde yüz verst yol aldığın halde gene kendini sağlam ve çevik his e-dersin!. Bizdeki kıtlık, Pinsk bataklıklarının kurutulmasından ileri gelmiyor mu idi?. Umumiyetle her yanda bir kargaşalık hüküm sürüyordu.

O, öfkeleniyor, bağırarak konuşuyor, ve diğerlerine konuşmak imkânını vermiyordu. Gürültülü kahkahalarla ve manalı jestlerle fasılaya uğrayan bu bitmez tükenmez gevezelikler Andrey Yefimiiç'i yoruyordu, canı sıkılmış bir halde: «İkimizden hangimiz deliyiz?.

Diye düşünüyordu. Yolcuları hiç bir suretle rahatsız etmemeğe çalışan ben mi, yoksa kendini herkesten daha a-kıllı ve enteresan zanneden ve bundan ötürü de kimseye rahat vermeyen bu egoist mi?.»

Moskovada Mihayil Averyaniç apuletsiz bir asker ceketi ve kırmızı şeridli bir pantalon giydi. Sokakta, başında askerî bir kasket, sırtında bir kaput olduğu halde dolaşıyor, askerler kendisine selam veriyorlardı. Şimdi Andrey Yefimiç arkadaşında, bir zamanlar kendisinde mevcud-asalete ait bütün iyi şeyleri mahvederek sadece fena şeyleri bırakan bir insan hali gördü. O (Mihayil Averyaniç) hattâ hiç lüzumu olmadığı halde kendisine hizmet edilme- i sini seviyordu. Meselâ kibrit, masanın üzerinde, önünde' durduğu ve o bunu gördüğü halde kibrit getirmesi için garsona seslenir; oda hizmetçisinin yanında, don gömlek, iç ça-maşirile dolaşmaktan sıkılmazdı. Yaş farkı gözetmeden bütün garsonlara «Sen!» diye hitab eder, öfkelenince de onlara, abdal ve sersem demekten çekinmezdi. Bu hâl Andrey Yefimiç'e aristokratça fakat iğrenç görünürdü.

Mihayil Averyaniç dostunu herşeyden önce İverska-

ya klişesine götürdü. Kendisi orada, yerlere kadar eğilerek ve gözlerinden yaşlar akıtarak hararetle dua etti. Duasını bitirdiği zaman derin derin içini çekerek:

— Vakıa sen Allaha inanmazsın ama, dedi, dua ettiğin zaman ruhunda bir rahatlık his edersin!. Şu tasviri öp, dostum!.

Andrey Yefimiç mahcub oldu ve tasviri öptü. Mihayil Averyaniç ise dudaklarını uzatarak ve başını sallayarak mırıltı ile dua etmeğe başladı; tekrar gözlerinden yaşlar boşandı. Sonra Kremlin'e gittiler. Orada Çar topunu (1) ve Çar çanını (2) gördüler, hattâ onu ellediler. Moskova nehrinin öte yakasındaki manzarayı seyrettiler. Spa-

(1) Çar topu: Ve yahut Rusçasında olduğu gibi çar top, yâni Topların Kralı denilen bu top, dünyanın en büyük toplarından biri olup bir metre çapındadır.

(2) Çar çanı: Ve yahut Rusçasında olduğu gibi Çanların Kralı. Bu çan, dünyanın en büyük çanlarından biri olup 1900 kilo ağırlığındadır. Bu çan hiç bir vakit yerine konamadı, düştü ve bir parçesi kırıldı. Bugün Kramlin müzesinin bahçesinde bulunmaktadır. Haricî görünüşü bir çadırdan büyüktür. İçinde, ferah ferah, ayakta olarak beş, altı kişi durabilir..

(3) Rusça ismi Hram Hristos Spasitel olan bu küse 1812 senesinde, Moskova nehri kıyısında Napolyondan kurtuluşu şerefine, yapılmıştır. Fevkalâde büyük ve muhteşem bir klişe olmakla beraber, her hangi bir mimarî ve tarihî kıymeti haiz değildir Bugün bu küse yıkılarak, bunun sağlam temelleri üzerine 300 metre yüksekliğindeki muazzam «Sovyet sarayı» inşasına başlanmıştır.

sitel (3) klişesini ve Rumyantsev (4) müzesini gezdiler.

Testov'da (5) öğle yemeğini yediler. Mihayil Averya-niç favorilerini okşayarak uzun uzun yemek listesini tetkik ettikten sonra, lokantalarda kendini, evinde imiş gibi hissetmeğe alışmış bir şikemperver edasile :

— Bakalım bugün bize ne yemek yedireceksiniz, meleğim?. Dedi.

(4) Rumyantsev müzesi: Bir etnografya ve bir resim galerisi, birde kütüphaneyi ihtiva eden bir müzedir.

(5) O devrin pek maruf lokantalarından biridir.

XIV

Doktor geziyor, seyrediyor, yiyor, içiyor, lâkin bir tek şey: Mihayil Averyaniç'le bir arada bulunmak üzüntüsünü his ediyordu. O, dostundan kurtulup dinlenmek, ondan kaçmak, saklanmak istiyordu; dostu ise onu yanından bir adım ayırmamağı ve mümkün olabildiği kadar onu eğlendirmeği kendisi için bir borç sayıyordu. Seyredilecek hiç bir şey olmadığı zamanlar onu sözlerüe oyalıyordu. Andrey Yefimiç buna iki gün tahammül etti, fakat üçüncü günü, hasta olduğunu, bütün gününü evde geçirmek istediğini dostuna söyledi. Dostu, bu vaziyet karşısında, kendisinin de evde kalacağını bildirdi. Öyleya, canım, biraz dinlenmek lâzımdı; bu hale ayakmı dayanırdı!. Andrey Yefimiç, yüzü arkalığa dönük bir halde bir kanepeye uzandı; dişlerini sim sıkı kilidleyerek, dostunun, Fransa-nın ergeç Almanyayı mutlaka mağlub edeceğine, Mosko-vada pek çok hilekâr insan bulunduğuna, görünüşlerine nazaran beygirlerin evsafi hakkında hüküm verilemeyeceğine dair hararetli teminatını dinledi.

Doktorun kulaklarında oğultular, kalbinde çarpıntılar başladı. Fakat nezaketinden ötürü, dostuna, susmasını, veyahut çıkıp gitmesini rica etmek cesaretini gösteremedi. Bereket versin bir otel odasında kapalı kalmaktan Mihayil Averyaniç'in cam sıkıldı. Yemekten sonra gezmeğe çıktı.

Yalnız kalan Andrey Yefimiç kendinde hoş bir hafiflik hissetti. Hareketsiz olarak bir kanepenin üzerine uzanıp yatmak ve odada tek başına olduğunu düşünebilmek nekadar güzeldi!. İnzivasız hakikî saadet olamazdı. Şeytan, meleklere yabancı olan inzivayı arzuladığından ötürü Allaha ihanet etmiş olsa gerekti. Andrey Yefimiç, son günlerde gördüğü ve işittiği şeyleri düşünmek istedi, fakat Mihayil Averyaniç bir türlü aklından çıkmıyordu.

Doktor, can sıkmtısile şunları aklından geçiriyordu: «O bir dostluk ve bir âlicenablık eseri olarak mezuniyet aldı ve benimle kalkıp geldi. Bu dostça himayeden daha kötü birşey olamaz!. Halbuki o haddizatında iyi kalbli, âlicenap, ve hoş sohbet bir adama benziyor; fakat gel gelelim sıkıcı bir adam. Hem de tahammül edilemeyecek derecede sıkıcı. Nitekim öyleıımsan].ar_vardırı ki sadece iyi yeakülı sözlerden başka birşey söylemedikleri halda siz gene onların ahmak_olduğunu his edersiniz!.»

Bunu takip eden günlerde Andrey Yefimiç hasta olduğunu söylemekte devam ederek odasından çıkmıyor; yüzü kanepenin arkalığına dönük bir halde, dostu, sözle-rile kendisini eğlendirmeğe çalıştığı zamnalar bunalarak, o odada bulunmadığı zamanlar istirahat ederek, kanepede yatıyordu. Gerek böyle bir seyahata çıktığı için kendisine; gerekse her geçen gün gevezeliği ve laubaliliği artan dostuna içerliyor; düşüncelerine bir türlü ciddi ve asil bir ahenk veremiyordu.

Kendi miskinliğine içerleyerek: «İvan Dimitriç'in bahsettiği hakikatlar bana musallat oluyor, diye düşünüyordu. Mamafih, saçma...

Evime dönünce herşey eski halini a-lır.»...

Petresburgda da ayni hal devam etti: Günlerce odasından çıkmıyor, kanepenin üstünde yatıyor, ve ancak bira içmek için kalkıyordu.

Mihayil Averyaniç hiç durmadan, onu Varşovaya gitmeğe zorluyordu.

Andrey Yefimiç yalvaran bir sesle:

— Aziz dostum, diyordu, ben oraya ne diye gideyim?.. Siz yalnız gidiniz, bana da, evime dönmeme müsaade ediniz!. Size yalvarırım.

Mihayil Averyaniç bu sözlere şiddetle itiraz ediyordu:

— Buna hiç bir suretle razı olamam. Orası harikulade bir şehirdir. Ben Varşovada hayatımın en bahtiyar, en mesut beş yılını geçirdim.

Andrey Yefimiç'in fikrinde ayak diremeğe metaneti yoktu. İstemeye istemeye Varşovaya gitti.

O burada da odasından çıkmıyor, kanepede yatıyor, kendisine, dostuna ve Rusça anlamamakta İsrar eden garsonlara karşı öfkelenip duruyordu. Her vakitki gibi kanlı, canlı ve neşeli olan Mihayil Averyaniç ise sabahtan akşama kadar şehirde dolaşıyor ve eski dostlarını aramakla vakit geçiriyordu. Birkaç gece dışarıda geceledi. Gene böyle -kim bilir nerede- dışarıda gecelediği bir gecenin, sabahında, sabahleyin pek erken, fevkalâde müteheyyiç, yüzü kıpkırmızı, saçları darma dağınık bir halde otele döndü.

Kendi kendine birşeyler mırıldanarak uzun müddet odanın içinde bir köşeden diğer köşeye dolaştı durdu. Sonra duraklayarak:

— Herşeyden önce namus gelir, diye söylendi.

Bir müddet daha dolaştıktan sonra başını elleri araşma aldı ve facialı bir sesle:

— Evet, herşeyden önce namus gelir, dedi. Bu Babil'e gelme fikrinin ilk defa hatırıma geldiği dakikaya lanet olsun!. -Doktora dönerek- Azizim, dedi, beni hakir görünüz: Kumarda kaybettim, bana beşyüz ruble veriniz!.

Andrey Yefimiç beşyüz rubel saydı ve hiç birşey söylemeden dostuna verdi. Öfkeden ve utancından halâ kıp-70

kırmızı duran Mihayil Averyaniç lüzumsuz yere yemim etti, kasketini başına geçirerek dışarı çıktı.

Takriben iki saat sonra geri dönünce, kendini bir koltuğa attı; derin bir nefes alarak:

— Namusum kurtuldu, dedi. Dostum, gidelim! Bu: mel'un şehirde bir dakika bile kalmak istemiyorum. Dolandırıcılar! Avusturya casusları!.

İki arkadaş kendi şehirlerine döndükleri zaman, aylardan ikinci teşrindi; sokak kaim bir kar tabakasile örtülü idi. Andrey Yefimiç'in yerini doktor Hobotov işgal e-diyordu. O, Andrey Yefimiç'in seyahattan dönerek has--tahanedeki beylik evi boşaltmasına intizaren, halâ eski evinde oturuyordu. Aşçısı dediği çirkin bir kadın, daha şimdiden pavyonlardan birine yerleşmişti..

Şehirde, hastahaneye ait yeni dedi kodular dönüyordu. Çirkin kadının hastahane müdürile kavga ettiği, hastahane müdürünün de, af edilmesi için, kadının dizlerine kapandığı söyleniyordu.

Şehre geldiğinin daha birinci günü Andrey Yefimiç kendine bir ev aramak mecburiyetinde kaldı.

Posta müdürü ürkek bir eda ile ona:

— Dostum, dedi, saygısızlığımı mazur görünüz, cebinizde kaç paranız var?

Andrey Yefimiç sessizce üzerindeki parayı sayarak v

— Seksenaltı ruble, dedi.

Doktorun verdiği cevabı anlamayan Mihayil Averyaniç, sıkılarak:

— Ben onu sormuyorum, dedi. Umumiyetle servetiniz nekadardır, diyorum?.

— Size söyledim ya: Seksen altı ruble!. Başka hiç bir şeyim yok.

Mihayil Averyaniç, doktoru asil ve namuslu bir adara -farzediyordu. Fakat buna rağmen onda, en aşağı yirmi'

İli '1

XV

Andrey Yefimiç, Belova isminde şehirli bir kadının üç pencereli küçük evine yerleşti. Bu evciğin,

mutvak hesaba katılmazsa, üç odası vardı. Bunlardan pencereleri sokağa bakan iki odayı doktor işgal ediyor; diğer oda ile mutvakta da, Daryuşka ve üç çocuğu ile Belova oturuyordu. Bazan Belova'nm aşıkı sarhoş mujik de gecelemeğe geliyor ve gece yarısı kopardığı gürültülerle Daryuşka'nın ve çocukların ödünü patlatıyordu.. O, eve gelerek ve mut-vağın içine oturarak votka istemeğe başladığı zamanlar herkese bir ağırlık çöker, doktor merhametinden, ağlamakta olan çocukları yanına alır, onları kendi odasında yere yatırır, ve bu ona büyük bir haz verirdi.

Doktor, gene eskisi gibi saat sekizde kalkıyor ve çayını içtikten sonra eski kiatplarmı ve mecmualarını okumağa koyuluyordu.

Yenilerini almak için artık para bulamıyordu. Ya kitapların eski oluşundan ve yahut belki de, şeraitin değişmiş olmasından, okumak artık onu eskisi kadar alâkadar etmiyor, yoruyordu. Vaktini boş geçirmemek için, kitaplarının mufassal bir katalogunu hazırlıyor ve kapaklarına birer etiket yapıştırıyordu. Bu mihaniki ve zahmetli iş, ona, okumadan daha zevkli görünüyordu- Bu yeknesak zahmetli iş, anlaşılmaz bir surette onun zihnini uyuşturuyor, o hiç bir şey düşünmüyor, zaman süratle a-kıp gidiyordu. Hattâ mutfakta oturarak Daryuşka ile pa-6 No. KOĞUŞ 73

tates soymak, veyahut karabuğday bulgurunu ayıklamak bile ona fevkalâde enteresan görünürdü.

Cumartesi ve pazarları klişeye giderdi- Bir duvarın dibinde durur, gözlerini yarı kapıyarak söylenen ilâhi-. leri dinler, babasına, anasına, üniversiteye, ve dine ait bir çok düşüncelere dalardı. Burada bulunduğu müddetçe, huzura, melankoliya benzer bir takım hisler duyar, klişeden çıkarken de âyinin bu kadar çabuk bitişinden dolayı teessüf ederdi.

Kendisile konuşmak için iki defa hastaneye, İvan Dimitriç'i görmeğe gitti. Fakat her iki defasında da onu fevkalâde müteheyyiç ve öfkeli buldu. İvan Dimitriç, çoktandır boş ve mânâsız gevezelikten bıktığı için kendisini rahat bırakmalarını rica etti ve mel'un, alçak insanlardan, bütün çektiği istirablara karşılık, yalnız başına bir hücreye hapsedilmek gibi bir tek mükâfat beklediğini söyledi. Bu kadarcık bir şeyi kendisinden esirgeyecekler miydi?

Andrey Yefimiç her iki defasında da onunla vedala-şıp ona hayırlı geceler temenni ettiği zaman o, bir köpek gibi uluyarak:

— Cehenneme kadar yolun var!. Diye haykırdı.

Şimdi Andrey Yefimiç bir üçüncü defa onu ziyaret e-dip etmekte müteredditdi. Halbuki canı da gitmek istiyordu.

, Eskiden Andrey Yefimiç öğle yemeğinden sonra e-vinin odalarında dolaşır ve düşünürdü. Şimdi ise, öğle yemeğinden akşam çayına kadar, yüzü kanapenin arkalığına dönük olduğu halde, Kanapenin üstünde yatar, ve kendisini, mukavemeti imkânsız, süflî bir takım düşüncelere kaptırırdı. Yirmi seneden fazla tutan hizmetine karşılık, kendisine ne bir tekaüdiye ne de bir ikramiye verilmeyeşine fevkalâde müteessirdi. Vakıa vazifesini na-74

muskârane ifa etmemişti; fakat, namuslu olup olmadıklarına bakılmıyarak bilaistisna bütün memurlara tekaüdi-ye veriteniyormu idi?.

Bugünkü adalet telâkkilerine göre rütbe, nişan, tekaüdiye, ahlâkî meziyetlere ve kabiliyete göre değil de, ne şekilde olursa olsun, lalettayin memuriyete verilmiyormu idi?. Bu hususta niçin yalnız o, bir istisna teşkil etmeliydi?.

Parası hiç yoktu. Bakkalın önünden geçmeğe, ev sahibesinin yüzüne bakmağa utanıyordu. Bira borcu 32 rubleye çıkmıştı. Belovaya da borcu vardı. Daryuşka gizlice eski elbiseleri ve kitabları satıyor ev sahibesine de, yakında doktorun eline çokça bir para geçeceği yalanını kıvırıyordu.

Biriktirdiği bin rubleyi seyahatta sarfettiği için kendi kendine kızıyordu. Şimdi bu para onun işine ne kadar, yarayacaktı!. İnsanların kendisine rahat yüzü vermemelerine de üzülüyordu. Hobotov, hasta meslekdaşmı ara sıra ziyaret etmeği, kendisi için bir vazife sayıyordu. Andrey Yefimiç, Hobotov'un her şeyinden : yüs yuvarlak semiz yüzünden, kötü merhametkâr tavırlarından, «meslekdaş»

sözünden, yüksek çizmelerinden nefret ediyordu. Fakat hepsinden kötüsü Hobotov'un, Andrey Yefimiç'in tedavisini bir vazife olarak benimsemesi ve hakikatan tedavi ettiğini zannetmesidir. O, her ziyaretinde bir şişe brömör ve revand hapları getirirdi.

Mihayil Averyaniç de, dostunu ziyaret etmeği ve onu eğlendirmeyi bir vazife sayıyordu. Her defasında sahte bir lâubalilikle Andrey Yefimiç'e geliyor, zoraki kahkahalar atıyor ve ona, bugün, çok sıhatlı bir yüzü olduğuna halinin Allanın inayetile gittikçe iyiliğe doğru yüz tuttuğuna dair teminat veriyordu. Onun bu hareketlerinden, dostunun vaziyetini ümidsiz bulduğuna hükmetmek kabildi. Varşova borcunu hâlâ ödememişti; bunun doğurduğu üfi No. KOĞUŞ

75

züntü ve utançtan şiddetli bir azab hissediyor ve bu yüzden daha fazla gülmeğe daha eğlendirici şeyler anlatmağa gayret ediyordu.

Anlattığı hikâye ve fıkralar şimdi ona sonsuzmuş gibi görünüyor ve Andrey Yefimiç'e olduğu kadar kendisine de istırab veriyorlardı.

O geldiği zamanlar Andrey Yefimiç mutadı olduğu ü-zere yüzü duvara dünük bir halde kanapenin üstüne u-zanır, dişlerini sımsıkı kilitliyerek onu dinlerdi; ruhunun üzerine, tabaka tabaka köpükler toplanır, ve dostunun her ziyaretinden sonra bu köpüklerin artdığmı, adetâ boğazına doğru yaklaştığını hissederdi.

Süflî hislerini boğmak için o, kendisinin de, Hobotov'un da, Mihayil Averyaniç'in de tabiatta en ufak bir iz bile bırakmadan er-geç helak olup gideceklerini düşünmeğe gayret ederdi. Bir milyon sene sonra yer yüzü üzerinden bir ruhun uçtuğunu farzedecek olursak, onun balçıktan ve çıplak kayalardan başka bir şey görmesine imkân olmıyacaktır. Her şey: kültür, ahlâk kanunu, hattâ avret otu ile örtünmeden mahva mahkûmdur. Şu halde bakkalın önündeki hicabın, basit Hobotov'un, Mihayil Averyaniç'in sıkıcı dostluğunun ne ehemmiyeti vardı?. Bütün bunlar boş ve manasız şeylerdi.

Fakat bu tasavvuratm da bir faydası görülmüyordu. Bir milyon yıl sonraki arz kürresinin halini göz önüne getirir getirmez, derhal çıplak kayalıkların arkasından uzun konçlu çizmeler giymiş olduğu halde Hobotov, veyahut yüksek sesle kahkahalar atan Mihayil Averyaniç görünür, hattâ şu mahcub fısıltısı bile kulağına çalınırdı: «Varşova borcuma gelince, güvercinim, onu da bugünlerde vereceğim... Hem muhakkak..».

XVI

Bir gün Mihayil Averyaniç, öğleden sonra, Andrey Ye-fimiç'in kanepede yatmakta olduğu bir esnada geldi. Tesadüfen bu sırada brömürü ile beraber Hobotov da çıka geldi. Andrey Yefimiç müşkülatla doğruldu, iki elile kanepeye dayanarak oturdu.

Mihayil Averyaniç:

— Dostum, diye söze başladı, bugün yüzünüzün rengi düne nazaran çok daha iyi. Siz dinç, tuvanasınız!. Vallahi tuvanasınız!.

Hobotov esneyerek:

— Artık iyileşmeli meslekdaşım, dedi, iyileşmeli! Zannediyorum ki bu yeknesak hayat sizin de canınızı sıkmağa başlamıştır..

Mihayil Averyaniç neş'eli bir eda ile:

— İyileşeceğiz, diye devam etti, hem de yüz yıl daha yaşayacağız!. Evet, evet!.

Hobotov:

— Yaşamasına yüz yıl yaşayamayız ama, diye teselli etti, fakat yirmi yıl daha yaşarız. Birşey değil, birşey değil meslekdaşım, müteessir olmayınız!.. Artık bu karanlık düşüncelerden vaz geçiniz!.

Mihayil Averyaniç bir kahkaha atarak ve dostunun dizlerine vurarak:

— Biz daha kendimizi göstereceğiz, dedi, kendimizi gös-

tereceğiz!. Allah izin verirse önümüzdeki yaz Kafkasyaya gideceğiz, ve bütün Kafkasyayı atla dolaşacağız: Hop! Hop! Hop!.

Kafkasyadan dönüşte, kimbilir, belki de bir düğünümüz olur. Mihayil Averyaniç alaycı bir eda ile gözlerini kırptı. — Sizi evlendireceğiz, sevgili dostum, sizi evlendireceğiz!..

Anndrey Yefimiç birdenbire içindeki köpüğün boğazına tıkandığını hissetti; kalbi şiddetle çarpmağa başladı. Süratle ayağa kalkarak ve pencereye doğru yürüyerek:

— Bu adiliktir, dedi!. Âdi şeylerden bahsettiğinizin nasıl oluyorda farkında değilsiniz!.

Sözlerine yumuşak ve nazik bir eda ile devam etmek istedi; fakat bu arzusuna rağmen yumruklarını sıkarak başından yukarı kaldırdı. Kıpkırmızı kesilerek ve bütün vücudile titreyerek herzamankine benzemiyen bir sesle haykırdı:

— Beni bırakınız!. Dışarı çıkınız! İkiniz de dışarı çıkınız!.

Mihayil Averyaniç'le Hobotov ayağa kalktılar. İlk önce ona hayretle, sonra da korku ile baktılar. Andrey Yefimiç haykırmasına devam etti-'

— İkiniz de çıkınız!. Ahmaklar! Budalalar!. Ne dostluğuna ne de alâkana ihtiyacım var. Ahmak adam!- Neka-dar iğrenç, nekadar bayağı bir hareket!.

Hobotov'la Mihayil' Averyaniç şaşkın şaşkın birbirlerine baktılar, kapıya doğru geri geri çekildiler ve sahanlığa çıktılar. Andrey Yefimiç brömür şişesini kaptığı gibi arkalarından fırlattı. Şişe, kapının eşiğinde gürültü ile kırıldı.

Andrey Yefimiç keridora fırlayarak ağlamaklı bir sesle:

— Cehenneme kadar yolunuz var, diye haykırdı, cehenneme kadar!.

Misafirler gidince, Andrey Yefimiç, huma nöbeti içinde imiş gibi titreyerek kanepeye uzandı, ve daha uzun müddet tekrarladı durdu:

— Ahmaklar!.. Budalalar!..

Sükûnet bulunce kafasına ilk gelen fikir şu oldu: Şimdi zavallı Mihayil Averyaniç her halde pak mahcup ve pek müteessir olmalı idi; ve bütün bu olan biten şeyler pek fe-cidi. Evvelce buna benzer bir hâdise hiç bir zaman başına gelmemişti. Akıl ve mantık nerede kalmıştı?. Eşyayı idraki, filozofce kayıtsızlığı ne olmuştu?.

Doktor bütün gece utancından ve can sıkıntısından uyuyamadı. Sabahleyin saat onda postahaneye gitti ve Mihayil Averyaniç'den özür diledi.

Fevkalâde mütehassis olan Mihayil Averyaniç, dostunun elini kuvvetle sıkarak bir iç çekişile:

— Olan biten şeyleri unutalım. Geçmişi hatırlayanın gözü kör olsun!. Dedi.

Ve birdenbire :

— Lübovkin! Diye öyle bir şiddetle haykırdı ki, bütün posta müvezzileri ve ehali titrediler, bir sandalye ver!

Diğer taraftan, gişeden bir tahahüdlü mektup uzatan "bir kadına da:

— Sen de biraz bekle, meşgul olduğumu görmüyor-musunuz?- Dedi. Sonra Andrey Yefimiç'e dönerek

nezaketle devam etti:

— Artık geçmişi unutalım. Rica ederim dostum, oturunuz!.

Bir dakika kadar sessizce dizlerini oğuşturduktan sonra:

—Size darılmak hatırımdan bile geçmemişti, dedi. Hastalık babamızın oğlu değildir, bunu biliyorum. Dün geçirdiğiniz buhran bizi korkuttu. Sonra biz doktorla u-zun uzadiye sizden bahsettik. Dostum, hastalığınızla ciddi 6 No. KOĞUŞ

79

¦olarak niçin meşgul olmak istemiyor sunuz?. Bu böyele olur mu?. Samimiyetimi mazur görünüz, fakat siz hiç de müsaid olmayan şartlar içinde yaşıyorsunuz: Eviniz dar ve pis, size ihtimam eden yok, tedavi için paranız yok... Sevgili dostum, doktor ve ben size bütün kalbimizle yal varıyoruz, nasihatimizi dinleyiniz: Hastahaneye yatınız! Orada, gıda, bakım ve tedavi mükemmeldir. Yegevni Feo-doroviç -söz aramızda- fena bir terbiye almış olmasına rağmen işinin ehli bir adamdır, ona tamamen itimad edilebilir; sizinle meşgul olacağını bana vadetti.

Andery Yefimiç, posta müdürünün bu samimi alâkasından ve birdenbire yanaklarında parlayıveren göz yaşlarından mütehassis oldu.

Elini kalbi ürerine koyarak mırıldandı:

— Muhterem dostum, inanmayınız1. Onlara inanmayınız!. Bu yalandır!. Benim bütün hastalığım, yirmi sene zarfında bütün şehrin iHnde""to^TeFaOTâ^

m em ve bu buldugunTTumsenin bir deli olusucturTrBflflHr îîîçDir hastalığım yoJoBenTsaaececuasimkanTTilmayan bir fasit daireye düştüm. Benim için hepsi birdir, ben her-şeye hazırım.

— Hastahaneye yatınız, aziz dostum!

— Bir çukur da olsa bence hepsi bir.

— Her hususta Yegeveni Feodoroviç'in sözünü dinleyeceğinize dair bana söz veriniz, dostum.

— Hay hay, söz veriyorum. Fakat muhterem dostum, tekrar ediyorum, ben fasid bir dairenin içine düştüm. Şimdi herşey, hattâ dostlarımın mukadderatım hakkındaki samimî alâkaları bile, bir tek şeye: Benim mahvıma müncir olmaktadır. Ben mahvoluyorum ve bunu itiraf etmek cesaretini de gösteriyorum.

— Dostum, siz iyileşeceksiniz!.

— Bunu söyelmek neye yarar? Dedi. Benim şimdi his

ettiğim şeyleri, hayatlarının sonunda his etmeyen pek az; insan vardır. Böbreklerinizde bir hastalık bulunduğunu, veya kalbinizin büyüdüğünü size söyleseler, veyahut, deli veya cani olduğunuzu iddia etseler, yani bir kelime ile, etrafınızdaki insanlar birdenbire dikkatlarını size çevir-seler, çıkış imkânı olmayan bir fasid daireye düştüğünüzü biliniz!. Bu daireden çıkmağa çalıştıkça, yolunuzu daha fazla şaşıracaksınız!. Teslim olunuz, çünki artık hiç bir insan kuvveti sizi kurtaramayacaktır. Ben böyle zannediyorum.

Bu arada gişenin önünde bir yığın halk birikmişti. Andrey Yefimiç işe mâni olmamak için ayağa kalktı ve müsade istedi. Mihayil Averyaniç, doktordan bir defa daha söz aldı ve onu dış kapıya kadar geçirdi.

Aynı günün akşamı Hobotov, sırtında kısa kürkü, a-yağında uzun çizmeleri olduğu halde ansızın Andrey Ye~ fimiç'e geldi. Ve ona, sanki dün hiç birşey olmamış gibi:

-— Meslekdaşim, dedi, size ufak bir işim düştü. Sizi davet etmeğe geldim: Benimle bir konsültasyona gelir misiniz?.

Hobotov'un kendisini, dolaştırmak vesilesiie biraz eğlendirmek veyahut hakikaten üçbeş kuruş kazandırmak istediğine zahib olan Andrey Yefimiç giyindi ve onunla beraber sokağa çıktı. Bir gün evvelki kabahatini tamire ve Hobotov'la barışmağa firsat bulduğundan dolayı memnundu. Dünki hâdiseden hiç bahsetmeyen ve kendisini af eden Hobotov'a candan müteşekkirdi. Hobotov gibi kültürsüz bir adamdan böyle bir nezaket hiç beklenmezdi. Andrey Yefimiç sordu:

— Peki, sizin hastanız nerede?.

— Yanımda, hastahanede. Uzun zamandanberi size göstermek istiyordum. Çok enteresan bir vak'a..

Hastahanenin avlusuna girdiler ve asıl binayı dolaşa-

rak delilerin bulunduğu pavyona doğru yollandılar. Ve butun bunlar, nedense, sükûn içinde oluyordu. Pavyona girdikleri zaman Nikita, mutadı olduğu üzere, fırladı ve vaziyet aldı.

Andrey Yefimiç'le birlikte 6 numaralı koğuşa girerlerken Hobotov yarım sesle:

— Hastalardan birinin ciğerlerinde komplikasion olmuş, sız beni burada bekleyiniz, ben şimdi gelirim. Bir stethoscope (1) bulup getireceğim, dedi. Ve çıktı gitti

(1) Stethoscope: Misma, hastaları dinlemeğe mahsus boru..

XVII

Akşam oluyordu. İvan Dimitriç, başı yastığa gömülü bir halde yatağında yatıyordu. Paralytique hasta kımıldamadan oturuyor, sessizce ağlıyor ve dudaklarını oynatıyordu. Şişman mujik ve eski posta tevzi memuru uyuyorlardı. Ortalık sessizdi.

Andrey Yefimiç, İvan Dimitriç'in karyolasına oturmuş bekliyordu. Aradan yarım saat geçtikten sonra Hobo-tov'un yerine, kucağında hasta kaputu, birtakım çamaşırlar ve terlikler olduğu halde, Nikita koğuşa girdi; yavaşce:

— Lütfen giyininiz asâletli efendimiz, dedi.

Sonra, boş, ve herhalde az önce getirilmiş olan bir karyolayı göstererek ilâve etti:

— İşte sizin yatağınız, lütfen buraya. Birşey değil, inşallah iyileşirsiniz!.

Andrey Yefimiç herşeyi anladı. Bir tek kelime söylemeden Nikita'nın gösterdiği yatağa gitti ve oturdu. Niki-ta'nın ayakta beklediğini görünce çırçıplak soyundu ve bir utangaçlık duydu. Sonra hastahanenin çamaşırlarını giydi. İç donları çok kısa, göjnlek ise uzundu.

Kaput, isli balık kokuyordu.

Nikita:

— İnşallah iyileşirsiniz, diye tekrarladı-

Ve Andrey' Yefimiç'in elbiselerini kucaklayarak dışarı çıktı ve arkasından kapıyı kilitledi.

Utançla kaputuna sarman ve bu yeni kıyafetile bir mahbusa benzediğini hisseden Andrey Yefimiç:

— Hepsi bir, diye düşündü, benim için hepsi bir.. Bir frakın, bir üniformanın veyahut bir hastahane kaputunun bence hiç bir farkı yoktur...

Fakat saati ne olmuştu?. Ya, yan cebindeki bloknotu?. Sigaraları?.. Nikita elbiselerini nereye götürmüştü?. Şimdi, galiba, ölünceye kadar ne pantalon, ne yelek, ne de çizme giyemeyecekti. Bütün bunlar ilk anda ona tuhaf, hattâ inanılmaz göründü. Andrey Yefimiç şimdi bile, Belova-nm evi ile 6 numaralı koğuş arasında hiç bir fark bulunmadığına, bu dünyadaki herşeyin boş ve mânâsız olduğuna kanidi.. Halbuki bu arada elleri titriyor, ayakları donuyordu. Ve yakında İvan Dimitriç'in uyanarak kendisini hastahane kaputile göreceği düşüncesi onu ürkütüyordu. Ayağa kalktı, birkaç adım attı ve tekrar oturdu.

İşte o, yarım saattan, bir saattan beri hareketsiz oturuyor, ve bu hal, elem verecek kadar onu sıkıyordu-. Burada, tıpki bu insanlar gibi, bir gün, bir hafta, hattâ yıl-larce nasıl oturulabilirdi?. Meselâ işte o, oturdu, dolaştı, ve yeniden oturdu. Hattâ gidip pencereden bakmak, ve yeniden koğuşların içinde bir köşeden diğer köşeye gidip gelmek de mümlkündür- Peki ya sonra?. Bütün

ömrünce bir put gibi burada oturup düşünecekmi idi?. Hay ir bu müm-kin değildi.

Andrey Yefimiç yattı, fakat yatmasile kalkması bir oldu. Kolunun yenile alnındaki soğuk terleri sildi ve bütün yüzünün balık isi kakusuna bulandığını hissetti. Tekrar odanın içinde dolaştı.

Hayretle kolarmı açarak:

— Her halde işin içinde bir yanlışlık var, diye söylen--di. Meseleyi anlamak lâzım, burada bir yanlışlık var...

Bu sırada İvan Dimitriç uyandı. Yatağının içinde o-

turdu, yüzünü yumruklarına dayadı. Tükürdü. Sonra,' lâ~ kayıt bakışlarla doktora baktı, ve görünüşe göre, ilk anda hiç birşey anlamadı. Fakat çok geçmeden uykulu yüzü, zalim ve müstehzi bir hal aldı. Bir gözünü kapayarak, yari-uykulu kısık bir sesle:

— Aha, sizi de buraya tıktılar, benim küçük güvercinim!. Dedi. Çok memnun oldum. Bugüne kadar başkalarının kanını siz içtiniz, şimdi de sizinkini içecekler!. Mükemmel!.

İvan Dimitriç'in sözlerinden ürken Andrey Yefimiç:.

— İşin içinde bir yanlışlık var, dedi. Ve omuzlarını kaldırarak tekrar etti:

— İşin içinde bir yanlışlık olmalı!.

İvan Dimitriç bir ikinci defa tükürdü ve yattı.

— Melun hayat!. Diye homurdandı. İşin acı ve'can sıkıcı tarafı, bu hayatın, operada olduğu gibi, tazim ile veyahut çekilen ıstırablara karşı bir mükâfatla değil de ö-lümle bitişidir. Mujikler gelir ve ölüyü kollarından ve bacaklarından yakaladıkları gibi bodruma sürüklerler. Bırrr! Fakat ne zararı var?. Buna karşılık öteki dünyada da biz bayram edeceğiz!. Ben öteki dünyadan, bir hayalet halinde buraya gelip bu ifritleri korkutacağım. Saçlarını ağar-iacağım!.

Moyseyka içeri girdi; doktoru görünce elini uzatarak t

— Bana bir kapikçik ver!. Dedi.

XVIII

Andrey Yefimiç pencereye yaklaştı ve tarlaya baktı-Artık gece olmuştu. Ufkun sağ tarafından, soğuk ve erguvani bir ay doğuyordu.

Hastahanenin tahta perdesinden pek de uzak olmayan bir mesafede, yüz sajen (1) kadar ileride, taştan bir duvarla çevrili beyaz, yüksek bir ev görünüyordu. Burası, hapishane idi. Andrey Yefimiç:

— İşte realite!. Diye düşündü ve korktu.

Ay da, hapishane de, tahta perdedeki çiviler de, kemik yakan fabrikanın (2) uzak alevleri de, velhasıl herşey korkunçtu.

Arka tarafta biri içini çekti. Andrey Yefimiç etrafına bakındı; gülümseyen ve müstehzi bir eda ile bir gözünü kırpan, göğsü nişanlı ve sırmalı bir adam gördü. Bu da ona korkunç göründü.

Andrey Yefimiç, ne ayda, ne de hapishanede herhangi bir hususiyet olmadığına, aklı başındaki insanların da nişan taktıklarına, zamanla herşeyin mahvolup balçık haline inkilâb edeceğine kendini inandırmağa çalıştı. Fakat birdenbire, onu bir ümidsizlik kapladı.

İki elile parmaklığa sarıldı ve bütün kuvvetile onu sarstı. Lâkin sağlam parmaklık kımıldamadı bile.

(1) Sajen: 2,134 metre tutan bir uzunluk ölçüsüdür.

(2) Burada kasdedîlen, hayvan kemiklerini yakmak suretile boya elde eden bir fabrikadır.

O zaman, korkusunu azaltmak için İvan Dimitriç'im yatağına gitti ve oturdu. Titreyerek ve soğuk terlerini silerek:

— Azizim, dedi, ben cesaretimi kaybettim, ümidsiz— lige düştüm.

İvan Dimitriç alay ederek:

— Biraz felsefe yapınız, dedi- ?

— Aman yarabbi!.. Evet, evet... Siz, bir zamanlar,, Rusyada felsefe bulunmadığını, fakat en hakir insanlara varınceye kadar, herkesin felsefeden dem vurduğunu söylemiştiniz!..

Andrey Yefimiç, âdeta acındırmak istiyormuş gibi! ağlamaklı bir sesle devam etti:

— Fakat hakir, âdi insanların felsefe yapmasından hiçbir zarar gelmez. Lâkin dostum, bu zalim neş'enin sebebi ne?. Hem bu hakir insanlar madeki tatmin edilmemişlerdir, felsefe yapmamalarına imkân mı var?. Akıllı, malûmatlı, mağrur, hürriyet sever, olgun ve mütekâmil bir a-dam için, pis bir taşra kasabasında doktorluk yapmaktan ve bütün hayatmce şişe çekmekten, sülük ve yakı yapıştırmaktan başka bir çare kalmıyor. Bu şarlatanlıktır, ahmaklıktır! Adiliktir! Oh, allahım!.

— Saçma şeyler söylüyorsunuz!. Doktorluğu beğen— miyordisanız nazır olmalı idiniz!.

— Biz hiç birşey, hiç birşey olamayız!... Azizim, biz" zayıf adamlarız!.. Ben lâkayıt bir adamdım. Salim ve cesur düşünürdüfrn.

Fakat cesaretimi kaybetmem için hayatın bana biraz kabaca temas etmesi kâfi geldi. Tam bir dermansızlık... Biz zayıf insanlarız, acınacak insanlarız.. Siz de öyle azizim.. Siz akıllı ve asilsiniz!. Annenizden emdiğiniz sütle beraber asıl huylara da tevarüs ettiniz!

Fakat hayata atılır atılmaz yoruldunuz ve hastalandınız!. Zayıfız, zayıf!..

Karanlığın basmasile beraber korku ve hakaret görmüş olma hissinden mada, can sıkıcı daha bazı şeyler de Andrey Yefimiç'i tazib etmeğe başladı. Nihayet o, bunun sigara ve bira içme arzusu olduğunu idrak etti.

— Ben buradan çıkacağım azizim, dedi. Buarya ışık getirmelerini söyleyeceğim!. Ben böyle kalamam. Buna tahammülüm yok.

Andrey Yefimiç kapıya doğru gitti ve kapıyı açtı. Fakat Nikita derhal fırladı ve onun yolunu kesti.

— Nereye gidiyor sunuz?. Diye sordu. Olmaz, olmaz!. Şimdi uyku zamanı.

Andrey Yefimiç şaşırdı:

— Fakat ben bir dakika için çıkacağım, şöyle avluda biraz dolaşacağım-

— Olmaz, olmaz, yasaktır. Bunu siz de biliyorsunuz!. Nikita gürültü ile kapıyı kapadı ve sırtile kapıya dayandı.

Andrey Yefimiç omuzlarını silkerek sordu :

— Fakat ben buradan çıkarsam, bundan kime ne?. Anlamıyorum! -Titrek bir sesle ilâve etti- Nikita, benim dışarı çıkmam lâzım.

Buna ihtiyacım var.

Nikita, bir mürebbi edasile:

— Nizamı bozmayınız! Bu iyi birşey değil, dedi. İvan Dimitriç birdenbire sıçrayarak bağırdı:

— Hangi şeytanın işidir bunlar?. Bizi ne hakla dışarı çıkmaktan menediyor? Ne cesaretle bizi burada alıkoyuyor?. Muhakemesiz hiç kimsenin hüriyetinin tahdit edilemeyeceği kanunda sarih olarak yazılmıştır. Bu zorbalıktır!. Bu istibdattır.

İvan Dimitriç'in haykırışından cesaretlenen Andrey Yefimiç:

— Tabii bu zorbalıktır, dedi. Ben dışarı çıkmak ihtiyacındayım, dışarı çıkmağa mecburum! Onun hakkı yok!.

Bırak ta dışarı çıkayım, diyorum sana!. İvan Dimitriç kapıyı yumruklayarak:

— İşitiyor musun, hayvan herif?. Diye bağırdı. Aç kapıyı, yoksa kırarım. Deri yüzücü herif!.

Andrey Yefimiç, Bütün vücudile titreyerek:

— Aç!. Diye haykırdı. Ben istiyorum!. Nikita, kapının öte tarafından cevap verdi:

— Biraz daha söylen, biraz daha!.

— Hiç olmazsa git de Yevgeni Fedoroviç'i buraya ça-çır!. Buraya teşrif etmesi için benim rica ettiğimi söyle.. Bir dakika için!.

— Zaten yarın sabah kendiliğinden gelecek! İvan Dimitriç bu arada sözüne devam etti:

— Bizi asla bırakmıyacaklar. Bizi burada çürütecekler!. Hey Allahım, öteki dünyada cehennemin olmamasına ve bu alçakların af edilmelerine imkân var mi?.. O takdire adalet nerede?. Aç alçak herif, boğuluyorum, diye kısık bir sesle haykırdı ve kapıya yüklendi -

kafamı parçalayacağım! Katiller!.

Nikita süratle kapıyı açtı, Andrey Yefimiç'i iki elile ve iki dizile kabaca itti. Sonra alabildiğine hız alarak adamcağızın suratına bir yumruk indirdi. Andrey Yefimiç, muazzam, tuzlu bir dalganın kendisini baştan aşağı örttüğünü, ve yatağa doğru sürüklediğini sandı.

Filhakika ağzında bir tuzluluk vardı: Herhalde dişleri kanamış olacaktı. O, âdeta yüzecekmiş gibi ellerini salladı ve bir karyolaya tutundu ve bu esnada Nikita'nın iki defa sırtına vurduğunu hissetti.

İvan Dimitriç de keskin bir çığlık kopardı. Herhalde onu da dövüyorlardı.

Sonra herşey sustu- Ayın berrak ışıkları parmaklıkların arasından süzülüyor, döşemenin üzerinde ağa benzer bir gölge uzanıyordu.

Ortalık korkunçtu.

Andrey Yefimiç yattı, nefes bile almıyordu. Büyük lıir dehşet içinde ikinci bir dayağı beklemeğe başladı. Ona, âdeta birisi bir orak alarak vücudune saplamış ve bunu göğsünde, bağırsaklarında birkaç defa çevirmiş gibi geldi. Acısından yastığı ısırdı, dişlerini sıktı; ve birdenbire, bu hercumerc arasında, gayet vazih olarak kafasında korkunç, tahammül edilmez bir fikir parladı: Demek ki, ay ışığı altında, siyah gölgeler halinde görünen bu insanlar da, senelerce, hergün, böyle bir acı çekmişlerdi. Yirmi yıldan fazla süren bir zaman zarfında nasıl oluyor da o bunu anlamamış, anlamak istememişti?.

O ıstırab ve acıyı bilmiyordu, bunlar hakkında hiç bir fikri yoktu. Demek kabahatsizdi. Fakat vicdanı, Nikita gibi laf anlamaz ve kaba vicdanı, tepeden tırnağa kadar onu dondurmuştu.

Yerinden fırladı. Bütün kuvvetile haykırmak ve derhal Nikita'yı, sonra Hobotov'u, hastahane müdürünü, cerrah muavinini en sonra da kendini öldürmeğe koşmak istedi. Fakat göğsünden bir şada bile çıkmadı, bacakları o-na itaat etmedi. Tıkanarak kaputunu ve gömleğini şiddetle üzerinden çekti, parçaladı ve hissiz olarak yatağın'üze-i düştü.

I XIX

Ertesi sabah başı ağrıyor, kulakları oğulduyor, ve bütün vücudunda bir dermansızlık his ediyordu. Dünkü za-fını hatırlamaktan herhangi bir utanç duymadı- O, dürt mecalsizdi, aydan bile korkuyordu. Evvelce mevcudiyetlerinden bile şüphe ettiği bir takım düşünce ve hislerini a-çıkca söylüyordu. Meselâ: Felsefe yapan âdi tabakanın tatmin edilmemiş olmaları gibi.. Fakat şimdi ona herşey vız geliyordu.

Yemiyor, içmiyor, hareketsiz olarak yatıyor ve susuyordu. Kendisine sual sorulduğu zaman: «Benim için hepsi bir, cevap vermiyeceğim, hepsi bir benim için» diye düşünüyordu.

Öğleden sonra Mihayil Averyaniç geldi, yüz gram çayla yarım kilo marmelad getirdi. Daryuşka da geldi. Yüzünde şaşkın bir ıstırab olduğu halde, bütün bir saat onun yatağı yanında durdu. Hobotov da ziyaretine geldi. Beraberinde bir şişe brömür getirdi. Çıkarken de Nikita'ya, koğuşu herhangi bir şeyle tütsülemesini emretti.

Akşama doğru Andrey Yefimiç nüzul isabetinden öldü. Evvelâ ona şiddetli bir titreme geldi. Sonra bir gasyan başladı: İğrenç birşeyin, ta parmaklarına varmceye kadar bütün vücuduna nüfuz ettiğini, midesinden başına yükseldiğini, gözlerini, kulaklarını kapladığını zannetti. Andrey Yefimiç son deminin gledIğini anladı ve İvan Dimit-6 No. KOĞUŞ 91

1

riç'in, Mihayil Averyaniç'in ve milyonlarca insanın ebediyete inandıklarını hatırladı. Ya hakikaten ebediyet varsa?. Fakat o ebediyeti istemiyordu- Ebediyeti ancak bir an i-çin hatırlamıştı. Dün kendilerine dair bazı şeyler okuduğu harikulade güzel ve muhteşem bir ceylân sürüsü önünden geçti. Sonra bir kadın kendisine bir taahhütlü mektup u-zattı. Mihayil Averyaniç birşeyler söyledi. Sonra herşey kayboldu. Ve Andrey Yefimiç ebedî olarak unutuldu.

Mujikler geldi, onu kollarından ve bacaklarından tutarak hastahane klişesine götürdüler. O orada gözleri açık olarak masanın üzerinde yattı, geceleyin ay ışığı onu aydınlattı.

Sabahleyin Sergey Sergeyiç geldi. Huşu ile İsanm ö-nünde dua etti ve eski şefinin gözlerini kapadı.

Bir gün sonra da Andrey Yefimiç'i gömdüler. Gömülmesinde Mihayil Areryaniç'le Daryuşka'dan başka kimseler yoktu.

r IP*».

a

ÇUKURDA

Ukleyevo köyü bir çukurun içine yapılmıştı; öyle ki, ;§oseden ve şömendüfe~r istasyonundan, ancak çan kulesile basma fabrikalarının bacaları görünürdü.

Gelip geçenler, bu köyün ne köyü olduğunu sordukları zaman, onlara:

— Burası, cenaze merasiminde klişe bekçisinin bütün havyarı yeyip bitirdiği köydür, cevabını verirlerdi.

Bir tarihde, fabrikatör Kostükov'un cenaze yemeğinde, ihtiyar küse bekçisi, diğer yemekler arasında, taneli siyah havyar bulunduğunu görmüş ve büyük bir aç gözlülükle havyarı yemeye koyulmuş. Onu dürtmüşler, kolundan çekmişler, fakat klişe bekçisi, duyduğu hazdan adetâ kendinden geçtiği için, bunlardan hiç birisinin farkında bile olmamış; habıre yemeğine devam etmiş. Bütün havyarları silip süpürmüş. Kavanozun içinde ise dört funt (1) havyar varmış.

Bu hâdisenin üzerinden uzun yıllar geçmiş.. Küse bekçisi öleli bir hayli zaman olmuş.. Fakat bu havyar hikâyesi bir türlü unutulmamış.. Burada hayatını çok se-filâne idi, yoksa bura insanları, bundan on yıl önce cer-yan eden bu ehemmiyetsiz hâdiseden gayrisini göremi-yecek kadar mı kabiliyetsizdiler?. Her ne hâl ise, fakat (1) — Funt: Ruysa'da kullanılan, 400 gram ağırlığında ¦bir ölçüdür.

Ukleyevo köyüne dair bundan başka hiç bir şey söylenmiyordu.

Ukleyevo köyünde hiç durmadan bir sıtma salgını hüküml sürer, geniş gölgeler salan ihtiyar söğütlerin örttüğü çitler boyunca, hattâ yazın bile, yıvışık, batak bir çamur eksik olmazdı. Burası her zaman fabrika döküntüsü ve basmaların yapılmasında kullanılan sirke ruhu kokardı. Fabrikalar -üçü basma biri deri- tam köyün içinde değil de, biraz uzakta, köyün kenarında bulunuyorlardı. Bu fabrikalar, pek de büyük değillerdi; hepsinde çalışan işçilerin sayısı, top yekûn 400 ü geçmezdi. Deri fabrikası,, ırmağın suyunu kokutmuştu; fabrika döküntüleri çayırı bulaştırmış, köylünün koyunları şarbon hastalığına yakalanmış, ve fabrikanın kapanması emredilmişti. Bu suretle fabrika kapalı sayılıyor, fakat, fabrika sahibinden ayda onar ruble alan, köy polis âmirile kaza doktorunun malûmatı altında gizlice çalışıyordu. Bütün köyün içinde şöyle hatırı sayılır, taştan yapılmış damlı iki ev vardı. Biri nahiye müdürlüğü binası idi; tam klişenin karşısına isabet eden iki katlı diğerinde ise, Grigori Petrov Tsıbukin isminde Epifan'lı bir şehirli otururdu.

Grigori bir bakkal dükkânı tutuyordu. Fakat bu bir gösterişten başka bir şey değildi. Hakikatta o, votka, davar, deri, buğday, domuz, ilâh gibi her türlü ticaretle meşgul olurdu. Meselâ kadın şapkaları için hariçten saksığan istendiği zaman, Grigori, bunların beher çiftinden otuzar kapik kazanır, odun ihtikârı yapar, faizle para verirdi. Velhasıl Grigori, ihtiyar bir iş adamiydi.

Grigori'nin iki oğlu vardı. Büyüğü Anisim, poliste, taharri memuru idi; seyrek olarak eve gelirdi. Küçüğü Stefan, ticaret hayatına atılmıştı. Babasına yardım; ederdi. Fakat ondan esaslı bir yardım beklemezlerdi; çünkü hastalıklı ve sağırdı; karısı Aksinya, pazarları şapka gi~

yen ve şemsiye taşıyan, mütenasip vücudlu güzel bir kadındı. Sabahları erken kalkar, geç vakit yatar, eteklerini toplayarak ve anahtarlarını şıngırdatarak, bütün gün, kâh anbara, kâh mahzene, kâh dükkâna koşar dururdu. İhtiyar Tsıbukin gelinine keyifli keyifli bakar, gözleri parlar ve o anda, bunun, büyük oğlunun karısı olacak yerde, kadın güzelliğinden anladığı şüpheli olan sağır küçük oğlunun karısı oluşuna esef ederdi.

İhtiyarın daima aile hayatına karşı bir meyli vardı. Ve o, ailesini, bilhassa taharri memuru olan büyük oğlu ile gelinini, dünyada her şeyden fazla severdi. Aksinya daha sağırla evlenir evlenmez harikulade bir işgüzarlık göstermeğe başladı : Derhal, kime borç vermek, kime vermemek lâzım geldiğini kavradı; anahtarları üzerinde tutar, bunları kocasına bile emniyet edemezdi. Hesaplara bakar, köylüler gibi beygirlerin dişlerini muayene eder, ve mütemadiyen güler veyahut haykırırdı. Fakat o, ne yaparsa yapsın, ne söylerse söylesin ihtiyar sadece gülümser ve :

— Yaşa gelinim!. Yaşa güzeller güzeli, yavrum!.. Diye söylenirdi. İhtiyar Tsıbukin duldu. Fakat oğlunun düğününden bir yıl sonra dayanamadı, kendisi de evlendi. Ona, Ukleyevo'dan otuz verset mesafede, iyi bir aileye mensup Varvara Nikolayevna isminde, yaşlıca fakat güzel ve gösterişli bir kız buldular.

Varvara Nikolayevna, üst kattaki odasına yerleşir yer-leşlmez, adetâ evin bütün pencerelerine yeni camlar takılmış gibi evin içinde her şey parlamağa başladı. Lâmbalar yandı, masalar, kar gibi beyaz örtülerle örtüldü. Pencerelerde ve evin önündeki bahçede, kırmızı güzel çiçekler peyda oldu. Artık şimdi yemekler müşterek bir sahanda yenmiyor, her kesin önüne ayrı bir tabak konuyordu.

Varvara Nikolayevna, tatlı tatlı gülümsüyor, ve evin

içinde her şey güler gibi oluyordu. Evvelleri hiç olmadığı halde, şimdi avluya dilenciler, serseriler, seyyahlar dolmaya başladı.

"Pencerelerin altında Ukleyevo kadınlarının çıngıraklı ve şikâyetli sesleri, sarhoşluklarından ö-türü fabrikadan kovulmuş zayıf ve bitkin mujiklerin kabahatli öksürükleri duyulmağa başladı. Varvara, para, ekmek, eski elbise vermek suretile bunlara yardım ederdi.

Evin içinde biraz daha eskiyince, dükkândan da öteberi taşıyıp vermeye başladı. Bir gün sağır

delikanlı, analığını ellişer gramlık iki paket çay götürürken gördü ve buna, fena halde içerledi. Bir sırasını getirerek babasına :

— Annem ellişer gramlık iki paket çay götürdü, dedi, bunu 'hangi deftere yazalım?

İhtiyar hiç bir cevap vermedi. Biraz durdu, kaşlarını oynatarak düşündü, sonra, yukarı, karısının yanına çıktı. Okşayıcı bir sesle :

— Varvaruşka, yavrum, dedi, şayet sana dükkândan bir şey lâzım olursa, gel al. Hiç çekinmeden al, afiyetle kullan!.

Ertesi gün sağır oğlan avludan geçerken analığına

seslendi:

— Anne, dedi, şayet size bir şey lazımsa alınız!.. Kadının bu sadaka verişlerinde, tıpkı Meryem Ana kandillerinde, kırmızı çiçeklerde olduğu gibi bir yenilik, bir neş'e, bir hafiflik vardı.

Perhiz, arifesinde veyahut üç gün süren yortularda mujiklere, fıçıya yaklaşmıyacak derecede pis bir koku neşreden kokmuş domuz eti sattıkları ve sarhoşlardan, rehin olarak, tırpan, şapka, kadın başörtüleri aldıkları; kötü bir votka ile kendinden geçmiş fabrika işçilerinin çamurlarda yuvarlandıkları, fenalık ve günahkârlığın, koyulaşarak â-detâ bir sis halinde havada asılı durduğu zaman, evin i-çinde, ne kokmuş domuz eti ile, ne de votka ile hiç bir ili-

olmıyan secsiz, temiz bir kadının bulunduğunu düşünmek ruhlara bir hafiflik verirdi. Bu kadının verdiği sadakalar, bu acı, bu ağır günlerde, makinelerdeki emniyet süpapı tesirini yapardı.

Tsıbukin evinde günler, meşguliyetle geçerdi. Güneş henüz doğmamış, fakat Aksinya kalkmış, gürültülü bir şekilde burnundan soluyarak koridorda yüzünü yıkamış; mutfakta semaver fıkırdamağa, bir fenalığın vukuunu önceden haber verir gibi homurdanmağa başlamıştır. Sırtında siyah uzun bir ceket, ayağında bezden bir pantalon, ve yüksek konçlu parlak çizmeler olduğu halde ihtiyar Gri-gOTİ Petrov —küçümen, temiz— tıpkı meşhur bir şarkıdaki kaynata gibi odadan odaya dolaşır ve ökçelerini birbirine vururdu. Dükkânı açarlardı. Ortalık ışıdığı zaman kapının önüne bir binek arabası yanaşır, ihtiyar kocaman kasketini kulaklarına kadar çekerek cakalı bir eda ile arabaya kurulurdu; bunun 58 yaşında bir ihtiyar olduğuna kimse inanamazdı. Karısile gelini onu teşyi ederlerdi. İşte bu anda, üzerinde güzel temiz bir ceket olduğu ve a-rabaya da 300 ruble kıymetinde koca bir aygır koşulu bulunduğu esnada, Grigori Petrov, mujiklerin rica ve şikâyetlerini dinletmek için kendisine yaklaşmalarını sevmezdi; o mujiklerden nefret eder, onlara hor bir gözle bakardı. Mujiklerden birinin kapıda beklediğini görecek olsa, öfkeli bir sesle

: — Hey burada ne duruyorsun, uzaklaş bakalım, diye haykırır; bekleyen bir dilenci ise :

— AUah versin!.. Diye onu savardı.

O, işlerini görmek için şuraya buraya giderdi. Karısı, koyu renk bir entari, siyah bir önlük giymiş olduğu halde odayı toplar ve yahut mutfak işlerini görürdü. Aksinya dükkânı idare ederdi; dışarıdan, para ve şişe şıkırtıları, kadının güldüğü veya bağırdığı ve yahut darılttığı müş-100

terilerin öfkeli öfkeli söylenişleri işitilirdi. Bu arada, dükkânda, gizli votka satışının cereyan ettiğini de fark etmek mümkün olurdu.

Sağır da dükkânda oturur, ve yahut başı açık elleri cebinde sokakta dolaşır ve dalgın dalgın kâh köy evlerine, kâh gök yüzüne bakardı.

Tsıbukin'lerin evinde günde altı defa çay içerler, dört defa yemek yerlerdi. Akşam olunca da o günkü hasılatı hesaplarlar, kaydederler, sonra da derin bir uykuya yatarlardı.

Ukleyevo'daki üç bez fabrikasile, fabrikatör büyük Hrımin'in, küçük Hrımin'in ve Kostükov'un evleri, telefonla birbirine bağlı idi.

Nahiye müdürlüğüne de bir telefon kurmuşlardı. Fakat hamam böceklerile tahta kuruları telefonun içine yuva yaptıklarından bu telefon kısa bir zaman sonra işlemez oldu.

Nahiye müdürü okuması yazması kıt bir adamdı. Bütün kelimeleri majüskül harflerle yazardı. Fakat telefon bozulduğu zaman :

— Şimdi bize telefonsuzluk biraz güç gelecek, dedi.

Büyük Hrımin'lerle küçük Hrımin'ler, hiç durmadan birbirlerile davalaşırlardı. Bazen küçük Hrımin'ler de kendi arabalarında kavga ederler ve davalaşmağa başlarlardı. Bu hâdise Ukleyevo sakinlerini eğlendirirdi. Çünkü bunların her kavgasını müteakip bu kavga hakkında bir yığın dedikodu yapılır, bir yığın lâf söylenirdi.

Bayramlarda Kostükov ve küçük Hrımin'ler, araba gezintileri tertip ederler, danalar keserlerdi. Aksinya, kolalı etekliğini hışırdatarak, fevkalâde süslü bir halde, dükkânının civarında, sokakta dolaşırdı. İşte o zaman Tsıbu-kin de, yeni atını göstermek için, arabasile çıkar, yanma da Varvara'yı alırdı. Geceleyin, araba gezintisini müteakip, herkes yattıktan sonra küçük Hrımin'ler in avlusun-

>da armonik çalardı. Mehtaplı gecelerde, armonik sedası ruhlarda bir sevinç, bir ürperme tutuştururdu. İşte bu anda Ukleyevo bir mezar olmaktan çıkardı.

II

Tsıbukin'in büyük oğlu Anisim, çok seyrek olarak,, ancak büyük bayramlarda köye gelirdi. Fakat buna karşılık köye gelen hemşerilerile sık sık hediyeler, ve kendisinin olmıyan fevkalâde güzel bir yazı ile yazılmış mektuplar gönderirdi. Bu mektuplar, her defasında yazı kâa-dına istida şeklinde yazılmış olurdu. Mektuplar, Anisim'in konuşma esnasında hiç kullanmadığı: «Sevgili anneciğim ve babacığım, fizikî ihtiyaçlarınızı tatmin etmek için size bir funt kokulu çay gönderiyorum.¦> Tarzında bir takım tâbirlerle dolu bulunurdu.

Her mektubun altında âdeta bozuk bir kalem ucu ile yazılmış gibi, kargacık burgacık bir «Anisim Tsıbukin» imzası atılır, bunun altına da, gene ayni güzel yazı ile «Polis hafiyesi» kaydı ilâve edilirdi.

Anisim'in mektupları yüksek sesle, bir çok defalar o-kunur, fevkalâde mütehassis ve heyecandan kıpkırmızı olmuş ihtiyar Tsıbukin :

— Bak işte, derdi, burada kalmak istemedi, okumuş bir muhite gitti. Ne yapalım, varsın, gitsin!. Herkes gücünün yettiğini yapar.

Karnav&l yortularından b?raz önce idi. Bir gün doluyla karışık şiddetli bir yağmur yağmağa başladı. İhtiyar Tsıbukin ile Varvara dışarıya bakmak üzere pencereye yaklaştılar.. Tam bu sırada, Anisim'in kızakla istasyon is-

tikametinden gelmekte olduğunu görmesinler mi?. Halbuki onu hiç beklemiyorlardı. Anisim muztarip ve endişeli bir yüzle odadan içeri girdi. Onun yüzündeki bu endişe ve İstırap ifadesi, sonra da devam etti. Onda acayip bir başıboşluk «âzâdeserlik» göze çarpıyordu. Geri dönmekte acele etmiyor; işinden kovulmuşa benziyordu. ; Varvara, Anisimin gelişine memnundu; ona kurnaz kurnaz bakar, içini çeker, ve başını sallardı.

Bir defasında:

— Aman Yarabbi bu nasıl iş, diye söylendi?. Bu delikanlı yirmi sekizine girdiği halde, elan bekâr duruyor.. Oh... teh... te!.

Varvaranm sakin ve monoton sözleri komşu odadan ancak «oh., teh.. te..» halinde duyuldu.

Varvara, ihtiyarla ve Aksinya ile fısıldaşmağa başladı. Onların yüzü de tıpkı suikastçıların gibi hilekâr ve esrarengiz bir hal aldı.

Anisim'i evlendirmeğe karar verdiler,

Varvara ona:

— Oh... teh... te... Dedi, küçük kardeşini çoktan evlendirdiler. Halbuki sen, çarşıdaki horoz gibi mütemadiyen eşsiz oturup duruyorsun!.. Bu ne olacak böyle?. Allahm izniyle sen de evlen; sonra istersen gene memuriyetinin başına dön!.. Karın burada bize yardımcı olarak kalır!.. İntizamsız bir

hayat sürüyorsun, delikanlı, nizam ve intizamı unutmuşsun!.. Oh... Te... Te... Siz şehirliler hep günahkârsınız!..

Tsibukin'ler (baba oğul) evlendiği zaman, zengin olmaları itibariyle, onlara fevkalâde güzel gelinler seçmişlerdi. Şimdi Anisim için de güzel bir kız arıyorlardı.

Anisim çirkin ve gösterişsiz bir adamdı. Kısa boylu, zayıf, çelimsiz bir vücudu olduğu halde, tıpkı zoraki şişirilmiş gibi, tombul ve şiş

yanakları vardı. Bakışları na-

fizdi; gözlerini hiç kırpmadan bakardı. Sakalı kırmızı ve seyrekti. Düşünceli zamanlarında sakalını ağzına alır emerdi. Bundan maada içerdi de; bu hali yüzünden ve yürüyüşünden belli olurdu.. Fakat ona, kendisi için çok güzel bir kız bulduklarını haber verdikleri zaman Anisini:

— Çok iyi, dedi, zaten ben de çirkin değilim. Hakça söylemek lâzım gelirse bizim Tsibukin ailesi baştan başa güzeldir.

Kasabaya çok yakın, Torguyevo isminde bir köy vardı. Az önce köyün yarısı kasabaya ilhak edilmiş, diğer yarısı da köy olarak kalmıştı. Köyün, kasabaya ilhak edilen kısmında, kendi küçücük evceğizinde dul bir kadın oturuyordu. Bu kadının, hepten fakir, gündelikle işe giden bir kız kardeşi vardı. İşte bunun da Lipa adlı bir kızı vardı ki, o da annesi gibi gündelikle işe giderdi.

Lipa'nm güzelliği Torguyevo'da dillere destandı; fakat kızm fevkalâde fakir oluşu herkesin canını sıkardı. Bu kız hakkında Ukleyevo da şöyle düşünüyorlardı: «Günün birinde nasıl olsa yaşlı veyahut dul bir adam çıkar da kızın fakirliğine bakmadan onunla evlenir, yahut da «şöylece onu yanma alır»; bu suretle annesi de kıziyle beraber geçinip gider».

Varvara, çöpçatan kadınlardan biri vasıtasiyle Lipa-nın şöhretini duydu ve derhal Torguyevo'ya gitti.

Sonra, kızın teyzesinin evinde, o zamanki âdete uygun olarak, yemekli ve içkili görücülüğe gittiler. Lipa, bilhassa görücüler için diktirdiği penbe bir rop giymiş, saçlarına da, tıpkı alev gibi, gelincik renginde bir kurdele takmıştı.

Lipa, ince, zarif hatlı, zayıf, nahif, solgun bir kızdı; açık havada çalışmasından ötürü yüzü esmerleşmişti; mahcup ve melânkolik bir tebessüm onun yüzünden hiç

eksik olmazdı. Gözleri, çocukça — itimatkâr ve meraklı — bir bakışla bakardı.

Lipa henüz çok gençti. Göğsü yeni yeni inkişafa başlamıştı. Fakat yaşı müsait olduğu için evlenebilirdi.

Lipa hakikaten güzeldi. Onun yalnız bir tek şeyi: Şimdi havada kocaman iki boş kısaç gibi sallanan iri erkek elleri, hoşa gitmiyebilirdi. Tsibukin kızm teyzesine:

— Vakıa çeyizi falan yok ama, dedi, biz buna aldırış edenlerden değiliz. Netekim biz oğlumuz Stepan'a da gene fakir bir aileden kız almıştık, fakat şimdi onu methedecek kelime bulamıyoruz. Gerek ev işlerinde, gerek diğer işlerde pek becerikli..

Lipa kapının ağzında duruyor ve âdeta: «Bana ne isterseniz yapınız, size itimat ediyorum» demek istiyordu. Gündelikle çalışan annesi Praskovya ise, mutfağa saklanmış, ürkekliğinden ve mahcubiyetinden ölecek bir hale gelmişti. Bir tarihte, gençliğinde, tahta silmeğe gittiği bir tüccar, öfkelenerek üzerine yürümüş, kadıncağız bundan fena halde korkmuş, ve bütün hayatınca onda bu korkunun izleri kalmıştı. Onun korkudan elleri, ayakları ve yanakları titrerdi. Kadın mutfakta oturduğu müddetçe misafirlerin neler konuştuklarını işitmeğe çalışıyor ve parmaklarını alnına sürerek ve İsanm resmine bakarak mütemadiyen istavroz çıkarıyordu.

Hafifçe sarhoş olan Anisim, mutfağın kapısını açıyor ve laubali bir eda ile:

— Kıymetli anneciğim, diyordu, neye burada oturup duruyorsunuz?.. Sizsiz canımız sıkılıyor.

Kıpkırmızı kesilen Praskovya ise, ellerini zayıf ve kuru göğsüne bastırarak:

— Aman efendim, rica ederim... diye cevap veriyordu, biz sizden çok memnunuz...

Bu görücülük faslından sonra düğün için bir gün tes-

bit edildi.

Sonra Anisim evinde, mütemadiyen odadan odaya dolaştı, ıslık çaldı ve yahut birdenbire bir şey hatırlamış gibi düşünceye daldı ve âdeta bakışlariyle toprağın derinliklerine nüfuz etmek istiyormuş gibi, sabit ve nafiz nazarlarla döşemelere baktı, durdu. O

evleneceğinden; büyük paskalyanın ilk pazar günü gibi kısa bir zaman içinde evleneceğinden, ne bir sevinç gösteriyor, ne de gelinle görüşmek hususunda herhangi bir arzu izhar ediyordu; o sadece ıslık çalıyordu. Onun münhasiren, üvey annesi ve babası is-istediğ

için evlendiği aşikârdı. Sonra köyde bir âdet vard:ı Delikanlı eve bir yardımcı gelsin diye evlenirdi; işte o,, biraz da bunun için evleniyordu.

Anisim köyden giderken acele etmiyor, ve bundan önceki gelişlerinden büsbütün farklı hareket ediyordu.. Onda bu defa bilhassa bir dağınıklık göze çarpıyor, söylemesi lâzım gelen sözlerden

büsbütün başka şeyler söylüyordu.

III

Şikalovo köyünde, nefislerine eza ve cefa eden bir tarikata mensup iki kız kardeş terzilik yapmakta idi. Düğün elbiselerinin dikilmesi bunlara havale edilmişti.

İki kız kardeş sık sık prova yapmağa gelirler ve uzun uzun çay içerlerdi.

Bunlar Varvaraya, siyah dantelli ve siyah kehribarlı darçinî renkte rop, Aksinya'ya ise açık yeşil renkte göğsü sarı uzun etekli bir rop dikiyorlardı. Terziler işlerini bitirdikleri zaman Tsibukin bunların el emeklerini para ile değil de, dükkanındaki mal ile ödedi. İki kız kardeş ellerinde, kendilerine hiç de lâzım olmıyan, mumlarla ve sardalya kutulariye dolu çıkınlar olduğu halde mahzun bir eda ile Tsibukin'den ayrıldılar. Köyden çıkarak ovaya geldikleri_zaman. bir_ toprak yığınının t üze—rme_

lar ve ağlamağa başladılar

Anisim, düğüne üç gün kala, baştan başa yeniler giymiş olduğu hajde köye geldi. Ayağında pırıl pırıl lâstikler, boynunda kıravat yerine, sedefli bir kordon, sırtında da, giyilmeden omuzları üzerine atılmış yepyeni bir palto vardı.

Anisim, vakarla dua ettikten sonra babasiyle selâm-laştı ve ona on tane gümüş ruble ile on tane yarım ruble verdi. Varvara'ya da bunun aynisini verdi. Aksiyaya yir-108

mi tane yirmibeş kapiklik uzattı. Bu hediyelerin en şık tarafı, âdeta seçilmiş gibi, bu paraların, hepsinin de yepyeni oluşları ve güneşte pırıl pırıl pırıldayışları idi. Ağır ve ciddî görünmeğe çalışan Anisini, yüzünü geriyor, yanaklarını şişiriyordu; fakat ağzı şarap kokuyordu. Her halde her istasyonda büfeleri ziyaret etmiş olacaktı. Bu defa da onda tuhaf bir dağınıklık ve acaiplik vardı.

Sonra Anisim'le ihtiyar, çay içtiler ve kahvaltı ettiler. Varvara ise elindeki yeni rublelerle oynayarak, kasabada bulunan hemşerileri hakkında sualler sormağa başladı.

Anisim izahata girişerek:

— Allaha şükür iyi yaşıyorlar, dedi. Yalnız İvan Ye-gorov'un ailesinde bir felâket oldu: Adamın koca karısı Sofya Nikifrovna veremden öldü. Kadının ruhî istirahati için bir pastahanede, adam başına ikişer buçuk rublelik yemek verdiler. Sonra üzüm şarabı da vardı. Bizim hem-şerilerden Mujikler de vardı; bunlar için de ikişer ruble verdiler. Halbuki bunlar hiç bir şey yemediler. Mujik socclan ne anlar!

İhtiyar:

— İki buçuk ruble!.. Dedi ve başını salladı.

— Ne olacak?.. Orası köy değil ki.. Lokantalardan birine yemek yemeğe gidersin, şunu bunu ısmarlarsın, derken arkadaşlar da gelir.. Biraz içelim, dersiniz, bir de bakarsınız ki sabah olmuş.. Hesap görmeğe kalkarsınız. Adam başına üçer dörder rubleyi bulur. Samorodov'la gittiğimiz zaman, o yemek sonunda konyaklı kahve içmesini sever. Konyağın küçük kadehi altmış kapiktir.

İhtiyar öfke ile:

— Palavra, hepsi palavra, dedi.

— Şimdi ben hep Samorodov'la beraberim. Bu, benim size gönderdiğim mektupları yazan Samorodov'dur. Çok mükemmel yazıyor.

Anisim, Varvaryaa dönerek neşeli bir eda ile sözüne devam etti:

—Anne, dedi, bu Samorodov'un nasıl bir adam olduğunu size anlatmağa kalksam, bana inanmazsınız!.. Biz onu hepimiz Muhtar diye çağırırız. Çünki onda biraz Ermenilik var; simsiyah bir adam. Ben onun kafasının içini görürüm; nah şu beş parmağım gibi bütün işlerini bilirim, anne. Ve o, bunu hissettiği için hep arkamdan gelir, peşimden hiç ayrılmaz. Şimdi ikimizin arasından su bile sızmaz!..

Biraz benden korkar gibi, fakat bensiz de yaşayamaz!.. Ben nereye gidersem, o da benimle beraber. Çok emin ve çok doğru gören bir gözüm var, anne. Bit-pazarında bir mujiğin gömlek sattığını görürüm:

— Dur bakalım, derim, bu gömlek hırsızlık malıdır!. ¦ Hakikaten de dediğim çıkar; göimleğin bir hırsızlık malı olduğu anlaşılır. Varvara sorar:

— Peki sen bunun böyle olduğunu nerden biliyorsun?

— Benim bir şey bildiğim yok, fakat gözüm var. Ben orada ne çeşit bir gömlek olduğunu bilmem. Fakat her-nedense beni oraya çeken bir şey var: Gömlek hırsızlık malıdır. Hepsi bu kadar. Bizim poliste şöyle söylerler: «Eh, Anisim çulluk avlamağa gidiyor!»

yani hırsızlık malı aramağa gidiyor. Evet... Herkes çalabilir, fakat iş çalınanı saklıyabilmekte.. Dünya geniş, fakat hırsızlık malını , saklayacak yer yok.

Varvara içini çekerek:

— Bizim Guntorev nahiyesinde, geçen hafta bir koyunla iki kuzuyu sürüp götürmüşler.. Fakat bunları arayıp bulacak bir kimse yok!..

Oh... teh... te...

— Ne olacak?.. Bulmak mümkün.. Bu bir şey değil, pekâlâ mümkün..

Evlenme günü geldi. Bu, serin fakat berrak ve neşeli bir Nisan günü idi. Daha sabahın karanlığından itibaren, beygirlerin yelelerinde ve arabaların oklarında renk renk kurdeleler sallanan troyka [*] lar ve çift atlı arabalar, çanlarını çalarak Ukleyevo'nun içinde gidip geliyorlardı. Arabaların bu gidip gelişinden ürken kargalar söğütlerin üzerinde gürültü ediyorlar, sığırcık kuşları ise, Tsibukin-lerin düğününe seviniyorlarmış gibi, boğazlarını yırtar-casma hiç durmadan ötüşüyorlardı.

Evdeki masalar, çoktan, uzun balıklarla, jambonlarla, içleri doldurulmuş kuşlarla, konserve kutulariyle, salamuralarla, marinadlarla, birçok votka ve şarap şişeleriyle dolmuştu; isli sucuk kokularile, bozulmağa yüz tutmuş İstakoz kokuları burunlara gelmeğe başlamıştı. İhtiyar Tsibukin, ökçelerini yerlere vurarak ve bıçakları birbirine sürterek masaların etrafında dolaşıyordu.

Her hangi bir şey istemek için mütemadiyen Varva-raya sesleniyorlar, o, telâşlı bir eda ile ve -güçlükle nefes alarak, daha sabah karanlığından itibaren Kostüksov'la rm erkek aşçısiyle küçük Hrımin'lerin beyaz aşçı karısının çalıştıkları, mutfağa koşuyordu.

Aksinya, saçlarını kıvırtmış, korsa giymiş, entarisiz, ayağında gıcırtılı yeni fotinler olduğu halde bir fırtına gibi avluda dolaşıyor, ve yalnız çıplak bacaklariyle çıplak göğsü göze çarpıyordu. Ortalıkta bir gürültü gidiyor, sövme ve küfürler işitiliyordu. Gelip geçenler, ardına kadar açık kapıların önünde duraklıyorlar, her şeyde, görülmemiş, harikulade bir şeyler hazırlandığı hissediliyordu.

— Gelini getirmeğe gittiler!..

[*] Troyka'- Üç atlı araba.

Çıngırak sesleri köyün çok uzaklarına yayılıyor ve ^sönüyordu...

Saat üçe doğru ahali akın etti: Yeniden çıngırak sesleri duyuldu, gelini getiriyorlardı!

Klişe ağzına kadar dolmuştu; büyük şamdan yanıyordu. Şarkıcılar, ihtiyar Tsibukin'in arzusuna uygun olarak, nota ile şarkı söylüyorlardı. Işıkların ve ropların pırıltısı Lipa'nın gözlerini kamaştırmıştı. Ona öyle geliyordu ki, şarkıcılar, çıngıraklı sesleriyle, onun kafasına çekiçlerle vurur gibi vuruyorlardı. Hayatında ilk defa giydiği korsa ve iskarpinleri onu sıkıyor ve yüzünün ifadesi baygınlıktan yeni uyanmış bir insanın ifadesini andırıyordu: Etrafina bakmıyor, fakat hiç bir şey anlamıyordu.

Siyah bir redingot giymiş ve kıravat yerine kırmızı bir kordon takjmış olan Anisim düşünceye dalmış, hep bir noktaya bakıyor; şarkıcılar seslerini yükselttikleri zaman o süratle istavroz çıkarıyordu.

Ruhunda bir teessür vardı; ağlamak istiyordu. O bu klişeyi daha ilk çocukluk anla-rındanberi tanırdı. Bir tarihte; merhum annesi onu buraya kurban yeme âyininde bulunmak için getirmişti.

Gene bir tarihte, çocuklarla beraber burada, mektep korosunda şarkı söylemişti. Bu küsenin her köşesi, her ikon'u onda birer hatıra uyandırıyordu. İşte şimdi onun nikâhını kıyıyorlardı, usul ve nizamlara riayet etmiş olmak için evlenmesi lâzımdı; fakat o şimdi artık bunu düşünmüyordu; âdeta hiç birini hatırlamıyordu. Düğünü tamamen unutmuştu. Göz yaşları, mukaddes resimlere bakmasına mani oluyorlardı. Kalbinde bir ağırlık hissediyordu. O, tıpkı kurak havalardaki fırtına bulutlarının bir damla yağmur yağdırmadan, köyün üzerinden geçip gittikleri gibi, yarın veyahut öbürgün başlarına gelmesi mukadder, içtinabı kabil oknıyan felâketin de ona bir zarar vermeden geçip gitmesini Allahtan yalvarıyordu.

Mazisinde o kadar günah, tamiri kabil olmıyan, unutulmaz o kadar çok günahlar birikmişti ki, bunların affını rica etmek bile ona mânâsız görünüyordu. Fakat işte o bunların af fi için yalvarıyordu. Hattâ yüksek sesle hıç-kırdı bile; fakat onun sarhoş olduğunu düşünerek kimse buna ehemmiyet vermedi. Bir çocuk feryadı yükseldi:

— Sevgili anneciğim, beni buradan götür, oh ne olursun!..

Papas:

— Sus bakalım!., diye bağırdı.

Klişeden dönerlerken, ahali de arkalarından koşuyordu. Dükkânın etrafında, kapının önünde ve avlunun içinde pencerelerin altında da bir insan kalabalığı vardı. Yeni evlileri şarkılarla meth ü sena edecek kadınlar da gelmişti. [*] Genç evliler, ayaklarını eşikten atar atmaz, daha evvelinden, notalariyle beraber koridorda beklemekte olan şarkıcılar, avazları çıktığı kadar haykırmağa; düğün münasebetile hususî surette kasabadan getirilmiş olan muzika çalmağa başladı. Yüksek bardakların içinde Don şampanyası ikram edildi.

Gözlerini örtecek kadar kaim kaşlı, uzun boylu, zayıf bir ihtiyar olan doğramacı ustası Yelizarov, yeni evlilere dönerek:

— Anisim ve sen çocuğum, dedi, birbirinizi seviniz, hak yolundan ayrılmayınız, Allah da sizi terketmez, çocuklarım!

[*] Bu, Ruslara has bir âdettir, ki Rusça Veliçat kelimesiyle ifade edilmektedir. Türkçe karşılığını bulamadım. Fransızlar da bulamamış olacaklar ki, Rusça bu cümleyi: Des jemm.es etaient venues chanter leslouanges des epoux. Tarzında çevirmişlerdir.

Sonra, ihtiyar Tsibukin'in omuzlarına abanarak hıçkırmağa başladı:

— Grigori Petrov ağlayalım, sevinçten ağlayalım!..

O, bunları ince bir sesle söylemişti. Fakat arkasından derhal kahkaha ile gülmeğe koyuldu ve kalın bir sesle şunları ilâve etti-'

— Ha - Ha - Ha. Senin bu gelinin de güzelmiş!.. Demek, her şeyi yerli yerinde, her şeyi uygun, aksayan hiç bir tarafı yok! Bütün mekanizması sağlam, vidaları bol!.. Yelizarov, Yegoryevskoye kazasında doğmuştu. Fakat daha genç yaşmdanberi Ukleyevo'daki fabrikalarda çalışmağa başlamış, ve burada yerleşmişti. Uzun zaman-danberi onu, işte böyle uzun, zayıf ve ihtiyar olarak tanıyorlar, ve çoktandır kendisini .Koltukdeğneği diye çağırıyor-Iradı. Bu belki de onun, kırk yıldan fazla bir zamandan-beri fabrikalarda yalnız tamir işleriyle uğraşmasından ileri geliyordu. O, insanları ve eşyaları yalnız sağlamlık bakımından (mütalea ederdi: Acaba tamire ihtiyaç var-mıydı?.. Masanın başına oturmadan önce, sağlam olup olmadıklarını anlamak için bir kaç sandalyeyi yokladı, alabalığını da elledi.

Şampanyadan sonra herkes masanın başına oturmağa başladı. Misafirler, sandalyelerini oynatarak konuşuyorlardı. Koridorda şarkıcılar şarkı söylüyorlar, muzika çalıyor, bu esnada avluda, yeni evlileri meth ü sena eden kadınlar hep bir ağızdan haykırıyorlardı. Ortalıkta, insanın başını döndürecek kadar müthiş ve vahşi bir ses halitası vardı.

Koltukdeğneği, sandalyesi üzerinde fır fır dönüyor, komşularım dirseklerile dürtüyor, konuşmalarına mani o-luyor, bazan ağlıyor, bazan da gülüyordu.

— Çocuklar, çocuklar, çocuklar, diye acele acele mırıldanıyordu, Aksinyüşka, Varvaruşka, hepimiz ahenk F. 8

ve barış içinde yaşayalım, benim sevimli baltacıklarım--.

O, az içki içerdi. Şimdi de bir tek kadeh viski ile sarhoş oluvermişti. Neden yapıldığı malûm olmıyan bu menhus içki, bütün içenleri sersemletmiş, âdeta yıldırımla vurulmuşa döndürmüştü. Artık diller peltekleşmeğe başlamıştı.

Davetliler arasında papaslar, karilarile beraber fabrika ustabaşıları, diğer köylerden gelmiş tüccarlar ve dükkâncılar vardı. On dört yıldanberi bir arada çalışan ve bütün bu zaman zarfında şunu bunu aldatmadan vehayut zarara sokmadan bir tek kâğıt imzalamayan ve bir tek insanı nahiye müdürlüğünden dışarı bırakmıyan nahiye mü-dürile nahiye kâtibi, yanyana oturuyorlardı; bunların ikisi de şişman, ikisi de tok ve adaletsizlikle o kadar meşbu ki, insana, yüzlerinin derilerinde bile bir nevi hususiyet, bir^nevi hilekârlık varmış

gibi geliyordu. Fevkalâde zayıf ve şaşı bir kadın olan nahiye kâtibinin karısı, bütün çocuklarını da beraber getirmişti; o âdeta yırtıcı bir kuş gibi tabaklara yan yan bakıyor ve eline geçen her şeyi

kendisinin ve çocuklarının ceplerine tıkıyordu.

Lipa, yüzünde, klişede bulunduğu zamanki ifadenin ayni bir ifade olduğu halde, şaşkın şaşkın oturuyordu. Ani-sim, karısile tanıştığındanberi onunla bir tek kelime konuşmadığı için sesinin nasıl olduğunu bilmiyordu. Şimdi de, yanında oturduğu halde, mütemadiyen susuyor ve viski içiyordu. Epeyce sarhoş olunca, karşısında oturmakta olan kızın teyzesine hitap ederek:

— Benim, dedi, Samorodov isimli bir arkadaşım var. Zata mahsus asalet unvanı olan, nevi şahsına münhasır bir adam, konuşmasını bilir. Fakat, teyzeciğim, ben onun içini görüyorum, ve o bunu hisseder. Teyzeciğim, müsaadenizle, ikimiz, Samorodov'un sıhhatma içelim!

Varvara, misafirleri izaz ederek mecalsiz ve şaşkın

bir eda ile yemek ,masasımn etrafında dolaşıyor, yiyecek içeceğin bol ve bu derece zengin oluşundan, kimsenin her hangi bir itirazda bulunamıyacağmdan memnun görünüyordu.

Güneş battı, fakat öğle yemeği hâlâ devam ediyordu. Artık neler yediklerinin, neler içtiklerinin farkında değillerdi. Konuşulanları işitmek te kabil değildi. Yalnız, mu-zika sustuğu esnalarda ara sıra bir kadının avludaki bağırtısı açık olarak işitiliyordu.

— Kanımızı emdiniz, canavarlar, daha patiamıyacak-inısınız?

Akşama, muzika refakatinde dansedüdi. Kendi şarap-lariyle beraber küçük Hrımin'ler geldi. Kadrile kalkıldığı zaman bunlardan biri, iki elinde birer şişe, ağzında da kadeh olarak dansetti, bu hal herkesi güldürdü. Kadril ars-smda birdenbire, çömeliyor ve öyle dansediyorlardı. Yeşil Aksinya, bir görünüp bir kayboluyor, uzun etekleri etrafa rüzgâr saçıyordu. Birisi kadının eteklerine bastı. Koltukdeğneği:

— Hey, diye bağırdı, alt pervazlardan birini kopardınız, çocuklar.

Aksinya, kurşunî, saf gözlerini nadiren kırpıyor, yüzünde daimî bir tebessüm dolaşıyordu. Bu sabit bakışlarda, uzun bir boyun üzerine oturtulmuş bu küçük başta, "bu ince uzun endamda yılanı andıran bir hal vardı. Yüzünde hiç eksik olmıyan tebessümiyle sarı göğüslü yeşil Aksinya, baharda yeşil çavdarların arasından gelene geçene bakan —uzanmış, başı kalkık— bir engerek yılanı gibi bakıyordu. Hrunin'ler onunla çok senli benli idiler. Kadının, bunlardan büyüğü ile bir hayli zamandanberi yakın münasebetlerde bulunduğu açıkça belli oluyordu. Sağır ise hiç bir şey anlamıyor, kadına bakmıyordu. O, ayak ayak üzerine atmış bir vaziyette oturuyor, ceviz yiyor, ve

bir tabanca atılıyormuş hissini verecek kadar kuvvetle» ağzını şapırdatıyordu.

İşte, birdenbire ihtiyar Tsibukin de ortaya çıktı ve-Rus dansına kalkmak istediğini anlatmak için mendilini salladı. Derhal, gerek evin içinden, gerekse avluda biriken kalabalığın arasından bir tasvip tufanı yükseldi:

— O dansedecek, bizzat kendisi dansedecek!..

Varvara dansediyordu; ihtiyarsa sadece mendilini sallıyor ve ökçelerile tempo tutuyordu. Fakat birbirlerinin üzerinden, pencereden içeri bakan avludaki kalabalık hayranlık içinde idi. Bir an için ihtiyarın her şeyini; zenginliğini, hilekârlığını affetmişlerdi.

Kalabalığın arasından:

— Aferin Grigori Petrov!.. sesleri yükseliyordu. Gayret et!. Demek ki daha iş görebilecek bir haldesin!.. Hah-hah hah!..

Bütün bunlar pek geç, sabahın saat ikisine doğru sonuna erdi. Anisim, sallanarak, teşekkür etmek ve vedalaş-. mak üzere teker teker şarkıcıları ve muzikacıları dolaşıyor ve her birine yepyeni birer yarım rublelik bahşiş ve-, riyordu. İhtiyarsa sallanmaksızın, fakat âdeta bir ayağı üzerine basıyormuş gibi bir yürüyüşle, misafirlerini oğur-luyor ve her birine:

— Düğün iki bine patladı, diyordu.

Misafirler dağılırken, birisi, Şikalovlu bir tüccarın, yeni paltosunu alarak yerine kendi eski paltosunu bırakmış.. Anisim öfkelenerek bağırmağa başladı:

— Dur!.. Ben şimdi onu bulurum! Bunu çalanı ben biliyorum! Dur!..

Derhal sokağa fırladı ve birinin arkasından koşmağa başladı. Anisim'i yakaladılar, kollarına girerek eve getir ~

. p1' Ve kan ter iî^de oldu-

pa.mn __ teyzesinin _ soyunmakta

olduğu odaya ittiler ve kaplyı üzerine kilitlediler

IV

Aradan beş gün geçti. Gitmeğe hazırlanan Anisim, vedalaşmak üzere yukarı, Varvara'mn yanına çıktı. Mukaddes tasvir önündeki bütün kandiller yanıyor, oda günlük kokuyordu. Varvara ise, pencerenin kenarına oturmuş, kırmızı yünden bir çorap örüyordu.

Anisim'i görünce:

— Bizde çok az kaldınız, dedi, galiba canınız sıkıldı?. Oh., teh... te!.. Çok iyi yaşıyoruz, her şeyimiz

bol, düğününü de usulünce, çok iyi yaptık. İhtiyar, düğün için iki bin ruble sarf ettiğini söylüyor. Bir kelime ile tam tüccarlar gibi bir hayat sürüyoruz. Fakat canımı sıkan ' bir nokta var. Halka çok hakaret yapıyoruz canım. Hem öyle bir hakaret ki, aman Allah!. Dostum, kalbim sızlayor doğrusu!

Beygir mi trampa ediyoruz, bir şey mi satın alıyoruz, bir işçi mi kiralıyoruz, her şeyde hile yapıyoruz. Hep hile, hep hile!.

Dükkândaki vejetalin yağı, kokmuş ve acı; elâ-lemin katranı bundan iyi.. Allah rızası için söyle bana, iyi yağ satamaz mıyız?

— Herkes gücünün yettiğini yapar.

— Fakat rica ederim, iki elimiz yanımıza gelecek, ay.. Ay.. Ay.. Hiç olmazsa gidip de babanla bir konuşsan!

— Bizzat kendiniz konuşsanız daha iyi olur.

,— Bırak onu canım! Ben ona derdimi anlatıyorum, o ise tıpkı şimdi senin bana söylediğin gibi bir kelime ile".

Herkes gücünün yettiğini yapar, diye cevap veriyor. Ahrette kimin neye gücü yettiği araştırılmaz. Allanın mahkemesi yalnız adaleti düşünür. Anisim, içini çekerek:

— Tabiî, araştırılmaz, dedi. Çünkü, anneciğim, zaten Allah falan yok. Kim orada araştıracak!

Varvara, hayretle ona baktı, güldü ve ellerini çırptı. Anisim'in söylediği bu sözlere karşı, kadının böyle samimî olarak hayret etmesi ve acaib bir mahlûka bakar gibi kendisine bakması, onu utandırdı:

— Belki, Allah vardır, dedi, fakat din yoktur. Nikâhımı kıydıkları zaman kendime malik değildim. Koloçkanın altından yumurtasını aldığın zaman içindeki civciv nasıl cıvıldarsa, benim vicdanım da âdeta onun gibi cıvıldamağa başladı. Nikâh merasimi devam ettiği müddetçe ben, mütemadiyen Allah var diye düşündüm. Fakat klişeden çıkar çıkmaz hiç bir şey kalmadı. Hem, aslına bakarsan Allahm olup olmadığını ben nasıl bileyim? Küçüklüğü-müzdenberi bize bunu öğretmediler. Çocuk daha annesinin memesini emerken ona, bir tek şey öğretirler: Herkes gücünün yetiğini yapar. Zaten babam da Allaha inanmıyor. Siz, bir tarihte bana Guntorev'in koyunlarının çalındığından bahsetmiştiniz; ben, koyunları çalanı buldum: Onları çalan Şikalovo köyünden bir köylü imiş; koyunları çalan o, fakat koyunların derisi de babamda çıkıyor... İşte size din!

Anisim, gözünü kırptı ve başını salladı. Sonra yine sözüne devam ederek:

— Nahiye müdürü de Allaha inanmıyor, dedi, sonra nahiye kâtibi, klişe zangocu da Allaha inanmıyorlar. Şayet onlar klişeye gidiyor ve oruç tutuyorlarsa bu, halkın kendilerini ayıplamasını önlemek ve şayet ahret varsa, her ihtimale karşı, bunu sağlamlamak içindir.

Şimdi, diyorlar ki, itikad zayıfladığı için, anaya, babaya hürmet kal-

madiği için, dünyanın sonu gelmiştir. Tabiî bu, saçma bir şeydir. Benim anladığıma göre, anne, bütün bu belâlar insanlardaki vicdansızlıktan ileri geliyor. Ben, anne, her şeyi ayan beyan görüyor ve anlıyorum. Günlerce dolaşıyor, bir tek vicdanlı insana rastlamıyorsun. Bunun, biricik sebebi Allanın olup olmadığını bilmemeleridir. Eh, anne, Allahaısmarladık. Hoşça kaim, sağlıcakla kaim. Beni iyilikle anın.

Anisim, Varvaranm ayaklarına kadar eğildi ve:

— Bütün bu yaptıklarınız için size, çok, çok teşekkür ederim, anne, dedi. Ailemiz, sizden çok fayda görüyor. Siz, çok iyi bir kadınsınız, ben şahsen sizden çok memnunum.

Fevkalâde mütehassis olan Anisim dışarı çıktı. Fakat, tekrar dönerek:

— Samorodov beni bir işe karıştırdı, ya zengin olacağım, ya mahvolacağım. Şayet bana bir şey olursa, anne, babamı teselli ediniz.

— Hiç bir şey olmaz inşallah! O-teh-te!.. Allah âdildir. Sen, Anisim, şu karının gönlünü biraz alsan iyi olur. Birbirinize yanyan bakıyorsunuz. Hiç olmazsa ona biraz güler yüz göstersen..

Anisim, içini çekerek:

— O, çok tuhaf bir kadın, dedi. Hiç bir şey anlamıyor, boyuna susuyor. Henüz çok toy.. Biraz daha büyüsün.

Sokak kapısının önünde, arabaya koşulu, besili, yüksek, beyaz bir aygır duruyordu.

İhtiyar Tsibukin, cakalı bir eda ile arabaya sıçradı. Dizginleri eline aldı. Anisim, Varvara ile, Aksinya ile, kardeşi ile öpüştü. Lipa da merdivenin başında idi. Ve gö-ya teşyie çıkmamış da, bir başkası için çıkmış gibi hareketsiz duruyor ve bambaşka bir istikamete bakıyordu. Anisim ona yaklaştı. Ve dudaklarını hafifçe onun yanaklarına değdirerek: Allahaısmarladık, dedi. Lipa ise, Ani-

sim'e bakmaksızın acaib bir tarzda gülümsedi; yüzü titredi ve her nedense ona hepsi acıdılar. Anisim de sıçra- , yarak arabaya bindi, kendini güzel sandığı için, cakalı bir eda ile elini, beline dayadı.

Çukurdan yukarı çıktıkları müddetçe Anisim, hep geriye, köye baktı. Ilık, berrak bir gündü. îlk defa olarak sürüyü kıra salmışlardı.

Sürünün etrafında bayramlık elbiselerini giymiş kızlar ve kadınlar dolaşıyorlardı. Siyah öküz, serbestliğin verdiği sevinçle böğürüyor, ve ön ayakla-rile toprağı eşeliyordu. Her tarafta, aşağıda, yukarıda, tar-lakuşları cıvıldaşıyorlardı.

Anisim, yeni badana edilmiş olan güzel, beyaz klişeye baktı ve beş gün önce orada nasıl dua ettiğini hatırladı. Sonra, yeşil damlı .

mektebe, bir zamanlar yıkandığı ve balık avladığı dereye baktı; yüreğini bir sevinç kapladı; ve birdenbire yerden bir duvarın yükselerek yolunu kesmesini, onu sadece mazisiyle başbaşa bırakmasını istedi.

İstasyonda, büfeye yanaştılar ve birer kadeh Keres şarabı içtiler. İhtiyar, şarap parasını vermek için elini cebine attı.

Anisim:

— Bunları ben ikram ediyorum, dedi.

İhtiyar, memnuniyetle oğlunun sırtını okşadı ve büfeciye: Bak benim nasıl bir oğlum var, demek ister gibi göz kırptı. Sonra oğluna dönerek:

— Sen evde işin başında kalsaydın, dedi, sana baha biçilmezdi. Seni tepeden tırnağa kadar altına garkeder-dim.

— Bu, mümkün değil baba.

Keres şarabı ekşimtırak ve balmumu kokuyordu. İFakat birer kadeh daha içtiler.

İhtiyar, istasyondan döndüğü zaman, ilk anda küçük

gelinini tanıyamadı. Kocası avludan çıkar çıkmaz Lipa değişmiş, birdenbire şenlenmişti. Yalınayak, üstünde kullanılmış bir eteklik, kolları omuzlarına kadar sıvanmış bir halde, koridorda merdivenleri siliyor, ince ve berrak bir sesle şarkı söylüyordu. Kirli su ile dolu büyük bir tahta kovayı götürürken ve kendi çocuk gülüşiyle güneşe bakarken'bir tarlakuşunu andırıyordu.

Kapının önünden geçmekte olan ihtiyar bir işçi başını sallayarak seslendi:

— Grigori Petrov, Allah sana ne iyi gelinler göndermiş. Bunlar kadın değil, hakikî birer define!..

V

8 Temmuz Cuma günü, Koltukdeğneği namiyle maruf olan Yelizarov'la Lipa, Kazan Bakiresi yortuları mü-nasebetile ibadet için gittikleri Kazanskoe köyünden geri-dönüyorlardı. Lipa'nm annesi

Praskovya, bir hayli geriden geliyordu. Hasta ve tıknefes olan bu kadın mütemadiyen geri kalıyordu. Vakit,' akşama yakındı.

Lipa'yi dinlemekte olan Koltukdeğneği:

— Yaaa!... Peki sonra?.

Diye hayretini izhar ediyordu. Lipa ise:

— İlya Makariç, diyordu, ben reçeli çok severim. Köşeme çekilir ve mütemadiyen reçelle çay içerim. Veyahut Varvara Nikolayevna ile beraber çay içeriz; o bana acıklı birtakım hikâyeler anlatır. Onjarda çok reçel var: Dört. kavanoz. Varvara bana: «Sıkılma, Lipa, ye! derdi.»

— Yaaa!... Dört kavanoz!..

— Zengin bir hayat sürüyorlar.. Çayla firancola yiyorlar.. Sığır eti istediğin kadar. Zengin bir hayat sürüyorlar ama, ben orada korkuyorum, İlya Makariç. Hem fena halde korkuyorum!

Koltukdeğneği:

— Korkacak ne var, çocuğum?.. Diye sordu ve Pras-kovya'nın ne derece geri kaldığını anlamak için arkaya baktı.

— Önceleri, düğünümüz olduğu sıralarda, Anisini Gri-

goriç'den korkuyordum. Vakıa o kötü bir adam değildir; kendisinden bir fenalık görmedim. Fakat bana yaklaştığı zaman, tâ iliklerime kadar bütün vücudumda bir ürperme duyardım. Bir gececik olsun gözümü kapamadım; mütemadiyen titredim ve Allaha dua ettim.

Şimdi ise, İlya Makarıç, Akşinya'dan^ korkuyorum. Aksinya fena bir kadın değil, mütemadiyen gülümsüyor; fakat ara sıar pencereden içeri baktığı zaman gözleri öyle öfkeli, öyle ışıklı, öyle yeşil ki; tıpkı ağıldaki koyunların gibi.. Küçük Hrımin'ler onu kandırıyorlar: «Sizin ihtiyarın, diyorlar, Butiokino'da kırk desiatin kadar bir toprağı var; bu, kumlu, killi, sulu bir topraktır, diyorlar. Sen Aksiyuşa, diyorlar, orada kendine bir tuğla fabrikası kurdur, biz de seninle ortak oluruz».

Şimdi tuğlanın bini yirmi rubledir. Kârlı bir iş. Dün, öğle yemeğinde Aksinya ihtiyara: «Ben, dedi, Butiokino-da bir tuğla fabrikası kurmak istiyorum; başlı başıma bir tüccar olacağım». Aksinya hem söylüyor, hem gülümsü-yordu. Grigori Petroviç'in ise yüzü düşünceli bir hal aldı; bu teklifin hoşuna gitmediği aşikârdı: «Ben sağ oldukça, dedi, ayrılmak yok; hep birlikte yaşamalıyız!..»

Aksinya ihtiyara baktı, dişlerini gıcırdattı... Ona mey-valı börek getirdiler, yemedi!

Koltukdeğneği hayret etti:

— Demek yemedi, ha!.. Lipa sözüne devam ederek:

— Rica ederim, söyle bana, dedi, bu kadın ne zaman uyur?. Yarım saatçık kadar uyuduktan sonra yerinden fırlar, köylülerin her hangi bir yeri yakmamaları için, her hangi bir şey çalmamaları için hep dolaşır, dolaşır, etrafı kontrol eder. Korkunç bir kadın, İlya Makarıç! Küçük Hrımin'ler ise, düğünümden sonra, yatmadan kasabaya, davalaşmağa gittiler. Halk arasında dönen dedikodulara

nazaran, bütün bunlara sebep Aksinya imiş!.. İki kardeş ona fabrika kurmağı vadetmişler; üçüncüsü buna içerlemiş. Fabrikaları bir ay kadar kapalı kaldı. Bu müddet içinde işsiz kalan amcam Prohor, kapı kapı dolaşarak ekmek dilendi. Ona: Amca, dedim, böyle kendini rezil edeceğine, şimdilik çift sürmeğe veyahut odun kesmeğe gitsen daha iyi edersin!.. Amcam: «Lipinka, dedi, çiftçiliği, unuttum, hiç bir şey bilmiyorum!»

Dinlenmek ve Praskovya'yı beklemek üzere, Akçakavak koruluğu civarında mola verdiler.

Müteahhitliğe başlayalı bir hayli zaman olduğu halde Yelizarov'un beygirleri yoktu. Bütün kazayı sırtında, içinde, soğan ekmek bulunan, bir torba olduğu halde yaya olarak dolaşır; ellerini sallayarak, .geniş adımlar atardı. Onunla yanyana yürümek güçtü.

Koruluğun ağzında bir ölçme direği duruyordu. Ye-lizarov, sağlam olup olmadığını anlamak için direği tartakladı. Nefes nefese Praskovya geldi. Onun buruşuk ve' her zaman korkmuş gibi duran yüzü, mesut bir pırıltı ile yanıyordu: Bugün o, herkes gibi klişeye gitmiş, panayırı dolaşmış, ve orada armut turşusu suyu içmişti. Bu onun hayatında nadir bir vaka idi; ona öyle geliyordu ki, o bugün, ömründe ilk defa olarak kendi zevki için yaşamıştı.

Dinlendikten sonra, üçü birlikte, yanyana, yola düzüldüler. Güneş artık batıyordu; ışıkları, koruluğun içinden süzülüyor ve ağaçların gövdelerini aydınlatıyordu. İleriden, gürültülü birtakım sesler geliyordu. Ukleyevo kızları, epey evvel, önden gitmişlerdi. Fakat her dalde burada, korulukta, mantar toplamak için durmuş olacaklardı..

Yelizarov:

— Hey kızlar!.. Hey güzeller!., diye seslendi.

Karşılık olarak bir kahkaha işitildi.

— Koltukdeğneği geliyor!.. Koltukdeğneği!.. Koca moruk!..

Aksiseda da gülüyordu.

İşte, koruluk da geride kaldı. Artık fabrika bacalarının tepeleri de görünmeğe başladı; çan kulesi üzerindeki haç pırıldadı: Burası köydü, hani şu «Cenaze merasiminde klişe bekçisinin bütün havyarı yeyip bitiriği köy». Artık evlerine gelmiş gibi idiler: Bu koca çukurun içine inmekten başka yapılacak bir şey kalmıyordu.. Yalınayak yürümekte olan Lipa ile Praskovya, kunduralarını giymek üzere otların üzerine oturdular. Koltukdeğneği de onlarla beraber oturdu.

Yukarıdan bakıldığı zaman Ukleyovo, söğütlerile, beyaz klisesile, deresile, güzel ve sessiz görünüyordu; yalnız manzarayı bozan şey, tasarruf olsun diye esmer, vahşi bir renge boyanmış olan fabrika damları idi. Karşı taraftaki yamacın üzerinde, âdeta bir fırtına tarafından şuraya buraya atılmış demetler ve yığınlar şeklinde, ve hemen şimdi biçilmiş, sıralar halinde çavdarlar göze çarpıyordu.

Yulaf da artık kemale gelmişti; ve şimdi güneşte tıpkı se-sedef gibi, ışıkları aksettiriyordu.

Hasat zamanı idi. Bugün yortu, yarın Cumartesi idi: Çavdarları toplamak, samanları götürmek lâzımdı. Sonra Pazar, gene yortu idi.

Her gün uzaklarda gök gürlüyor-du; havada bir ağırlık vardı, yağmur yağacağa benziyordu. Ve şimdi herkes, tarlalara bakarak, Allah vere de mahsulü zamanında toplayabilsek, diye düşünüyordu. Ruhlarda hem bir sevinç ve ferahlık, hem de bir huzursuzluk vardı.

Praskovya:

— Şimdi orakçılar pahalı, dedi. Gündelikleri bir ruble kırk kapik!

Halk, Kazanskoye panayırından akın akın geliyordu:

Kadınlar, yeni kasketler giymiş fabrika işçileri, dilenciler, ¦çocuklar... Kâh tozları kaldırarak bir araba geçiyor, ve arkasından, satılmadığına memnun, satılmamış bir beygir koşuyordu. Kâh, bir türlü yürümek istemiyen bir ineği, boynuzlarından çekip götürüyorlardı. Sonra gene, içinde .ayaklarını sarkıtmış sarhoş Mujikler bulunan bir araba geçiyordu.

Bir kocakarı, kocaman şapkalı ve kocaman çizmeli bir çocuğu götürüyordu. Çocuk sıcaktan, ve diz kapaklarından itibaren bacaklarının bükülmesine imkân vermi-yen ağır çizmelerden bitkin bir hale gelmişti; fakat buna rağmen olanca kuvvetiyle, elindeki oyuncak boruyu, hiç durmadan, öttürüp duruyordu. Artık aşağı inmişler ve sokağa sapmışlardı, fakat boru sesi hâlâ kulaklarına geliyordu: Yelizarov:

— Bizim fabrikatörlerin, her nedense, keyifleri pek de yerinde değil, dedi. Felâket!.. Kostyükov bana içerledi: «Kornişlere çok tahta gitti». Diye söylendi. Ben de ona: «Nasıl çok?, dedim. Ne kadar lazımsa o kadar gitti, Vasili Daniliç! Ben onları, yâni şu tahtaları, bulgurlu yiyecek ¦değilim ki». «Bu gibi sözleri sen bana nasıl söyliyebilirsin?. Dedi. Geveze!.. Unutma!.. Seni müteahhit yapan benim».. «Sanki mühim bir şeymiş bu! Ben müteahhit olmadığım zamanlarda da gene, her gün çay içiyordum.» O da: «Siz hepiniz, yankesicisiniz, dedi...» Ben sustum. Bu dünyada biz yankesiciyiz, diye düşündüm,

öteki dünyada- da siz... Ho ho -ho!.. Ertesi gün yumuşadı: «Makarıç, dedi, söylediğim sözlerden ötürü bana darılma. Şayet sana lüzumundan fazla söylendisem, bile kusura bakma!.. Ben birinci sınıf tüccarım, senden büyüğüm, sen susmak mecburiyetindesin».

Ben ona: «Siz, dedim, birinci sınıf bir tüccarsınız, ben de doğramacıyım; burası doğru. Hazreti Yusuf da doğramacı idi. Bizim san-128

atimiz hakkaniyetli ve Allanın indinde merguptur; fakat; daha büyük olmak sizin için daha elverişli ise, Vasili Da-niliç, rica ederim buyurunuz». Bundan sonra, yani bu konuşmadan sonra, içimizden hangimiz daha büyüğüz! diye düşündüm. Birinci sınıf bir tüccar mı, yoksa bir doğramacı mı?.. Her halde doğramacı olsa gerek, çocuklarım.

Koltukdeğneği düşündü, sonra ilâve etti:

— Bu, böyle çocuklar. Çalışan, eziyet çeken daha büyüktür.

Güneş artık batmıştı. Derenin, etrafi sûrla çevrili klişe meydanlığının, ve fabrika civarındaki tarlaların üzerinde koyu, süt gibi beyaz bir sis yükseliyordu. Şimdi, karanlığın süratle bastırdığı, aşağıda ışıkların titreştiği, ve sisin dipsiz bir uçurumu gizliyor hissini verdiği şu anda, fakir olarak doğan ve bütün hayatmca böyle yaşamağa. korkmuş ve zavallı ruhlarından .maada her şeylerini başkalarına vermeğe hazır olan Lipa ile annesine, bu büyük ve esrarlı dünyada, namütenahi hayatlar arasında, kendilerinin de bir kuvvet teşkil ettiği, kendilerinin de herhangi birinden büyük olduğu fikri, belki bir an için hatırlarına gelmiştir. Burada, yüksekte oturmak hoşlarına gidiyor ve bahtiyar bir gülüşle gülümsüyorlardı; her şeye rağmen aşağı dönmek lâzım geleceğini unutmuşlardı.

Nihayet evlerine döndüler. Orakçılar, kapının ve dükkânın yanında, yerlere oturmuşlardı. Âdet olduğu üzere Ukleyevo'hlar Tsibukmlere çalışmağa gitmezlerdi; yabancı gündelikçiler tutmak lâzım geliyordu. Şimdi bunlar,, alacakaranlıkta, uzun siyah sakallı insanlar gibi görünüyorlardı.

Dükkân açıktı. Dilsizin, çıraklardan birile dama oynadığı kapıdan görünüyordu. Orakçılar, zorla işitilebile-cek kadar hafif bir sesle şarkı söylüyorlar, veyahut, yüksek sesle dünkü gündeliklerini istiyorlardı. Fakat yarma: ÇUKURDA

kadar kalmalarını temin için, onlara gündeliklerini vermiyorlardı.

Ceketsiz, yelekle ihtiyar Tsibukin ve Aksinya, kapının önünde, kayın ağacının altında çay içiyorlardı; masanın üstünde lâmba yanıyordu.

Orakçılardan biri alay olsun diye:

— Büyük baba, diyordu, hiç olmazsa paranın yarısını ver! Büyük baba!..

Bunun arkasından, derhal bir kahkaha yükseliyor, sonra gene yavaş sesle şarkı başlıyordu.

Koltukdeğneği de çay içmeğe oturdu ve anlatmağa başladı:

— Panayırdan geliyoruz. Eğlendik çocuklar, Allaha şükür adamakıllı eğlendik. Yalnız, şöyle fena bir şey oldu: Demirci Saşka tütün satın aldı ve dükkâncıya çıkarıp yarım ruble verdi. Meğer yarım ruble kalpmış!

Koltukdeğneği etrafina bakındı. Bunları fısıltı halinde söylemek istiyordu. Fakat sözleri kısık ve boğuk çıkıyor ve herkes tarafindan işitiliyordu.

— Evet, meğer yarım ruble kalpmış. Saşkaya: «Bunu nerden aldın?» diye soruyorlar. O da: «Düğününe gittiğim zaman bunu bana Anisim Tsibukin verdi» diyor. Polise seslendiler, Demirciyi götürdüler. Dikkat et Petroviç bunun altından bir çapanoğlu çıkmasın!..

Kapının önündeki ses ayni alayla devam ediyordu:

— Büyükbaba!. Büyükbaba!. Ortalığa bir sessizlik çöktü. Koltukdeğneği:

— Ah çocuklar, çocuklar, diye çabuk çabuk söylendi ve ayağa kalktı. Uykusu gelmişti. Çay için, şeker iç\n teşekkür ederim, çocuklarım!.. Uyku zamanı geldi. Artık ben epeyce çürüdüm, bütün kirişlerim çürüdü Ha!.. Ha!.. Ha!..

Giderken de:

— Anlaşılan ölümümüz yaklaştı!.. Dedi ve hıçkırdı. İhtiyar Tsibukin çayını bitirmmedi. Fakat, derin bir takım düşüncelere dalmış bir halde, biraz daha oturdu.

Yüzünde, şimdi artık sokağın içinde bir hayli uzaklaşmış olan Koltukdeğneğinin ayak seslerini dinliyormuş gibi bir ifade vardı.

İhtiyarın düşüncelerini keşfeden Aksinya:

— Demirci Saşka belki de yalan söylemiştir, dedi.

ihtiyar eve girdi; biraz sonra da, elinde bir çıkın olduğu halde geri döndü. Çıkını açtı, tamamen yeni, çil çil rubleler ışıldadı. Bunlardan birini alarak dişine vurdu, sonra semaverin altındaki tepsinin üzerine attı. Sonra bir ikincisini daha attı ve Aksinyaya bakarak, büyük bir şaşkınlık içinde:

— Rublele hakikaten kalpmış, dedi. Bunlar, hani Ani-sim'in hediye olarak getirdiği rubleler.

İhtiyar çıkını Aksinya'nın eline tutuşturarak bir fısıltı halinde sözlerine devam etti:

— Kızım sen bunları al, ve kuyuya at!.. Allah belâlarını versin!.. Dikkat et gevezelik olmasın!.. Başımıza bir iş çıkmasın. Semaveri götür, ışıkları söndür.

Ahırda oturmakta olan Lipa ile Praskovya, birbiri ardınca ışıkların nasıl söndüğünü gördüler.. Yalnız yukarda, Varvara'nm odasında mavi ve kırmızı gece kandilleri yanmakta devam ediyorlardı. Orası insana huzur, refah ve cehalet intibaını veriyordu.

Praskovya, kızının zengin bir adamla evlenmiş olması fikrine bir türlü alışamıyordu; buraya geldiği zaman ürkekçe vestibülde gizleniyor, ricakâr bir tarzda gülümsü-yordu. Ona çay ve şeker gönderirlerdi.

Lipa da buna alışamamıştı. Kocası köyden gittikten sonra, kendi karyolasında değil de, rastgele, şurada, bura-

da, mutfakta, yahut arabalıkta uyurdu. Her gün tahta siler veyahut çamaşır yıkardı; ona, âdeta gündelikle çalışıyormuş gibi gelirdi.

Şimdi de, kasabadan dönünce, çaylarını mutfakta, aşçı gadmla beraber içtiler. Sonra arabalığa giderek, kızakla duvarın arasına, yere uzandılar. Burası karanlıktı, koşumlar da kokuyordu.

Evin etrafındaki ışıklar söndü. Sonra dilsizin dükkânı nasıl kapattığını, orakçıların avluda nasıl uyumağa hazırlandıklarını işittiler.

Uzaklarda, Küçük Hrımin'lerde güzel bir armonik çalmıyordu. Praskovya ile Lipa uyuklamağa başladılar.

Bir ayak sesiyle uyandıkları zaman, ay ışığı ortalığı aydınlatıyordu. Arabalığın kapısında, kucağında bir yatak olduğu halde Aksinya duruyordu:

— Her halde burası daha serin olsa gerek, diye mırıldandı, ve hemen hemen kapının ağzına uzandı. Ay' ışığı onun her tarafını aydınlatıyordu.

O uyumıyordu; zorlukla nefes alıyordu. Sıcaktan açılıp saçılmış ve üzerinde ne var ise hemen hemen hepsini atmış olan Aksinya, ayın sihirli ışıkları altında harikuMde güzel, harikulade mağrur bir hayvan gibi görünüyordu.

Aradan bir müddet geçtikten sonra gene ayak sesleri duyuldu: Kapıda, bembeyaz, ihtiyar Tsibukin göründü.

— Aksinya!. Diye seslendi, sen burada mısın?. Aksinya öfkeli bir eda ile:

— Ne olacak?, diye cevap verdi.

*— Epey önce paraları kuyuya atmanı söylemiştim. Attın mı?.

— Mal "ve mülkün suya atıldığı nerde görülmüş?.. Ben onları orakçılara verdim.

İhtiyar hayret ve dehşetle:

— Ah, Aman yarabbi!.. Diye söylendi, edepsiz karı..-Ah, aman Yarabbiî

İhtiyar ellerini birbirine çırptı ve çekilip gitti. Giderken de hep bir şeyler mırıldandı, durdu. Biraz sonra da Aksinya doğrulup oturdu, can sıkıntısiyle göğüs geçirdi. Sonra ayağa kalktı ve yatağım kucaklayarak dışarı çıktı-Lipa:

— Anneciğim, diye söylendi, niçin beni bunlara kocaya verdin?..

— Kızım, evlenmek lâzım. Bu nizamları yapan biz değiliz ki!..

Tesellisiz bir elem duygusu onları sarmak üzere idi. Fakat onlara, göğün yükseklerinden, maviliklerin arasından, oradan, yıldızların bulunduğu yerden biri bakıyor ve Ukleyevo'da olan biten her şeyi görüyor, bekçilik yapıyor" gibi geldi. Fenalık ne kadar büyük olursa olsun şimdi: gece her şeye rağmen sessiz ve güzeldir; ve Allahın dünyasında doğruluk, gene böyle sessiz ve güzel, her zaman vardı ve her zaman olacaktır. Toprağın üzerindeki her şey, ay ışığının gece ile kaynaşması gibi, sadece doğrulukla; kaynaşmağı beklemektedir.

İkisi de, sükûnet bulmuş ve birbirine sokuknuş bir-halde, uyudular.

VI

Kalp para yapıp sürdüğü için Anisim'in hapse atıldığı •'haberi çoktan gelmişti. Aradan aylar geçti, yarım yıldan fazla bir zaman geçti, uzun bir kış gelip geçti, bahar geldi; Anisim'in hapishanede bulunuşu fikrine, gerek evdekiler, gerekse köydekiler alıştılar. Geceleyin birisi evin veyahut dükkânın yanından geçtiği zaman, Anisim'in hapishanede bulunduğunu hatırlardı. Klişe çanları çalındığı zaman gene, her nedense, Anisim'in hapishanede olduğu ve muhakemesini beklediği hatıra gelirdi.

Tsibukin'lerin evini âdeta bir gölge kaplamış gibi idi. Ev kararmış, damı paslanmış, dükkânın demir kaplı, yeşil boyalı ağır kapısı, donuklaşmış, veyahut sağırın tâbirile «Kirlenmiş» ti. Bizzat ihtiyar Tsibukin de, âdeta kararmış gibi idi. Çoktandır saçını sakalını kesmiyor, saçı sakalına karışmış bir halde dolaşıyor, arabaya, sıçramaksı-zın biniyor, dilencilere «Allah versin!..» diye bağırmıyor-du. Gücü, kuvveti gittikçe azalıyor ve bu her şeyinde göze çarpıyordu. Artık adamları da eskisi kadar kendisinden korkmıyorlardı.

Hattâ kazanın polis komiseri bile, lüzumu olan şeyeleri eskisi gibi almasına rağmen, dükkânda zabıt tutmuştu; gizlice şarap sattığı için muhakeme olunmak üzere ihtiyarı üç defa kasabaya davet etmişler, fakat şahitlerin geîmeyişinden ötürü işler mütemadiyen sürüncemede kalmış, Tsibukin cehennem

azapları çekmişti.

İhtiyar sık sık oğlunu gör,meğe gidiyor, adamlar tu-

tuyor, şuna buna istidalar veriyor, şuraya, buraya klişe-bayrakları hediye ediyordu. Anisim'in bulunduğu hapishane gardiyanına mine ile «Ruh ölçüsünü bilir!» cümlesi yazılı gümüş bir çay tabağı ile uzun bir kaşık götürdü. Varvara:

— Uğraşacak, tavassut edecek kimsecikler yok ki, diyordu, oh-teh-te!.. Büyüklerden birine rica etsek de. bu işle alâkadar şeflere bir şeyler yazsalar... Bari muhakemeye kadar serbest bıraksalar!.. Çocuk ne diye azap çeksin?.

O da kederli idi; fakat şişmanlamış ve beyazlamıştı. Eskisi gibi odasında kandiller yakıyor, evin içinde her şeyin temiz olmasına dikkat ediyor, misafirlere reçel ve ei ma pestili ikram ediyordu.

Sağırla karısı Aksinya, dükkânla meşgul oluyorlardı. Yeni bir işe girişmişler, Butyokino'da bir tuğla fabrikası kurmuşlardı. Aksinya, hemen hemen her gün araba ile oraya taşınıyordu. O, bizzat kendisi bu fabrikayı idare ediyor, ve tanıdıklariyle karşılaştıkça, yeşil çavdarların arasından başını kaldıran bir- yılan gibi, boynunu uzatıyor, masum ve esrarlı bir surette gülümsüyordu.

Lipa ise perhiz arifesinde doğurduğu çocuğiyle oynayıp duruyordu. Bu, küçücük, nahif, zayıf, acınacak bir çocuktu. Onun bağırması, bakması, hattâ insan olarak sayılması ve Nikifor diye çağırılması, insanın âdeta tuhafına gidiyordu. Çocuk beşikte yattığı zamanlar Lipa kapıya kadar giderek yerlere kadar eğiliyor:

— Bonjur Nikifor AinisimiçL Diye ona sesleniyor; ve bütün kuvvetiyle çocuğa doğru koşarak onu öpüyordu.. Sonra gene kapıya gidiyor, yerlere kadar eğilerek gene:

— Bonjur, Nikifor AnisimiçL Diye tekrarlıyordu. Çocuksa, küçücük kırmızı bacaklarını kaldırıyor, ve tıpkı doğramacı Yelizarov'da olduğu gibi, gülmesi ağlamasına karışıyordu.

Nihayet muhakeme günü tesbit edildi. İhtiyar Tsi-bukin, muhakemeye beş gün kala hareket etti. Sonra, şahit olarak kaydedilen köylülerin sevkedildikleri işitildi. Davetiye alan ihtiyar işçi de hareket etti.

Muhakeme Perşembe günü oldu. Fakat aradan Pazar da geçtiği halde ihtiyar hâlâ geri dönmemiş, her hangi bir haber de alınamamıştı. Salı günü akşama doğru Varvara, açık pencerenin önüne oturmuş, ihtiyarı gözlüyordu. Bitişik odada Lipa çocuğiyle oynuyor, onu havaya hoplatarak âdeta kendinden geçmiş bir halde:

— Sen kocaman, kocaman olacaksın!.. Diyordu. Büyüyünce beraber gündelikle işe gideceğiz!.. Gündelikle işe gideceğiz!.

Varvara bu sözlere içerledi:

— Aman, sen de, dedi!. Gündelikçiliği de nerden çıkardın, budala karı?.. Biz onu tüccar yapacağız!.

Lipa hafifçe bir şarkı mırıldanmağa başladı. Fakat biraz sonra kendinden geçerek, gene:

— Sen kocaman, kocaman olacaksın!. Diye tekrarladı. Büyüyünce beraber gündelikle işe gideceğiz!..

— Aman, sen de!.. Söyliyecek şey buldun!..

Lipa, kucağında Nikifor olduğu halde kapının önünde durdu ve sordu:

—• Anneciğim, ben onu niçin bu kadar çok seviyorum? Ben ona niçin bu kadar çok acıyorum?.

Lipa, titrek bir sesle devam etti ve gözleri ıslandı;

— Kimdir o?. Ne biçimdir? Bir tüy kadar, bir kırıntı kadar hafif olduğu halde ben onu âdeta büyük bir adam sever gibi, seviyorum, o kadar seviyorum ki... Meselâ o, hiç bir şey yapamaz, konuşamaz, fakat ben onun küçücük gözlerinden ne istediğini anlarım.

Varvara kulak kabarttı: İstasyona yaklaşmakta olan akşam treninin gürültüsü işitiliyordu. Sakın ihtiyar gel-

miş olmasın?. Artık o, ne Lipa'nm söylediklerini işitiyor, ne de bunları anlıyordu. Zamanın nasıl geçtiğini anlamı-yordu; sadece titriyordu. Fakat bu titreyiş korkudan ziyade, şiddetli bir meraktan ileri geliyordu. Kadın, mujik dolu bir arabanın gürültü ile geçtiğini gördü. Bunlar, istasyondan gelmekte olan mahkeme şahitleri idi. Araba dükkânın yanından geçerken, emektar işçi arabadan atladı ve avluya girdi. Avluda, onunla selâmlaştıkları, ona bazı şeyler sordukları işitildi.

Emektar işçi yüksek sesle:

— Medenî haklardan mahrumiyetine, mal ve mülkünün müsaderesine, altı sene müddetle de kürek cezasına mahkûmiyetine ve Sibiryaya gönderilmesine karar verildi, dedi.

Aksinya'nm, dükkânın arka kapısından çıktığı görüldü. Halbuki o biraz önce petrol tartıyordu; bir elinde şişe, diğer elinde huni, ağzında gümüş rubleler vardı. Peltek peltek konuşarak:

— Ya baba nerede, kaldı?. Diye sordu. Emektar işçi:

— İstasyonda, dedi: «Ortalık biraz kararsın da öyle gelirim»» diyor.

Anisim'in kürek cezasına mahkûm olduğu evin içine yayılınca, aşçı kadın, muaşeret icabı böyle hareket etmenin âlzım olduğunu zanederek, ölülerin arkasından nasıl feryat ederlerse, birdenbire mutfakta öylece feryada başladı:

— Bizleri kime bıraktın Anisim Grigoriç, benim parlak şahinim!..

Ürken köpekler havlamağa başladılar. Varvara pencereye koştu, büyük bir elemle dolu olarak, sesinin bütün kuvvetiyle aşçı kadına bağırmağa koyuldu:

— Yetişir artık, Stepanida, yetişir artık!.. Allah rızası

için bizi taciz etme!.

Semaveri hazırlamağı unutmuşlardı; artık hiç bir şey düşünemez olmuşlardı. Yalnız Lipa, meselenin ne olduğunu bir türlü anlayamıyor, çocuğiyle meşgul olmakta devam ediyordu.

ihtiyar Tsibukin istasyondan geldiği zaman artık ona hiç bir şey sormadılar. O selâm verdikten sonra, ağızmı açmaksızın bütün odaları dolaştı. Akşam yemeği yemedi.

İkisi yalnız kaldıkları zaman Varvara:

— İşlerimizle uğraşacak kimse çıkmadı, dedi. Rica etmen için sana söylemiştim. Sözümü dinlemedin... Bir istida verseydin!..

İhtiyar elini sallayarak:

— Kendim uğraştım, dedi. Anisim mahkûm olur olmaz onu müdafaa eden beye koştum: «Artık geçti; yapılacak hiç bir şey yok, dedi». Anisim de: «Artık geç oldu!» diyor. Fakat ben buna rağmen, mahkemeden çıkar çıkmaz bir avukatla konuştum: Ona pey vermedim... Bir hafta kadar bekliyeceğim, sonra gene gideceğim!.. Bakalım Allah ne gösterecek!.

İhtiyar, gene sessizce bütün odaları dolaştı; Varvara-nın yanına döndüğü zaman, karışma:

— Galiba hastalandım, dedi. Başım dönüyor. Düşüncelerim altüst oluyor.

Lipa duymasın diye kapıyı kapadıktan sonra, yavaşça, sözlerine devam etti:

— Şu para meselesi canımı sıkıyor. Hatırlar mısın, Anisim düğününden biraz önce, bana yeni yeni gümüş rubleler, yarım rublelikler getirmişti?.. Çıkınlardan birini ben saklamıştım; fakat paraların diğer bir kısmını, kendi paralarımla karıştırmıştım. Nur içinde yatsın, benim Dmitri Filatiç isminde bir amcam vardı. Amcam mal almak için sık sık kâh Moskovaya, kâh Kırım'a giderdi.

Am-

camın bir de karısı vardı. Amcam mal için şuraya buraya gittiği zaman, o da başkalariyle düşüp kalkarmış. onların altı çocukları vardı. Bazan amcam içtiği zaman, gülerek: «Şu çocukları bir türlü ayırd edemiyorum, derdi, hangisi benimkiler, hangisi başkalarının?» Şakacı bir adamdı, o. Şimdi ben de onun gibi, paraların hangisi kalp, hangisi sahicidir, ayırd edemiyorum. Bana, hepsi sahte imiş gibi geliyor.

— Hay Allah lâyikını versin!.

— İstasyonda bilet alırken, üç ruble verdim; bu ü^ ruble bana sahte imiş gibi geldi. Korkuyorum. Galiba hastayım.

Varvara başını sallayarak:

— Ne denir, hep Allanın gösterdiği yoldan yürüyoruz. Oh - teh - te. Maamafih bu mesele üzerinde düşünmek lâzım, Petroviç..

İnsanın saati saatine uymaz, sen genç bir adam değilsin!. Günün birinde gözlerini kapayı-verirsen, küçük torununa gadretmelerinden korkuyorum. Çok korkuyorum, Nikifor'a gadrederler!. Babası yok far-zetrnek lâzım; annesi henüz çok genç, cahil!..

Bari Butioki-nodaki araziyi küçüğün üstüne yapsan, Petroviç!..

Varvara, ihtiyarı kandırmakta devam ederek:

— Düşün bir kere, çok güzel bir çocuk, yazık olur doğrusu'.. Yarın git ve kâğıtlarını yaptır!.. Bekliyecek ne var sanki?..

Tsibukin:

—¦ Ben torunumu unutmuştum, dedi. Onu gidip öpeyim!.. Demek, diyorsun ki: İyi bir çocuk?.. Allahm izniyle varsın büyüsün!..

İhtiyar kapıyı açtı ve parmağiyle Lipa'ya işaret ederek yanma çağırdı. Lipa, kucağında çocuğu olduğu halde ihtiyarın yanma geldi.

İhtiyar:

— Lipinka, dedi, şayet sana bir şey lâzım olursa, is--

te!. Canın ne isterse ye!.. Biz senden hic bir şey esirgemiyoruz. Yeter ki sen sağ ol!., -çocuğa istavroz çıkararak— torunumu muhafaza et!.. Oğlumu kaybettim, onun yerine torunum kaldı.

ihtiyarın yanaklarından yaşlar akmağa başladı İçini çekerek uzaklaştı. Bir müddet sonra da uyumağa yattı- yedi gecelik bir uykusuzluktan sonra, derin bir uykuya dadı

VII

İhtiyar Tsibukin kısa bir zaman için kasabaya gidip -geldi. Birisi ihtiyarın, vasiyetini yazmak için Notere gittiğini, ve Aksinya'nm bir tuğla harmanı kurduğu Butioki-no'yu da, torunu Nikifor'a vasiyet ettiğini kadına haber verdi. Aksinya'ya bunu, ihtiyarla Varvaranm, çardağın yanında, kayın ağacı altında çay içtikleri bir sırada sabahleyin haber verdiler. Aksinya, dükkânı sokak ve avlu taraflarından kilitledi; kendisinde bulunan bütün anahtarları aldı ve ihtiyarın bacaklarına doğru fırlatarak yüksek sesle:

—¦ Artık bundan sonra sizin için çalışmıyacağım, diye bağırdı, ve birdenbire hıçkırmağa başladı. Bu hesapça ben sizin gelininiz değil, hizmetçiniz oluyurum! Herkes benimle alay ediyor: «Bakın, diyorlar, Tsibukin kendisine ne iyi bir hizmetçi bulmuş!» Ben kendimi size kiralamadım. Ben dilenci değilim; kimsenin beslemesi de değilim; benim de anam babam var.

Aksinya, göz yaşlarını silmeksizin, öfkeden şaşı bir hal almış olan yaş ve kin dolu gözlerini ihtiyara dikti. Var-kuvvetiyle bağırdığı için yüzü ve boynu kıpkırmızı olmuş ve uzamıştı.

Kadın, sözlerine devam ederek: '

— Artık size hizmet etmek istemiyorum, dedi. Bittim, ¦yoruldum. Çalışmağa. Allahm günü dükkânda oturmağa, ÇUKURDA

geceleri votka peşinde koşmağa gelince beni ararsınız!.. Toprak bağışlamağa gelince o kürek mahkûmunun karısı ile onun piçini düşünürsünüz!.. Buranın sahibi, hanımefendisi o; ben ise onun hizmetçisi!. Her şeyinizi o kürek kaçkını boğulasıca karıya verin, ben evime gidiyorum. Kendinize bir başka budala bulunuz, mel'ûn canavarlar!..

İhtiyar, hayatında bir defa olsun çocuklarına ne küfür etmiş, ne de onlara dayak atmıştı; aile efradından herhangi birinin kendisine kaba sözler söyleyebileceğini, hürmette kusur edebileceğini hatırına bile getirmemişti. Şimdi ise bu vaziyetten fena halde korkmuş, evin içine kaçmış ve dolabın arkasına saklanmıştı. Varvaraya gelince, o kadar şaşırmıştı ki, yerinden bile kalkamamış, ve âdeta kendini arılardan koruyormuş gibi, sadece iki elini, hiç durmadan sallamakla iktifa etmişti.

Kadın, büyük bir dehşet içinde:

— Aman Yarabbi, bu da ne demek?. Diye mırıldanmağa başladı.. Oh-teh-te.. Konu komşu işitecek!.. Biraz-yavaş söyle.. Aman, bari biraz yavaş söyle!..

Aksinya bağırmasına devam etti:

— Kürek mahkûmunun karısına Butiokino'yu verdiniz; şimdi ona her şeyi veriniz; artık sizin hiç bir şeyiniz bana lâzım değil!..

İnşallah yerin dibine batarsınız.. Siz burada hepiniz bir çetesiniz!.. Kâfi derecede ağzımın payını aldım, artık yetişir!.. Geleni soydunuz, geçeni soydunuz, haydutlar, gencini soydunuz, ihtiyarını soydunuz!... Ya kaçak rakı satan kim?.. Ya kalp paralar?..

Sandıklarınızı kalp paralarla doldurdunuz!.. Tabiî şimdi artık ben size lâzım değilim!..

Ardına kadar açık olan kapının ağzına artık ahali birikmiş ve avluya bakmağa başlamıştı. Aksinya:

— Varsın ahali seyretsin! Diye bağırıyordu, sizi rezil'

edeceğim!.. Utancınızdan cayır cayır yanacaksınız!.. Ayaklarıma kapanacaksınız!.. — Sağıra hitap ederek seslendi — Hey Stepan!..

Derhal eve gidelim!.. Anama, babama gidelim!.. Kürek mahkûmlariyle bir arada yaşamak istemiyorum!.. Hazırlan!..

Avluda gerili bulunan iplerin üzerinde çamaşırlar sarkıyordu. Aksinya, kendi eteklik ve blüzlerini yaş yaş çekip sağırın kucağına atıyordu. Sonra, kuduz gibi avludaki çamaşırların etrafında dönmeğe ve ipin üzerinde kendisine ait oimıyan çamaşırları da kopararak yerlere atmağa ve ayaklariyle çiğnemeğe başladı. *

Varvara:

— Aman Yarabbi şunu susturunuz, diye inliyordu. O ne yapıyor öyle? Verin ona Butiokino'yu, Allah rızası için veriniz!.

Kapıda biriken ahali:

— Amma da karı imiş ha!.. Diye söyleniyordu. Yaman kan imiş be!.. Kudurmuş!..

Aksinya mutfağa koştu; bu sırada orada çamaşırlar yıkanıyordu. Lipa yalnız başına çamaşır yıkayordu; agçı kadın yıkananları çalkalamak için dereye gitmişti. Tekneden ve ocak yanındaki tencereden çıkan buharla mutfak duman dolmuştu; içerde boğucu bir hava vardı. Yerde yıkanmamış,daha bir yığın, kirli çamaşır duruyordu. Çamaşırın yanında, bir sıranın üzerinde, küçücük kırmızı ayacıklarını oynatarak Nikifor yatıyordu; bu vaziyette, çocuk yere düşse bile her hangi bir yerini incitmek ihtimali yoktu. Tam Aksinya mutfaktan içeri girdiği bir sırada, Lipa, kirli çamaşır yığınından onun gömleğini alarak tekneye koymuş, ve masanın üzerinde durmakta olan kaynar su dolu büyük kepçeye elini uzatmıştı.

Aksinya nefretle Lipa'ya bakarak;

— Onu buraya ver! Dedi, ve teknenin içinden kendi

gömleğini yakaladı. Benim çamaşırlarıma el sürmek senin haddin değil!.. Sen bir kürek mahkûmunun karışısın, mevkiini bilmek mecburiyetindesin!..

Lipa şaşkın şaşkın ona bakıyor ve hiç bir şey anlamı-yordu. Fakat birdenbire, Aksinya'nın çocuğuna fırlattığı bakışları farkedince derhal vaziyeti kavradı ve vücudunda bir ölüm ürperişi hissetti.

— Benim toprağımı aldın, sen de al öyle ise!.. Diyen Aksinya, kaynar su dolu kepçeyi yakaladığı gibi Nikifor'un üzerine döktü.

Bunun ardından, şimdiye kadar Ukleyevo'da asla işitilmeyen bir feryat koptu; Lipa gibi küçük, zayıf bir mahlûkun bu kadar bağırabileceğine insan, inanmak istemiyordu. Birenbire avluyu derin bir sükûnet kapladı. Aksinya yüzünde her vakitki masum tebessüm olduğu halde, bir tek kelime söylemeksizin eve girdi. Sağır, kucağında çamaşırlar olduğu halde mütemadiyen avluda dolaşıyordu; sonra sessizce ve acele etmeksizin bunları tekrar asmağa başladı.

Aşçı kadın dereden dönmeden önce, hiç kimse mutfağa girerek orada ne olup bittiğini anlamak cesaretini kendinde göremiyordu.

VIII

Nikifor'u Zemstvo hastahanesine götürdüler; çocuk akşama doğru orada öldü. Lipa, kendisini gelip hastaha-neden almalarını beklemedi; ölüyü bir battaniyeye sararak evine yollandı.

Daha geçenlerde yapılmış olan büyük pencereli yeni hastahane, bir dağın tepesinde idi. Batmakta olan güneş bütün hastahaneyi aydınlatıyor, ve binanın içerisi, yanı-yormuş hissini veriyordu.

Aşağıda küçük bir köy vardı. Lipa, bayır aşağı, yol boyunca yürüdü; ye köye gelmeden küçük bir gölün kıyısına oturdu. Kadının biri, beygirini sulamak için göle getirdi; fakat beygir su içmiyordu.

Kadın, şaşırmış bir halde ve yavaşça:

— Bilmem ki daha ne istiyorsun? dedi. Ne istiyorsun? Tam gölün kıyısına oturmuş kırmızı gömlekli küçücük bir çocuk, babasının çizmelerini yıkamakla .meşguldü, Ne köyde, ne de dağın tepesinde, bundan başka bir tek canlı insan görünmüyordu.

Lipa, beygire bakarak:

— İçmiyor... Dedi.

İşte kadınla çizmeli çocuk ta gitti; artık görünürlerde kimsecikler kalmadı. Güneş altın yaldızlı erguvanı bir kumaşla örtünerek uykuya çekildi; gökyüzüne uzanmış olan, uzun, kırmızı ve leylâk rengindeki bulutlar, güneşin

rahatını temin etmek için bekçilik ediyorlardı.

Uzaklarda bir yerde, bilinemez nerde, bir balaban kuşu — tıpkı ahıra kapatılmış bir inek gibi — boğuk ve hazin bir sesle haykırıyordu. Bu esrarlı kuşun feryadını her bahar işitirlerdi; fakat bunun ne biçim bir kuş olduğunu, nerde yaşadığını bilmezlerdi.

Yukarda hastahanede, gölün çalılıkları arasında, köyün ardında, etraftaki ovada hiç durmadan bülbüller ötüyordu. Bir kukumav kuşu birinin yaşını sayıyor, fakat mütemadiyen hesabında yanılarak yeniden başlıyordu. Gölde, kurbağalar, boğazlarını yır-tarcasına öfkeli öfkeli birbirlerine bağırıyorlar di; hattâ onların: «Sen de böylesin!.. Sen de böylesin! [1]» sözlerini bile ayırd etmek kabil oluyordu.

Ortalıkta ne müthiş bir gürültü vardı!.. Âdeta bu mahlûkat, bu bahar akşamında hiç kimsenin uyumaması, herkesin — hattâ öfkeli kurbağaların bile — her dakikadan kâm alması, her dakikayı sevmesi için mahsus ötüyor ve haykırıyor gibi idi: Çünkü dünyaya gelmek bir defaya mahsustur.

Gökyüzünde gümüşten bir yarım ay ışıldıyor, birçok yıldızlar görünüyordu. Lipa, gölün kenarında ne kadar çok oturduğunun farkında değildi. Fakat ayağa kalkıp da yola düzüldüğü zaman, köyde artık herkes uyumuş bulunuyor, bir tek ışık görünmüyordu. Her halde eve kadar on iki verstlik bir yol olmalı idi; fakat artık onun takati kalmamıştı; nasıl gideceğini bir türlü tasavvur edemiyordu. Ay, kâh önden, kâh sağdan ışıldıyor, ayni kukumav kuşu, fakat bu defa kısık bir sesle, müstehzi, haykırıyor ve âdeta alay eder gibi: Dikkat et, yolunu kaybedeceksin!.. Diyordu.

Lipa acele acele yürüyordu; başındaki yemeniyi kay-

[T\ îti takova! Itt takova!

ft

betti. Kadın gökyüzüne bakıyor ve şimdi çocuğunun ruhu neresidedir, diye düşünüyordu: Acaba arkasından mı geliyordu; yoksa yıldızların etrafında mı dolaşıyor ve annesini, artık düşünmüyor mu idi?. Kendin şarkı söyleyemediğin esnada bu şarkıların içinde; kendin sevinemedi-ğin esnada bu bitmez tükenmez sevinç nağmeleri arasında; bahar mı, yoksa kış mı, insanlar ölü mü, yoksa yaşıyorlar mı?.. Gibi mefhumlarla zerre kadar alâkadar ol-mıyan tek başına ayın, gökyüzünden baktığı esnada geceleyin kırda insan kendini, oh, ne kadar yalnız hisseder!. İnsanın ruhunda ıztırap olduğu zaman, tek

başına bulunmak ne acı bir şey!.. Ah, annesi Praskovya, yahut Kol-tukdeğneği, veya aşçı kadın, veyahut lalettayin bir mujik şimdi onun yanında olsaydı ne olurdu!.. Balaban kuşu haykırıyordu:

— Bu-u! bu-u!

Birdenbire gayet açık olarak bir insan sesi duyuldu:

— Hayvanları koş, Vavila!

Önde, yolun üzerinde bir ateş yanıyordu. Ateşin alevleri yoktu, sadece kırmızı korlar ışılıyordu. Hayvanların nasıl otladıkları bile duyuluyordu. Karanlıkta iki araba farkediliyordu: Bunların birinde fıçılar, daha alçak olan diğerinde ise çuvallar vardı. Sonra, iki insan da ayırd edilebiliyordu: Biri koşmak için beygiri yedeğine almış götürüyor, elleri arkasında olan diğeri ise ateşin yanında hareketsiz duruyordu. Arabaların yanından bir köpek hırladı. Beygiri yedeğinde götüren adam duraklayarak:

— Galiba yolun üzerinden biri geliyor, dedi. Diğeri ise:

— Şarık, diye köpeğe seslendi, sus!..

Bu ikincisinin bir ihtiyar olduğunu sesinden anlamak kabildi.

Lipa duraklayarak:

— Allah yardımcınız olsun, dedi.

ihtiyar, Lipa'nın yanma yaklaştı ve ufak bir fasıladan sonra cevap verdi:

— Sağ ol!..

— Dedeciğim, köpeğiniz ısırmıyor ya?..

— Korkma, yürü. Bir şeycik yapmaz!.. Lipa, ufak bir sessizlikten sonra:

— Hastahaneden geliyorum, dedi. Orada küçüğüm öldü. İşte şimdi de eve götürüyorum.

Bu sözleri duymak ihtiyarın hoşuna gitmemiş olacaktı; çünkü, oradan biraz uzaklaşarak acele acele:

— Bir şey değil, yavrum, dedi, Allahm iradesi! Sonra yol arkadaşına dönerek:

— Delikanlı, edi, elini ağır tutuyorsun!.. Biraz çabuk ol!

Delikanlı:

— Senin eğriağaç [*] yok. Ortada göremiyorum.

— Ah, sen tam Vavila imişsin!..

İhtiyar, ucu ateşli bir odun aldı, ve üfledi; gczierile burnundan başka bir yer aydınlanmadı. Eğriağaç bulununca, ihtiyar, elinde ateş, Lipa'ya yaklaştı ve ona bir göz attı. Bu bakışta, merhamet ve şefkat vardı.

— Sen annesin, dedi. Her anne çocuğuna acır! İhtiyar bunları söyledikten sonra içini çekti ve başını salladı. Vavila ateşin üzerine bir şey attı, onu ayaklarile çiğnedi; derhal ortalığı zifirî bir karnalık kapladı. Hayaller kaybolmuş, eskisi gibi, ancak tarlalar, yıldızlı gökyüzü kalmıştı; kuşlar, birbirlerinin uyumasına mani olarak gürültü ediyorlardı. Bir su tavuğu bağırıyor, sesi, az önce ateşin bulunduğu yerden geliyormuş hissini veriyordu.

[*] Eğriağaç: Tek beygirli arabalarda okları birbirine rabteden yarım daire şeklindeki ağaç.

1

Fakat aradan bir dakika geçti; arabalar, ihtiyar ve? uzun boylu Vavila yeniden göründüler. Arabalar yol üzerinde ilerlerken gıcırdıyorlardı.

Lipa ihtiyara:

— Siz azizlerden misiniz?.. Diye sordu.

— Hayır. Biz Firsanovo'danız.

— Sen demin yüzüme bakınca derhal kalbimde bir rahatlık duydum. Delikanlı da sessiz bir çocuk. Kendi kendime: Her halde bunlar Azizlerden olsa gerek diye düşündüm.

— Uzağa mı gidiyorsun?..

— Ukleyevo'ya-

— Bin arabaya, seni kuzmenski'ye kadar götürelim. Sen oradan sağa, biz de sola sapacağız!..

Vavila, içinde fıçı olan arabaya bindi; ihtiyarla Lipa ela diğerine oturdular. Ağır ağır yola düzüldüler; Vavila: önde idi.

Lipa:

— Küçüğüm bütün gün ıztırap çekti, dedi. Küçücük gözlerile bakıyor ve hiç ses çıkarmıyordu; bir şeyler söylemek istiyor fakat söyliyemiyordu. Büyük Allahım, göklerin hâkimi!.. Acımdan, ıztırabımdan mütemadiyen yerlere kapanıyordum. Duruyor ve karyolanın yanma, yere-düşüyordum. Dedeciğim söylesene bana: Bir küçüğün, ölümünden önce bu kadar ıztırap çekmesi muvafık mı?.

Büyük bir insan, bir mujik veyahut bir kadın, ıztırap çektiği zaman onun günahları affedilirmiş; fakat

hiç bir günahı olmıyan bir küçük çocuk ne diye ıztırap çeksin?",.. Ne diye?..

İhtiyar:

— Orasını kim bilir! Dedi.

Hiç konuşmaksızıri yarım saat kadar yol aldılar: İhtiyar:

— Her şeyi bilmek olmaz, dedi, neden, nasıl? Kuşlara «dört kanat değil de iki kanat verilmiştir; çünkü iki kanatla da uçulabilir.. İşte bunun gibi, bir insanın da, hepsini değil, ancak yarısını veyahut dörtte birini bilmesi takdir olunmuştur. Yaşayabilmesi için ne kadar bilmesi lazımsa ancak o kadar bilir.

— Dedeciğim, yaya gitmek benim için daha iyi. Böyle yüreğim hopluyor.

— Bir şey değil. Otur.

İhtiyar esnedi ve ağzına doğru istavroz çıkardı.

— Bir şey değil, diye tekrarladı. Senin ıztırabm yarn ıztıraptır. Hayat uzundur. Sen daha iyi günler de göreceksin, fena günler de göreceksin; hepsini göreceksin!.

İhtiyar etrafına bakmarak:

— Rusya anamız büyüktür, dedi. Ben bütün Rusyayı •dolaştım ve orada her şey gördüm. Sen benim sözlerime inan, yavrum. İyi günler de göreceksin, fena günler de göreceksin!.. Ben yaya olarak Sibiryaya gittim; Amur'u, Altayları dolaştım, Sibiryaya yerleştim.

Orada çift sürdüm. Fakat sonra Rusya anamızı göreceğim geldi, gerisin geriye köyüme döndüm. Rusyaya yaya olarak döndüktü.

İyi hatırlıyorum, bir sal üzerinde gidiyorduk; ben öyle zayıf, öyle zayıftım ki... Üstüm başım parça parça, yalınayak, donmuş bir halde idim. Bir ekmek kabuğunu kemirip duruyordum. Salın üstündeki yolculardan bir efendi — öl-düyse nur içinde yatsın! — acıyarak bana bakıyor, gözlerinden yaşlar dökülüyordu. Bana: «Eh, dedi, senin ekmeğin kara, bahtın kara!..» Eve geldim, birde ne bakayım, taş üstünde taş kalmamış. Karım vardı, Sibiryada kaldı, onu orada gömdük. Şimdi de irgatlıkla geçiniyorum. Ne olacak sanki?..

Ben sana şunu söyliyeyim: Sonraları, iyi günler de gördüm, fena günler de gördüm. Fakat işte ölmek -.te istemiyorum, yavrum. Hiç olmazsa daha yirmi yıl ya-150

şamak istiyorum. Demek ki, iyi günlerim daha fazla. imiş!.. Rusya anamız büyüktür!

İhtiyar bu son sözleri söyledikten sonra tekrar etrafina bakındı, her yanını tetkik etti.

Lipa sordu:

— Dedeciğim, insan öldükten sonra ruhu kaç gün yeryüzünde dolaşır?..

— Kimbilir !..Fakat istersen Vavila'ya sor; o mektep gördü. Şimdi mektepte insana her şey öğretiyorlar..

İhtiyar:

— Vavila, diye seslendi.

— Ne var?

— İnsanın ölümünden kaç gün sonraya kadar ruhu yeryüzünde dolaşır?

Vavila beygiri durdurdu ve ancak bundan sonra ce^ vap verdi:

— Dokuz gün. Kirili amcam öldükten sonra, ruhu bi-2İm izbede on üç gün yaşadı.

— Nerden biliyorsun?..

— Sobamız on üç gün tıkırdadı. İhtiyar köylü:

— İyi, iyi, dedi. Sür arabayı!..

İhtiyarın, bunlardan hiç birine inanmadığı aşikârdı..

Kuzmenski civarında arabalar şoseye saptılar; Lipa yoluna devam etti. Ortalık ışımağa başlamıştı.

Lipa bayırdan aşağı inerken, Ukleyevo'nun evleri ve klişesi bir sis tabakasile örtülü idiler. Hava soğuktu. Lipa, hep ayni kukumav kuşunun sesini duyuyor gibi idi.

Lipa eve geldiği zaman sürüler daha çıkmamıştı: Henüz herkes uyuyordu. O, kapının önüne oturdu ve beklemeğe başladı. İlk dışarı çıkan, ihtiyar Tsıbukin oldu. Daha ilk bakışta ne olup ne bittiğini anladı. Uzun müddet tek:

bir kelime söyliyemedi, sadece dudaklarını oynatmakla iktifa etti. Nihayet:

— Eh Lipa, dedi, torunumu muhafaza edemedin! Varvarayı uyandırdılar. Kadın ellerini birbirine vura rak hıçkırmağa başladı ve derhal çocuğu giydirmeğe ve ona çeki düzen vermeğe koyuldu. Bu arada:

— Yavrucak ne iyi bir çocuktu, diye söyleniyordu. Oh - teh - te.... Bir tek çocuğumuz vardı, budala

karı, onu da muhafaza edemedin!..

Çocuğun ruhî istirahat! için sabah ve akşam, dualar edildi. Ertesi gün de küçüğü gömdüler. Cenaze merasiminden sonra misafirler ve klişe mensupları, sanki çoktandır hiç bir şey yememişler gibi, büyük bir iştahla ve pek çok yediler. Sofrada Lipa hizmet ediyordu.

Papas, u-cunda tuzlu bir mantar bulunan çatalını kaldırarak ona:

— Çocuk için figan etmeyin, dedi, bu gibiler cennetliktir.....

Ve ancak herkes dağılıp gittikten sonradır ki, Lipa, Nikifor'un olmadığını ve bundan sonra da olmıyacağmı, iyice anladı; anladı ve hıçkırmağa başladı. Fakat, ağla-. mak için hangi odaya gitmesi lâzım geleceğini de bilemiyordu. Çünki küçüğün ölümünden sonra kendisine bu evde yer olmadığını, hiç bir şeyle alâkası kalmadığını, bir fazlalık teşkil ettiğini hissediyordu. Başkaları da bunu hissediyorlardı.

Aksinya, kapıdan görünerek birdenbire haykırdı:

— Orada ne bağırıp çağırıyorsun?. Sesini kes!..

Cenaze merasimi dolayısiyle baştan başa yeniler giymiş ve yüzüne pudra sürmüştü. Lipa susmak istedi, fakat elinden gelmedi ve eskisinden kuvvetli hıçkırmağa başladı.

Aksinya, büyük bir öfke ile ayağını yere vurarak:

— İşitiyor musun?., diye bağırdı. Ben kime söylüyorum?.. Derhal evden dışarı defolup git!.. Bir daha da buraya ayak basma, kürek mahkûmu karısı!.. Kır boynunu!.

İhtiyar Tsibukin araya girerek:

— E, e, e, Aksiyüta, dedi, biraz sükûnet bul, yavrucuğum. Ağlıyor, mesele malûm... Çocuğu öldü...

Aksinya ihtiyarı taklit eerek:

— Mesele malûm.... Dedi. Bu gecelik burda kalsın, fakat yarın yüzünü bile görmiyeceğim!.. Mesele malûm!..

Aksinya, bir defa daha ihtiyarın taklidini yaptı ve gülerek dükkâna yollandı.

Ertesi gün Lipa, sabah erken erken Torguyevo'ya, annesine gitti.

IX

Bugün dükkânın damı ve kapısı boyalı olup yeni gibi parlıyor; pencerelerde güler yüzlü ıtır çiçekleri, gene eskisi gibi, açıyor.. Bundan üç yıl önce Tsibukinlerde cereyan eden hâdiseler, artık tamamen unutulmuş gibidir.

O zaman olduğu gibi şimdi de evin ve işlerin sahibi, ihtiyar Grigori Petroviç sayılıyordu. Fakat hakikatte her şey Aksinya'nın eline geçmiş bulunuyor; alan da o, satan da o, onun muvafakati olmadan hiç bir şey yapılamaz! Tuğla fabrikası iyi işliyor. Şimendifer talip çıktığı için tuğlaların fiyatı, bini yirmi rubleden yirmi dört rubleye kadar yükseldi. Tuğlaları istasyona götüren ve vagonlara yükleyenler, kadınlar ve kızlardır. Bunun için de günde yirmi beşer kapik alıyorlar.

Aksinya, Hrıminlerle ortak oldu; şimdi onların fabrikası: «Küçük Hrımin'ler ve ortaklan» ismini taşıyor. İstasyon civarında bir de meyhane açtılar; şimdi pahalı armonik fabrikada değil de burada çalıyor. Bilmem ne ticaretine başlayan posta müdürü sık sık meyhaneye geliyor. İstasyon şefi de meyhaneyi ziyaret ediyor. Küçük Hrımin'ler Sağır Stepan'a altın bir saat hediye ettiler; işin güzelliğine bakın ki, Stepan bunu cebinden çıkarıp çıkarıp kulağına götürüyor.

Köyde anlattıklarına göre Aksinya büyük bir kudret sahibi olmuş; filhakika o, dudaklarında o masum tebes-

süm — güzel, bahtiyar — sabahları fabrikasına giderken ve sonra fabrikada emirler verirken, onda büyük bir kudret hissediliyor.

Evde, köyde, fabrikada herkes ondan korkuyor. Postahaneye gittiği zaman, posta müdürü yerinden fırlayarak ona:

— Kseniya Abramovna, diyor, oturmak zahmetini ihtiyar buyurur musunuz?..

Sırtında ince zarif kumaştan bir pardesü, ayağında uzun konçlu rugan çizmeler olan şık ve yaşlı bir dere-bey, bir gün Aksinya'ya bir beygir satarken, onun sözleriyle o kadar kendinden geçti ki, kadına istediği bütün tenzilâtı yaptı. Derebeyi, uzun müddet kadının elinden tutarak ve onun neşeli, hilekâr ve masum gözlerine bakarak:

— Sizin gibi bir kadın için, Ksenya Abramovna, her şey yapmağa hazırım. Siz yalnız şunu söyleyin: Kimsenin bizi rahatsız etmiyeceği bir şekilde ne zaman görüşebiliriz?..

— Ne zaman isterseniz!..

O zamandanberi şık derebeyi, bira içmek için hemen hemen hergün dükâna uğrıyor. Biraya gelince, berbat, pelin gibi acıdır.

Derebey başını sallıyor, fakat gene içiyor.

İhtiyar Tsibukin artık hiç bir işe karışmıyor. Sahici parayı kalp paradan bir türlü ayırd edemediği için, artık üzerinde para da bulundurmıyor. Fakat sesini çıkarmıyor. Bu zaafını hiç kimseye açmıyor. Bugünlerde ona bir de unutkanlık arız oldu. Yiyecek vermezlerse, kendisi kalkıp istemiyor. Onsuz

öğle yemeği yemesine de alıştılar. Varvara sık sık tekrarlamağa başladı:

— Bizimki dün gene yemek yemeden yattı.

Kadın bunu kayıtsızlıkla söylerdi, çünkü buna alışmıştı. İhtiyar, her nedense, yaz kış, ayni gocukla gezerdi. Yalnız çok sıcak günlerde evden dışarı çıkmazdı. Umumi-

yetle, gocuğunu giymiş, yakasını kaldırmış, ve önünü sim--sımsıkı iliklemiş bir halde köyde, istasyon yolunda dolaşır veyahut sabahtan akşama kadar, klişe kapısının yanındaki sırada otururdu. Oturur ve hiç kımıldamazdı. Gelip geçenler onu selâmlarlardı; fakat o bunlara karşılık veremezdi. Çünkü eskiden olduğu gibi gene mujikleri sevmiyordu. Kendisine her hangi bir şey sorulduğu zaman tamamen makul, nazik fakat kısa cevaplar verirdi.

Köyde dönen dedikodulara nazaran güya gelini onu evinden kovmuş, ona yemek falan da vermiyormuş, ve güya ihtiyar sadaka ile geçiniyormuş! Bazıları buna seviniyor, bazıları da ihtiyara acıyor.

Varvara biraz daha şişmanladı ve beyazlaştı. Gene eskisi gibi şuna buna iyilik yapmakta devam ediyor; Ak-sinya da ona mâni olmıyor. Şimdi onlarda reçel o kadar çok ki, yeni meyvalarm çıkışma kadar bunları yemeğe vakit bulamıyorlar: bunla şekerleniyor, Varvara ne yapacağını şaşırarak âdeta ağlayacak gibi oluyordu.

Artık Anisim'i unutmağa başladılar. Geçenlerde ondan, manzum olarak gene ayni güzel yazı ile, sitida şeklinde büyük bir kâğıda yazılmış, bir mektup geldi. Herhalde arkadaşı Samorodov da onunla beraber ceza çekiyordu. Manzumenin altında, kötü, zor okunur bir yazı ile şöyle bir satır vardı: «Hep hastayım, çok zahmet çekiyorum, Allah rızası için bana yardım edin».

Güzel bir sonbahar gününün akşam üstü idi; ihtiyar Tsibukin küse kapısının yanma oturmuştu. Gocuğunun yakası kalkıktı; ancak burnu ile kasketinin viziyeri görünüyordu. Uzun sıranın diğer ucuna, doğramacı Yeli-zarov, onun yanma da, 70 yaşlarında dişsiz bir ihtiva^ ¦-¦ lan mektep bekçisi Yakov oturmuştu. Koltuk değneği ile bekçi sohbet ediyorlardı. Yâkov sinirli bir eda ile:

— Çocuklar ihtiyarları beslemeğe mecburdurlar... Diyordu. Anaya babaya hürmet lâzım! Halbuki o, gelin olacak karı, kaynatasını kendi evinden kovmuş. İhtiyara ne yiyecek veriyorlar, ne de içecek. İhtiyar nereye gitsin?.. Bugün üçüncü gündür ki, aç duruyor.

Koltukdeğneği hayret etti:

— Üçüncü gün, ha!..

— İşte böyelce oturup duruyor, ve hep susuyor. Zayıfladı. Fakat ne diye susuyor?.. Mahkemeye versin! Her halde mahkemede kadına aferin diyecek değiller ya!.

Söylenenleri iyice işitmemiş olan Koltukdeğneği sordu:

— Mahkemede kime aferin demişler?..

— Ne dedin?..

— Fena kadın değil, gayretli, çalışkan. Fakat onların işi bunsuz, yani günahsız olmaz!..

Yakov sinirli sinirli sözlerine devam etti:

— Kendi öz evinden, ha!. Kendin bir ev kur, ondan •sonra kov!.. Nasıl da bilmiş, ha!.. Engerek yılanı!.

Tsibukin dinliyor, fakat kımıldamıyordu. Koltukdeğneği:

— Ha kendi evin olmuş ha başkasının evi olmuş, hepsi bir.. Elverir ki sıcak bir yer olsun ve kadınlar kavga etmesinler!., dedi ve güldü. Gençliğimde Nastasya'ya çok acırdım. Sessiz bir kadındı. Mütemadiyen bana: «Maka-rıç, derdi bir ev satın al! Makarıç bir ev satın al!.. Ma-karıç bir ev satın al!» Ölürken bile mütemadiyen: «Makarıç diyordu, yaya yürümemen için kendine bir binek arabası al!» Halbuki ona ballı çavdar çöreğinden başka bir şey satın almazdım.

Yakov, Koltukdeğneğinin söylediklerine kulak vermeksizin, şöyle devam ediyordu:

—Kocası sağır, aptal herifin biri. .Budalalıktan yana

kazdan hiç bir farkı yok!.. O ne anlayabilir?.. Kazın kafasına sopa ile vursan, gene bir şey anlamaz!..

Koltukdeğneği evine, fabrikaya, gitmek üzere kalktı. Yakov da kalktı. Sohbetlerine devam ederek birlikte yürüdüler. Bunlar elli adım kadar ayrıldıktan sonra, ihtiyar Tsibukin de kalktı, âdeta buzların üzerinde yürüyormuş gibi, mütereddit adımlarla bunların peşinden gitmeğe başladı.

Köy artık akşam karanlığına bürünüyordu. Güneş ancak, aşağıdan yukarıya doğru yılankavi uzanan yolun üst kısmını aydınlatıyordu. Kocakarılar mantar sepetleri-le ve çocuklarile ormandan dönüyorlardı. Kadınlar ve kızlar, — küme küme —istasyondan, vagonlara tuğla yüklemekten geliyorlardı. Burunlarının ve gözlerinin alt, yanakları kırmızı tuğla toziyle örtülü idi. Şarkı söylüyorlardı. Lipa hepsinin ilerisinde gidiyor ve incecik sesiyle şarkı söylüyordu; âdeta, Allaha şükür akşam oldu, artık dinlenebiliriz demek istiyen muzaffer ve hayran bir eda ile yukarıya, gökyüzüne bakarak, boğazını yırtarcasma haykırıyordu. Kalabalığın arasında annesi Praskovya da vardı; elinde bir çıkın olduğu halde her vakitki gibi güçlükle nefes alıyordu.

Koltukdeğneğini gören Lipa:

— Bonjur Makarıç, dedi, bonjur güvercinim!.. Koltukdeğneği sevinerek:

— Bonjur Lipinka, diye cevap verdi. Kadınlar, kızlar zengin doğramacıya âşık olunuz!.. Ho - ho - ho! Çocuklarım, çocuklarım benim!

(Koltukdeğneği hıçkırdı) benim sevgili baltacıklarım!..

Koltukdeğneği ile Yakov konuşarak uzaklaştılar.

İşte bunlardan sonra kalabalık, ihtiyar Tsibukin'e rasladı. Birdenbire ortalığa derin bir sessizlik çöktü. Lipa ile annesi biraz geri kaldılar. İhtiyar, hizalarına gelince

' \

Lipa yerlere kadar eğilerek:

— Bonjur Grigori Petroviç, dedi!

Annesi de selâmladı. İhtiyar durakladı ve hiç bir şey söylemeksizin her ikisine baktı. Dudakları titriyor, gözleri yaşla doluyordu. Lipa annesinin çıkınından biraz çörekle bulgur lapası çıkararak ihtiyara verdi. İhtiyar bunları aldı ve yemeğe başladı.

Güneş artık tamamen batmış, yolun üst kısmındaki ışıltısı da kaybolmuştu. Ortalık kararmış ve soğumuştu. Lipa ile Praskovya yollarına devam ettiler ve sonra, uzun müddet istavroz çıkardılar.

DÜZELTME

Sahife: 41 Aşağıdan beşinci satır,

"Volter'in kahramanlıklarından" kelimesi "Volter'in kahramanlarından" olacak.

» : 42 Yukarıdan dokuzuncu satır,

"Mevkibe" kelimesi "Mevhibe" olacak.

» : 65 Aşağıdan altıncı satır,

"Napolyon'dan" kelimesinden önce "Moskova'nın" kelimesi olacak.

» : 100 Aşağıdan dördüncü satır,

"... dükkânın civarında, sokakta dolaşırdı," cümlesinden sonra "Küçük Hnmin'ler onu yakaladıkları gibi, adetâ zorla, arabalarına bindirip götürürlerdi." cümlesi konacaktır.